

Sonja Hakkarainen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (YAMK)
Opinnäytetyö, 2020

VANKILASTA KOTIMAAHAN

Karkotus- ja käännytyspäätösten vaikutukset vankien tulevaisuuden näkymiin ja tuen tarpeisiin

---

TIIVISTELMÄ

Sonja Hakkarainen

VANKILASTA KOTIMAAHAN – Karkotus- ja käännytyspäätösten vaikutukset vankien tulevaisuuden näkymiin ja tuen tarpeisiin

83 sivua ja 4 liitettä

Marraskuu 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (YAMK)

Syrjäytymisvaarassa olevien terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Tutkimuksessa tarkastellaan karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankilasta vapautuvien henkilöiden näkemyksiä tulevaisuudestaan ja vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeistaan sekä sitä, miten heidän vapautumistaan ja kotimaahan paluuta voitaisiin vankeusaikana tukea. Aihetta lähestytään tarkastelemalla aikaisempia tutkimuksia ulkomaalaisten vankien asemasta, vankien vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeista ja maasta poistamisen yksilöön kohdistuvista vaikutuksista.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka aineisto muodostuu kahdeksasta teemahaastattelusta. Tutkimusta varten haastateltiin vankeja, jotka ovat asuneet Suomessa ja jotka ovat saaneet rikoksista vankeustuomion ohella karkotus- tai käännytyspäätöksen. Tutkimusaineisto on analysoitu aineistolähtöistä sisällyttämällä käyttäen.

Vangeilla esiintyi vähäisesti tulevaisuuden toiveita ja ne liittyivät pitkälti uuden mahdollisuuden saamiseen Suomessa ja rikoksettomaan tulevaisuuteen. Uhkuvat liittyivät usein kotimaahan paluuseen, johon liitettiin henkeen ja terveyteen liittyvä uhkakuvia sekä pelkoa sopeutumisvaikeuksista, sosiaalisista suhteista etääntymisestä ja hyvän elämän rakentamisen vaikeudesta. Keskeiseksi tulevaisuuden uhkakuvaksi muodostui myös tulevaisuuden näköalattomuus. Vaikka moni haastateltavista määritteli omia yhteiskuntaan integroitumista vaikeuttavia henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia haasteita, oli oman tuen tarpeen määrittely vaikeaa. Tasavertaisen kohtelun, tuen tarjoamisen, kuulluksi tulemisen, päätöspäätösten ymmärrettävyyden lisäämisen ja tiedon saamisen maasta poistamisen ajankohdasta koettiin kuitenkin tukevan vapautumista.

Tutkimuksen perusteella tehdyt keskeiset johtopäätökset liittyvät yhteiskuntaan integroiviin toimiin panostamiseen vankeusaikana turvaamalla karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneille yhtäläiset mahdollisuudet osallistua toimintoihin. Eri-tyispiirteinä korostuivat huomion kiinnittäminen itsemurhariskin arvioimiseen, kohtaamisen tärkeyteen, tiedon antamiseen kotimaan tilanteesta siellä selviytymisen tueksi, viranomaisyhteistyöhön sekä viranomaistoimien avoimuuteen ja hallinnollisten päätöspäätösten selkeyttämiseen.

Asiasanat: integraatio, maastakarkotus, maasta käännyttäminen, ulkomaalaiset, vangit, vankila, vapautuminen

ABSTRACT

Sonja Hakkarainen

FROM PRISON TO HOME COUNTRY – The impact of the deportation decisions on the future views and support needs of the releasing prisoners

83 pages and 4 appendices

November 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Master of Social Services

Master's Degree in the Promotion of the Health and Well-Being of People in Danger of Marginalisation

The aim of this study is to examine the impact of the deportation decision on the releasing prisoners' future views and the preparation and support needs. The subject is approached by examining the previous studies on the status of foreign prisoners, the preparation needs of the release and the individual impacts of the deportation.

This is a qualitative study. The interviews were conducted with eight prisoners who have lived in Finland and received a deportation for crimes in addition to a prison sentence. The interviews were analyzed using the constant content analysis.

The prisoners had few hopes for the future, and those were related getting a new opportunity in Finland and a crimeless future. The threats were often associated with the return to home country. Those were accompanied by threats to life and health as well as fears of difficulties in adapting, distance from social relations, difficulties in building a good life and the lack of prospect of the future views. Despite that many of the interviewees identified personal and societal challenges that hinder social integration, they had difficulties to define their support needs. However, equal treatment, providing support, being heard, better understanding of the decisions and obtaining information on the date of removal were considered to support releasing from prison.

The main conclusions of the study are to invest in social integration measures during the imprisonment by ensuring equal opportunities to participate in the activities for those who have received deportation decisions. Assessing the risk of suicide, the importance of encounters, providing information of the situation of homeland, cooperation between authorities, transparency of authorities' actions and comprehensibility of administrative decisions emphasised in conclusions.

Keywords: becoming released, deportation, foreigners, integration, prisoners, prisons, refusal of entry

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 RIKOSSEURAAMUSLAITOS JA YHTEISKUNTAAN INTEGROIVA TUKI .	6
2.1 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilat tutkimusympäristönä.....	6
2.2 Suunnitelmallinen vankeusaika ja vapauttamissuunnitelman laatiminen.....	7
3 VALMENTAUTUMINEN VANKILASTA VAPAUTUMISEEN JA KOTIMAAHAN PALUUSEEN.....	10
3.1 Ulkomaalaiset vangit Suomessa	10
3.2 Maasta poistamisen perusteet lainsäädännön näkökulmasta	11
3.2.1 Käännyttäminen.....	12
3.2.2 Karkottaminen	12
3.3 Vankilasta vapautumiseen liittyvät tarpeet	13
3.3.1 Yhteiskuntaan integroitumista tukevat tekijät	14
3.3.2 Tuen merkitys vapaudessa selviämiseen	16
3.4 Maasta poistamisen yksilöön kohdistuvat vaikutukset.....	17
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	20
4.2 Tutkimusaineiston hankintaan liittyneet kriteerit	21
4.3 Teemahaastattelu tutkimusaineiston hankinnan menetelmänä	22
4.4 Teemahaastatteluiden toteutus	23
4.5 Tutkimusaineiston analyysi	25
4.6 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	28
4.7 Tutkimuksen luotettavuus.....	30
5 TUTKIMUSTULOKSET	33
5.1 Tulevaisuuden toiveet	33
5.1.1 Toive hyvästä elämästä Suomessa	33
5.1.2 Kotimaahan liittyviä myönteisiä näkemyksiä	34
5.1.3 Itsemääräämisoikeuden palautuminen	35
5.1.4 Irtaantumisoptimismi.....	36
5.2 Tulevaisuuden uhkakuvat	37
5.2.1 Henkeen ja terveyteen liittyvät uhat	38
5.2.2 Sosiaalisista suhteista ja viranomaiskontakteista etäännyminen.....	39

5.2.3	Vaikeudet saavuttaa hyvä peruselämä kotimaassa	41
5.2.4	Sopeutumisvaikeudet ja tulevaisuuden näköalattomuus	42
5.3	Vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeet	45
5.3.1	Asumisen ja toimeentulon varmistamiseen liittyvät tarpeet.....	45
5.3.2	Työllistymiseen liittyvät tarpeet	47
5.3.3	Muita vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita	48
5.3.4	Vapautumisen valmistelua vaikeuttavat tekijät	49
5.4	Vankeusaikainen tuki vapautumisen valmistautumisessa	51
5.4.1	Tasa-arvoinen kohtelu vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa	51
5.4.2	Kuulluksi tuleminen ja tuen tarjoaminen	53
5.4.3	Poistumislupien myöntämisen ja avolaitossijoituksen merkitys	56
5.4.4	Päätösten perustelujen ajatuksellinen ymmärrettävyys	58
5.4.5	Viranomaisyhteistyö.....	59
5.4.6	Tieto maasta poistamisen ajankohdasta	61
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	63
7	POHDINTA	72
	LÄHTEET.....	75
	LIITE 1. Teemahaastattelun runko.....	84
	LIITE 2. Haastateltavalle lähetettävä kirje	85
	LIITE 3. Suostumus haastatteluun ja sen nauhoittamiseen	86
	LIITE 4. Tutkimusaineiston analyysi -taulukot.....	87

1 JOHDANTO

Yhteiskunnalliset rakenteet ja eläminen globaalissa ajassa mahdollistavat yhä useamman kohdalla ulkomaille muuton. Ulkomaille muutettaessa osataan usein valmistautua vieraan kulttuuriin tuomiin haasteisiin. Osaamme arvioida maan työmarkkinatilannetta, mahdollisia arjen haasteita, muuton tuomia vaikutuksia sosiaaliseen ympäristöön ja verkostoihin sekä tiedostamme usein, mitä uuteen maahan asettuminen vaatii. (Gothóni & Siirto 2016.) Kaikki muutto ei kuitenkaan ole vapaaehtoista, vaan osa on niin sanottua pakkomuuttoa, johon esimerkiksi karkotetuksi tai käännytetyksi joutuminen voidaan liittää. Suomessa julkisuudessa onkin viime vuosien aikana keskusteltu lisääntyneistä karkotus- ja käännytyspäätöksistä. Rikoksiin syyllistyneiden ulkomaalaisten karkottaminen otettiin esille myös pääministeri Sipilän hallitusohjelmassa, jonka seurauksena törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden, rikoksen uusijoiden ja yleiselle järjestykselle vaarallisten henkilöiden maasta poistamista nopeutettiin ulkomaalaislakia uudistamalla (L 1022/2018; Valtioneuvosto 2015).

Rikosseuraamuslaitoksessa työskentely on saanut minut pohtimaan julkisen keskustelun myötä sitä, miten kotimaahan paluuseen suhtaudutaan ja minkälaisia haasteita ihminen uskoo kohtaavansa kotimaassaan, kun muutto ei tapahdu omasta halusta. Tutkimukseni kohdentuu Suomessa asuviin ulkomaalaisiin henkilöihin, jotka suorittavat vankeusrangaistusta ja ovat saaneet rikoksen takia myös karkotus- tai käännytyspäätöksen. Pysin tutkimuksessani selvittämään karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia. Tämän tiedon avulla halusin selvittää heidän tulevaisuuden näkymiään ja syventää ymmärrystä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Selvitin myös heidän vapautumisensa valmisteluun liittyviä tarpeitaan ja sitä, kuinka heidän vapautumisestaan ja mahdollista kotimaahan paluutaan voitaisiin vankeusaikana tukea.

Yksi Rikosseuraamuslaitoksen ydintehtävistä yhteiskunnan turvallisuuden huolehtimisen lisäksi liittyykin vangin valmentamiseen vankeuden jälkeiseen elämään (L 767/2005). Yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttaa usein se, mitä vankeusaikana ja vankilasta vapauduttua tapahtuu. Myös Yhdistyneiden

kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissääntöjen mukaan vangeille tulisi pystyä järjestämään tehokasta jälkihoitoa (Rikosseuraamuslaitos 2017), eli yhteiskunnan velvollisuus vankeja kohtaan tulisi jatkua myös vankien vapautuessa. Ulkomaille vapautuvien vankien kohdalla yhteiskuntaan integraation edistäminen vaatii näin ollen myös kansainvälisten verkostojen hyödyntämisen (Rikosseuraamuslaitos 2016) mutta miten muuten voimme parantaa heidän asemaansa kotimaahan paluun suunnittelussa?

Rikosperusteisen karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankeutta suorittavien henkilöiden tilanteesta on vähäisesti tutkittua tietoa Suomessa. Karkotuksen ja käännytyksen vaikutuksia tai sen uhkaa on sivuttu tutkimuksissa (esim. Honkatukia & Suurpää 2007), mutta maasta poistamiseen liittyvät tutkimukset painottuvat ulkomaalaislain, ulkomaalaisten säilöönoton sekä muuttoliikkeen eri muotojen ja niiden hallinnan tutkimiseen (esim. Könönen 2019; Könönen & Vuolajärvi 2016). Sen sijaan maasta karkottamista ja sen vaikutuksia vankeusaikaan ja yhteiskuntaan integroitumiseen on tutkittu kansainvälisesti (esim. Brouwer 2020; Warr 2016; Morris & Palazuelos 2015; Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008). Kansainväliset tutkimustulokset eivät kuitenkaan ole suoraan siirrettävissä koskemaan Suomea tai Rikosseuraamuslaitosta maiden maahanmuuttopolitiikkaan ja maasta poistamisen hallinnollisiin toimiin liittyvien eroavaisuuksien takia.

Ottaen huomioon aiheeseen liittyvä vähäinen tutkimus Suomessa ja kansainvälisesti tutkittu tieto maasta poistamisen yksilöön kohdistuvista negatiivisista vaikutuksista (esim. De Genova 2019; Boodram 2018; Hasselberg 2015; Morris & Palazuelos 2015), on aihetta syytä tutkia tarkemmin myös Suomessa. Tutkimukseni tuottamaa tietoa on tarkoitus hyödyntää työelämän kehittämisessä: se voi ohjata vankeusaikaisen kuntoutuksen suunnittelua tai ainakin se voi mahdollistaa viranomaisten toiminnan tarkastelun uudesta näkökulmasta. Tutkimukseni tuo myös ihmisyyden huomioimisen maasta poistamiseen liittyvään julkiseen keskusteluun.

2 RIKOSSEURAAMUSLAITOS JA YHTEISKUNTAAN INTEGROIVA TUKI

Seuraavaksi kuvaan Oikeusministeriön alaisuudessa toimivaa Rikosseuraamuslaitosta, joka vastaa valtakunnallisesta rikosoikeudellisesta seuraamusjärjestelmästä. Rikosseuraamuslaitoksen pyrkimys on muun muassa turvata rikoksista tuomituille tuki vankeusaikana ja vapauteen siirryttäessä. Rikosseuraamuslaitoksen voidaan siis katsoa olevan karkotus- ja käännytyspäättökseen saaneita vankeja lähimpänä oleva institutionaalinen taho ennen mahdollista maasta poistamista. Keskityn tässä tutkimuksessa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon, ja vankeuden tavoitteisiin järjestää toimintoja, joiden avulla vankien valmiuksia voidaan parantaa rikoksettomaan elämään (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015) sekä edistää heidän elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan (Tyni 2015; L 767/2005, 1:2 §).

2.1 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilat tutkimusympäristönä

Rikosseuraamuslaitos jakautuu kolmeen rikosseuraamusalueeseen, jotka ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet (Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalueet). Tutkimukseeni osallistui vankeja Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen suljettuihin vankiloihin, avovankiloihin ja valvottuun koevapauteen sijoitetuista. Haastateltujen vankien sijoituspaikat kattoivat siis melko kattavasti erilaiset vankeuden ympäristöt.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevat Vantaan ja Jokelan vankilat ovat tutkintavankiloita, joiden perustehtävät liittyvät tutkintavankeuden toimeenpanoon ja vankikuljetukseen. Koska Vantaan ja Jokelan vankilaan on sijoitettu pääosin tutkintavankeja, ei tutkimukseeni valikoitunut haastateltavia näistä vankiloista. Muut Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevat suljetut vankilat, joihin on sijoitettu pääosin vankeusvankeja, ovat Helsingin ja Riihimäen vankilat. Vankilukuilmoituksen 1.1.2019 mukaan eniten ulkomaalaisia vankeusvankeja oli Riihimäen vankilassa, jossa ulkomaalaisia vankeja oli 45. Helsingin vankilassa heitä oli 38. Keravan ja Suomenlinnan vankilat sekä Jokelan vankilan

avovankilaosasto ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevat avovankilat, joissa oli vankilukuilmoituksen mukaan sijoitettuna yhteensä 62 ulkomaalaista vankia. Kaikista ulkomaalaisista vangeista 52 prosenttia oli nimenomaan sijoitettu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle. (Pajuoja 2019, 34–35; Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalueet.)

Vankien vankilaan sijoittamisessa huomioidaan useita tekijöitä kuten erilaiset tuentarpeet, toimintakykyyn liittyvät tekijät, rikoksiin syyllistymisen riski, vankilan turvallisuuteen liittyvät tekijät ja vangin oma toivomus. Vankia ei kuitenkaan saa sijoittaa suljetumpaan vankilaan kuin vankilan järjestys, turvallisuus ja vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. (L 767/2005, 4:8–9 §; Rikosseuraamuslaitos. Seuraamukset ja säännökset.) Vankilasijoitusten ohella vanki voidaan sijoittaa myös valvottuun koevapauteen, joka on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuvaiheeseen sijoittuva rangaistusmuoto (L 629/2013). Valvotun koevapauden avulla pyritään tukemaan vangin siirtymistä vankeudesta vapauteen. Valvotun koevapauden kautta vapautuvien on arvioitu olevan muita paremmassa asemassa, sillä esimerkiksi asumiseen, toimintoihin ja arjen sisältöön sekä toimeentuloon liittyviä asioita on järjestelty jo ennen valvotun koevapauden alkamista (Pajuoja 2019, 70). Suunnitelmallisella rangaistusten täytäntöönpanolla vankia tuetaan nimenomaisesti integroitumaan yhteiskuntaan (Mäkipää 2010, 8–14).

2.2 Suunnitelmallinen vankeusaika ja vapauttamissuunnitelman laatiminen

Rikosseuraamuslaitoksen strategian ja ohjeiden (7/004/2017) mukaisesti suunnitelmalliseen vankeusaikaan ja hallittuun vaiheittaiseen vapauttamiseen liittyy vangin sijoittaminen avoimpiin ja vaikuttavampiin olosuhteisiin joustavien ja turvallisten rakenteiden ja prosessien kautta. Vaiheittaisella vapauttamisella pyritään mahdollistamaan vangin oman vastuun lisääntyminen samalla kun ulkopuolista kontrollia vähennetään. Ihmisen omaa toimijuutta ja mahdollisuutta vastata valinnoillaan omasta toiminnasta pidetään yhteiskuntaan sijoittumista ja rikollisesta käyttäytymisestä irtaantumista tukevinä tekijöinä (Hilborn 2011). Oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen vuosille 2019–2022 asetetun tulosopimuksen tavoitteena on lisätä avolaitosten ja valvotun koevapauden kautta

vapauttamista (Oikeusministeriö 2018). Tavoitteena on nimenomaisesti kehittää vapauttamisvaiheen suunnitelmallista työskentelyä, johon myös tämä tutkimus voi osaltaan vastata.

Vangin avoimempiin olosuhteisiin sijoittamisen ohella hallittuun vapauttamiseen liittyy vankeuslain (L 767/2005, 4:6 §) mukaan vangille laadittava yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jota täydennetään hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista vapauttamissuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Vapauttamisen suunnittelu ja palvelutarpeen arviointi kattaa vangin koko sosiaalisen tilanteen, johon liittyvät asumistilanteeseen, toimeentuloon, työhön ja koulutukseen, sosiaalisiin sidoksiin, päihdekuntoutustarpeeseen sekä muihin terveyttä ja hyvinvointia edistäviin tarpeisiin liittyvät kysymykset. Vapauttamisen valmistelu tehdään tarvittaessa yhteistyönä Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimiston ja vapautuvan vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, päihdehuolto-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Vankilasta vapautuvien palvelujatkumojen ei kuitenkaan ole arvioitu toimivan hallitusti ja yhdenmukaisesti. Vapauttamisen suunnittelun käytännön haasteisiin on liitetty vankiloiden vaihtelevat käytännöt vapauttamisen suunnittelussa. Myös kuntien vaihteleva sitoutuneisuus palvelujatkumoiden turvaamisessa sekä kuntien erilaiset taloudelliset mahdollisuudet sekä kolmannen sektorin projekti- ja hankeluonteisuus saattavat johtaa vapautuvat vangit eriarvoiseen asemaan valtakunnallisesti tarkasteltuna. (Pajuoja 2019, 69–70; Karsikas 2005; Rantala 2004.) Rikosseuraamuslaitoksen yhdeksi tulostavoitteeksi onkin asetettu yhteiskunnan normaalipalveluihin verkostoituminen ja integroituminen, jonka takia verkostoyhteistyötä pyritään kehittämään (Oikeusministeriö 2019). Mutta miten pysymme turvaamaan suunnitelmallisen vapauttamisen karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankien kohdalla, kun jo valtakunnallisesti vapautumisvaiheessa yhteistyöverkostosta puuttuu monessakin tapauksessa kokonaisuutta koordinoiva taho (Pajuoja 2019, 70)?

Ulkomaille vapautuvien vankien ja kansainvälisen yhteistyön onkin arvioitu tulevaisuudessa muuttuvan rikosseuraamusalalla entistä merkittävämmäksi, tiiviimmäksi ja arkipäiväisemmäksi. Rikosseuraamuslaitoksen yhteiskunnalliset vaikutavuustavoitteet ovat avolaitossijoitusten ja valvotun koevapauden kautta vapauttamisen lisäämisen ohella eri kieli- ja kulttuuritaustaisten asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun, yhteiskuntaan integroivan toiminnan ja omakielisten palveluiden edistäminen (Oikeusministeriö 2018). Rangaistusajan suunnitelma, eli myös vapauttamissuunnitelma, tulee laatia myös ulkomaalaisille vangeille yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti huolimatta siitä, että osalla ulkomaalaisista vankeista on karkotus- tai käännytyspäätös (Pajuja 2019).

3 VALMENTAUTUMINEN VANKILASTA VAPAUTUMISEEN JA KOTIMAAHAN PALUUSEEN

Tässä luvussa taustoitan tutkimuksellisesta näkökulmaani. Käsittelen ulkomaalaisten vankien asemaa Suomessa ja maasta poistamisen perusteita lainsäädännön näkökulmasta. Esittelen myös aiempia tutkimuksia vapauttamisen valmisteluun liittyvistä tarpeista, vankeuden jälkeiseen elämään valmentautumisesta sekä maasta poistamisen yksilöön kohdistuvista vaikutuksista.

3.1 Ulkomaalaiset vangit Suomessa

Rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunnan kansainvälistymistä voidaan pitää verrattain uutena ilmiönä. Yhteiskunnalliset muutokset ja lisääntynyt maahanmuutto heijastuvat ulkomaailman lisäksi myös vankiloihin. Kansainvälistyminen on näkynyt Suomen vankiloissa muun muassa ulkomaalaisten tuomittujen määrän kasvuna. Suomessa ulkomaalaisten vankien määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut 30 prosenttia. Viime vuosina ulkomaalaisten vankien osuus kaikista vangeista on vaihdellut 15 ja 20 prosentin välillä. Suomessa vankeutta suorittavista ulkomaalaisista vangeista suurimman vankiryhmän muodostavat huumausainerikoksista tuomitut. (Pajuja 2019; Rikosseuraamuslaitos 2019; Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Ulkomaalaisten vankien määrän kasvu näkyy myös vankilan arjessa ja vankien kanssa työskentelyssä. Työskentely ulkomaalaistaustaisten vankien kanssa haastaa Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan uudella tavalla, kun arjessa tarvitaan uutta osaamista. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kanssa työskentely vaatii perustietoja muun muassa eri kulttuureista. Vankirakennekartoituksen mukaan Suomessa vuonna 2019 vankeutta suorittaneista ulkomaalaisista vangeista 15 prosenttia oli virolaisia ja 10 prosenttia irakilaisia, kun taas eri kansalaisuuksia oli yhteensä 66. Kansainvälisten selvitysten mukaan vankilahenkilökunnan koulutuksen puutteellisuutta on pidetty ulkomaalaisiin vankeihin liittyvänä haasteena. (Pajuja 2019; Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Ulkomaalaisten vankien keskeisinä ongelma-alueina on pidetty myös peruspalveluihin pääsyn vaikeutta, heidän kokemuksiinsa emotionaalisista vaikeuksista kuten yksinäisyydestä, heidän eristäytyneisyyttään, sosiaalisen tuen puutetta ja vaikeutta yhteydenpidossa läheisten kanssa sekä tutkimukseni kannalta merkityksellistä asiaa eli kotiinpaluun suunnittelemattomuutta. Tärkeänä on pidetty myös tarvetta inhimilliseen kohteluun, kohteliaaseen ja arvostavaan kohtaamiseen sekä vankeusaikaiseen huolenpitoon. (Pajuoja 2019.) Rasisminvastaisuutta, moniammatillisuutta ja herkkyyttä huomioida kulttuurisen taustan merkityksiä pidetään tärkeinä työvälineinä ulkomaalaistaustaisten rikokseen syyllistyneiden kanssa työskentelyssä (Honkatukia & Suurpää 2007).

3.2 Maasta poistamisen perusteet lainsäädännön näkökulmasta

Valtioilla on kansainvälisessä järjestelmässä oikeus säädellä ihmisten liikkumista alueellaan ja poistaa tarvittaessa ulkomaalainen maasta, mikäli ilmenee, että ulkomaalaisen kohdalla täyttyvät maasta poistamisen edellytykset (Kallio 2018; Aer 2016, 304; Könönen & Vuolajärvi 2016). Suomessa ulkomaalaislaki määrittelee maasta poistamisen ja maahantulokiellon perusteet. Ulkomaalainen voidaan poistaa maasta Suomessa joko käännättämällä tai karkottamalla. Rikosperusteinen karkotus- tai käännätyspäätös voi sisältää myös maahantulokiellon. (L 2004/301.) Koska tutkimukseni käsittelee vankeutta suorittavien karkotus- ja käännätyspäätöksen saaneita henkilöitä, käsitelen tässä luvussa maasta poistamisen perusteita yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantamisen näkökulmasta, mikä nimenomaisesti ilmenee usein rikollisuutena (Kallio 2018).

Rikosperusteisessa käännättämisessä ja karkottamisessa yhteistä on se, että maasta poistamiseen liittyvässä kokonaisharkinnassa huomioidaan rikoksen vakavuus sekä teosta aiheutunut haitta, vahinko tai vaara sekä yksityiselle että yleiselle turvallisuudelle. Kokonaisharkinnassa huomioidaan myös perhe-elämän suoja, lapsen etu, ulkomaalaisen maassa oleskelun pituus ja tarkoitus, hänen siteensä Suomeen sekä hänen kulttuuriset ja sosiaaliset siteensä kotimaahan. (Kallio 2017; Juvonen 2012.) Yksityiselämän suojaan, eli maahan integroitumiseen, liittyvät ulkomaalaisen sosiaaliset siteet muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan

kokonaisuudessaan, koulutuksen hankkiminen ja työnteko (Kallio 2018). Karkotus- ja käännytyspäätöksiin liittyvään harkintaan vaikuttavat myös muun muassa kotimaahan paluuseen liittyvät todelliset riskit, joiden perusteella henkilö saattaisi joutua kotimaassaan epäinhimillisen kohtelun kohteeksi tai hänen henkensä olisi uhattuna (Juvonen 2012).

3.2.1 Käännyttäminen

Viimeisen 12 kuukauden aikana Suomessa on tehty 1 791 käännytyspäätöstä mutta tilastoista ei selviä tarkemmin käännytykseen johtaneita perusteita. (Maahanmuuttovirasto. Tilastot. Maasta poistaminen.) Ulkomaalaislain (L 2004/301, 9:148 §) mukaan ulkomaalainen voidaan käännyttää Suomesta, jos hänet on tuomittu rikoksesta rangaistukseen Suomessa oleskelunsa aikana. Pahoinpitely-, ryöstö-, varkaus- ja petosrikokset voivat muun muassa olla perusteita käännyttämiselle (Juvonen 2012). Käännyttäminen on ulkomaalaislain (L 2004/301, 9:142 §) mukaan mahdollista sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla ei ole oleskelulupaa tai jos heidän oleskeluoikeuttaan ei ole maahan saapumisen jälkeen rekisteröity laissa säädetyllä tavalla.

Päätöksen käännyttämisestä voi tehdä rajatarkastusviranomaisen, poliisi tai Maahanmuuttovirasto (L 2004/301). Käännytyspäätös voidaan panna täytäntöön heti, elleivät eri oikeusasteet erikseen kiellä täytäntöönpanoa mahdollisen muutoksenhaun yhteydessä. Kansainvälisen suojelun hakijaa koskevat määräykset ovat kuitenkin erilaiset, eikä käännytykseen saa ryhtyä ennen kuin Maahanmuuttoviraston päätöksen valitusaika on kulunut. (Juvonen 2012.) Käännytyksen välitön täytäntöönpano tarkoittaa tutkimukseeni osallistuneiden haastateltujen kohdalla sitä, että käännytyspäätöksen saanut vankeutta suorittava saattaa tulla käännytetyksi Suomesta heti vankilasta vapauduttuaan.

3.2.2 Karkottaminen

Toisin kun käännytyspäätöksissä, karkotuspäätöksen tekee aina Maahanmuuttovirasto (L 2004/301). Riippuen karkotuspäätöksen luonteesta, päätös voi olla lainvoimainen heti. Karkotuksen täytäntöönpano voi myös siirtyä määräajan

jälkeen tai vasta hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen tapahtuvaksi. (Maahanmuuttovirasto. Luvat ja kansalaisuus. Käännyttäminen ja karkottaminen.) Käännyttämisen sijaan maasta karkottamista käytetään silloin kun kyseessä on henkilö, joka on oleskellut Suomessa määräaikaisella tai pysyvällä oleskeluluvalla (Juvonen 2012). Viimeisen 12 kuukauden aikana Suomessa on tehty 1 924 karkotuspäätöstä, joista 128 on johtunut rikoksiin syylistymisestä. (Maahanmuuttovirasto. Tilastot. Maasta poistaminen.)

Ulkomaalaislain (L 2004/301, 9:149 §) mukaan ulkomaalainen voidaan karkottaa maasta, jos hänen on todettu syyllistyneen rikokseen, josta on säädetty enimmäisrangaistuksena vähintään yksi vuosi vankeutta tai jos hänen on todettu syyllistyneen toistuvasti rikoksiin. Ulkomaalaislain tarkoituksena on kuitenkin antaa korostettua suojaa pitkään oleskelleen statuksen omaavalle ulkomaalaiselle karkottamista vastaan. Karkottaminen saattaa siis edellyttää esimerkiksi rikosten toistuvuutta, järjestäytyneeseen rikollisuuteen osallistumista tai sellaiseen rikokseen syylistymistä, jonka vähimmäisrangaistus on viisi vuotta vankeutta. (Juvonen 2012.)

3.3 Vankilasta vapautumiseen liittyvät tarpeet

Vankien muutoshalukkuuden kehittymistä, vankilasta vapautumisen jälkeistä vapaudessa selviytymistä ja vapauttamisnäkyviä on tutkittu sekä Suomessa että kansainvälisesti (esim. Hillborn 2011; Zaitzov 2011; Lahti 2010; Timonen 2009; Granfelt 2007). Sen sijaan maasta karkotettavia ja käännyttäviä vankeja koskevaa tutkimusta on tehty Suomessa vähän. Kansainvälisesti aihetta on tutkittu laajemmin (esim. Brouwer 2020; Mulgrew 2018; Warr 2016). Kansainväliset tutkimustulokset karkotuksen vaikutuksesta vankeusaikaan eivät ole suoraan sovellettavissa Rikosseuraamuslaitokseen maiden hallinnollisten erojen takia. Tutkimustulokset antavat kuitenkin tietoa maasta poistamista odottavien vankien asemasta heidän pyrkiessään valmentautua vankeusaikana vapautumiseen ja koti- maahan paluuseen. Käsittelen tässä alaluvussa vankilasta vapautumiseen liittyviä tarpeita ja tuen merkitystä vapautumisvaiheessa.

3.3.1 Yhteiskuntaan integroitumista tukevat tekijät

Etenkin asumisen nähdään olevan vapautuvien vankien kohdalla keskeinen yhteiskuntaan integroiva tekijä (Kaurala & Iivari 2017, 316; Olesen 2016). Asunnotomuus vaikeuttaa päihteiden käytön lopettamista, opiskelua, töissä käymistä, perhesuhteiden ylläpitämistä ja elämänhallintaa kokonaisuudessaan (Timonen 2009; Granfelt 2007b). Asunnon merkitys koetaan tärkeäksi hyvinvointia lisääväksi ja elämää jäsentäväksi tekijäksi. Asumisasioiden järjestäminen ja asunnon järjestäminen ovat vankien näkökulmasta tärkeimpiä vapautumiseen liittyviä tarpeita etenkin niiden henkilöiden kohdalla, jotka eivät palaa perheidensä luo tai joilla ei ole asuntoa valmiina. (Näkki 2006.)

Asunnon tärkeyden ohella vankilassa pitkään olleiden ihmisten arkielämässä selviytymisen kannalta merkityksellisten tietojen ja taitojen on pelätty olevan riittämättömät tukemaan muuttuneessa yhteiskunnassa selviytymistä vapautumisen jälkeen. Osa haasteista liittyy siihen, että vankilan tuoma päiväjärjestys ja laitospäätöiden arjen sisältöä rytmittävät rakenteet eivät tule enää ohjaamaan vankien elämää vapaudessa. (Timonen 2009.) Epäonnistuminen yhteiskuntaan takaisin kiinnittymisessä voi johtaa rikosten tekemiseen, kun taas esimerkiksi turvattu asuminen ja kyky hallita arkea tukevat yhteiskuntaan integroitumista (Kivivuori & Linderborg 2009).

Asunnon merkityksen ohella myös työllistymisen tärkeys korostuu eri tutkimuksissa. Työhön liittyvät pelot ovat sidoksissa muun muassa työelämän nopeatahtisuuden ja siihen, että nykyinen työelämä vaatii jatkuvaa ammattitaidon ylläpitämistä ja uusimista (Timonen 2009). Työ, oli se sitten palkkatyötä, työharjoittelua tai työllistämistyötä, luo mahdollisuuden kiinnittyä yhteiskuntaan. Työ on vapautuille vangeille toimeentulon perusta, ajankäytön jäsentäjä ja sisällön tuoja elämään. (Näkki 2006; Karsikas 2005.) Työ myös auttaa entisiä rikoksentekijöitä saavuttamaan myönteisen roolin yhteisössä sekä turvaamaan tulotason itsestä ja perheestä huolehtimiseksi. Työllistymisen on tutkittu myös kehittävän elämäntaitoja ja etäännyttävän aiemmista negatiivisista vaikutteista. (Ekunwe & Jones 2011; Zaitzov 2011; Petersilia 2004.)

Palkkatyötä ei kuitenkaan aina nähdä omaan elämään kuuluvana asiana esimerkiksi ylivelkaantumisen takia (Olesen 2016; Näkki 2006). Suuri velkamäärä voi johtaa työnteon välttelyyn ja epävirallisten työmarkkinoiden suosimiseen palkkatyön sijaan (Kyngäs 2000). Velkamäärä voi näin ollen vähentää työllistymisen rikoksettomuudelta suojaavaa vaikutusta (Olesen 2016). Toisaalta rikosrekisteri voi myös johtaa heikkoon asemaan työmarkkinoilla (Durnescu 2019). Työ- tai koulutuspaikan puuttuminen, elintason nojaaminen perusturvaan kuuluviin tukiin ja erilaisista erityispalveluista riippuva elintapa on tutkittu Suomessa ihmisen huono-osaisuudeksi ja rikollisuudelle altistavaksi tekijäksi (Saari 2015).

Tutkimukset osoittavat myös sen, että työn mukanaan tuomat sosiaaliset kontaktit sekä muiden ihmissuhteiden merkitys ja niihin kiinnittyminen, kuten avioliiton solmiminen, ovat merkittäviä rikollisuudesta irrottautumista tukevia tekijöitä (Laub & Sampson 2003). Ystävyysuhteiden sekä muiden hyvien ihmissuhteiden ylläpitäminen tai niiden muodostaminen ovat tärkeä osa tulevaisuuden rakentamista ja vapautumisen jälkeiseen elämään valmentautumista. Vangit kokevatkin vapautumisen olevan riskittömämpää, mikäli heillä on odottamassa läheisiä. Tällöin he pystyvät pysymään paremmin erossa rikollisuudesta ja esimerkiksi päihteiden käytölle altistavista kavereistaan. (Timonen 2009; Karsikas 2005.)

Perhesiteiden lisäksi myös muuhun yhteiskuntaan liittyvillä sidoksilla on tärkeä merkitys rikoksiin liittyvän irtaantumispäätöksen ylläpitämisessä (Kivivuori & Linderborg 2009, 138). Toisaalta vapautuneiden vankien on tutkittu alkavan myös vierastaa sosiaalisia suhteita (Durnescu 2019) ja etenkin viranomaisia sekä institutionaalisia suhteita (Timonen 2009; Karsikas 2005). Varsinkin pienillä paikkakunnilla asuvat ovat kertoneet joutuneensa viranomaisten ja muiden paikkakuntalaisten sosiaalisen kontrollin ja epäluulon kohteiksi eri tavalla kuin aiemmin (Kivivuori & Linderborg 2009, 140). Stigman on tutkittu aiheuttavan eristäytymistä, joka saattaa johtaa kuntoutuksesta tai työstä etääntymiseen ja vaikeuksiin integroitua yhteiskuntaan (Durnescu 2019; Zaitzov 2011). Riski syrjinnän ja ennakkoluulojen kohtaamiselle (Hilborn 2011) liittyykin usein pelkoon, että vankila jättää jäljet ja että vankilassa olo näkyy päällepäin (Timonen 2009).

Vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeet ovat kansainvälisesti tutkittuna samansuuntaisia (esim. Hilborn 2011; Zaitzov 2011; Timonen 2009; Granfelt 2007b). Suomalaisissa vankien vapautumista käsittelevissä tutkimuksissa korostuu myös retkahtamisriski päihteisiin. Retkahtamisriskin on tutkittu kohoavan vankilasta vapautumisen jälkeen. Keskeisimmät tulevaisuuden ja vapautumisen valmistelun tarpeet liittyvätkin usein päihteettömänä pysymiseen ja päihteettömänä pysymistä ylläpitävän tuen saamiseen. (Timonen 2009; Granfelt 2007b.) Toisaalta vangit liittävät tulevaisuuteen runsaasti myös muita epävarmuustekijöitä ja siviiliin siirtymiseen nähdään yhdistyvän yleistä pelkoa ja ahdistusta (Timonen 2009). Vankilasta yhteiskuntaan palaavien henkilöiden onkin tutkittu joutuvan usein kohtaamaan kulttuurishokin, kun asumistilanne ja sosiaalinen ympäristö muuttuvat ja työllistymiseen liittyvät haasteet tulevat vastaan (Durnescu 2019; Hilborn 2011).

3.3.2 Tuen merkitys vapaudessa selviämiseen

Tutkimukseni kohdentumista karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vankilasta vapautumiseen perustelee useat tutkimukset, joiden mukaan vankilan suljetuissa olosuhteissa tapahtuneilla interventioilla ja kuntoutuksella ei ole vaikutavuutta, mikäli se ei jatku vapautumisen jälkeen (esim. Knuuti 2007; Granfelt 2007a; Rantala 2006). Kansainvälisissä tutkimuksissa on viitteitä, että maasta poistamista odottavien vankien mahdollisuudet päästä vankeusaikaiseen kuntoutukseen ja vapautumista tukeviin toimintoihin ovat vähäiset (Brouwer 2020; Warr 2016; Singh Bhui 2007). Suomeen vapautuneiden vankien osallisuutta pyritään vahvistamaan niin vankilan sisällä kuin vapautumisen jälkeen (Granfelt 2007a), kun taas ulkomaalaisten vankien keinoja valmistautua vapauttamiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen on rajoitettu ainakin kansainvälisesti tutkittuna (Brouwer 2020; Mulgrew 2018; Singh Bhui 2007).

Kansainvälisten tutkimusten perusteella ulkomaalaisten vankien kohdalla maasta poistamisesta on tullut yhteiskuntaan integroitumista tukevaa tavoitetta ensisijaisempi (Mulgrew 2018). Vapauttamisen tulisi kuitenkin tapahtua suunnitelmallisesti ja tuettuna, sillä vapautuvien vankien monet haasteet vaikeuttavat yhteiskuntaan integroitumista (Kaurala & Iivari 2017; Warr 2016; Granfelt 2007a).

Suunnitelmallinen vapauttaminen on tärkeää myös toivon heräämisen ja ylläpitämisen kannalta, sillä etenkin maasta poistamista odottavilla on tutkittu esiintyneen itsetuhoisuutta (Warr 2016). Myös Suomessa vangeista on tutkittu löytyvän monia, jotka haluavat muuttaa elämänsä suuntaa, mutta eivät kykene toteuttamaan muutosta omin voimin (Karsikas 2005).

Suomessa vankeuden jälkeiseen elämään valmentamisessa vankia tuetaan kotiutumaan uuteen asuntoon, kiinnittymään uusiin ihmissuhteisiin ja integroitumaan yhteiskuntaan. Asumisen, toimeentulon ja erilaisten psykososiaalisten ongelmien hoitoon liittyvien asioiden hoitamista auttavat muun muassa kunnan viranomaiset. (Granfelt 2007a.) Käytännön asioiden hoitoa tukevan työn on arvioitu auttavan vankilasta vapautuneita ja tukevan yhteiskuntaan integroitumista vankeuden jälkeen (Kaurala & Iivari 2017; Granfelt 2007a). Yhteiskuntaan integroitumisen edellytyksenä pidetäänkin, että palvelujen turvaamisen vastuunjaosta on sovittu, sillä se edesauttaa kuntoutusjatkumoiden rakentumista. (Pajuoja 2019, 70; Kaurala & Iivari 2017.) Karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankien oman toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen on haasteellista, sillä kuntouttavat toimet saattavat usein rajoittua ainoastaan vankeusajalle.

3.4 Maasta poistamisen yksilöön kohdistuvat vaikutukset

Maasta poistamisen vaikutuksia on tutkittu Suomessa vähän. Maasta poistamiseen tai jo pelkästään sen uhkaan on kuitenkin tutkittu liittyvän yksilötasolla merkittäviä ja koko elämään liittyviä negatiivisia vaikutuksia (esim. De Genova 2019; Boodram 2018; Warr 2016; Morris & Palazuelos 2015; Honkatukia & Suurpää 2007). Kansainväliset tutkimustulokset maasta poistamisen vaikutuksista yhteiskuntaan integroitumiseen eivät maiden erilaisista kulttuurillisista ja hallinnollisista eroista johtuen ole kuitenkaan yleistettävissä koskemaan kaikkia kansalaisuuksia. Tutkimustulokset auttavat kuitenkin hahmottamaan maasta poistamisen yleisimpiä vaikutuksia ja ennakoimaan Suomesta karkotetuksi tai käännytyksi tulevien tulevaisuuden haasteita.

Rikoksiin syyllistyneet luonnehtivat karkotusta elämää vaikeuttavaksi lisärangais-
tukseksi (Honkatukia & Suurpää 2007) karkotuksen tarkoittaessa usein koko elä-
män keskeytymistä (Könönen & Vuolajärvi 2016). Karkotettavilla ja käännytettä-
villä voi olla Suomessa työpaikka tai perhe, ja he voivat olla monin eri tavoin suo-
malaisen yhteiskunnan jäseniä. Karkotuksen on tutkittu hankaloittavan ihmisten
elämänkulkua, mielenterveyttä, urakehitystä ja sosiaalisten suhteiden ylläpitä-
mistä. Jo pelkästään karkotusuhan alla eläminen ja karkotusasian pitkät käsitte-
lyajat aiheuttavat pelkoa ja epäluottamusta yhteiskuntaa kohtaan. (Honkatukia &
Suurpää 2007.) Karkotusuhan alla eläminen täyttää elämän epävarmuudella,
jonka takia ihmiset suunnittelevat tulevaisuuttaan epäröiden ja varoen (De Ge-
nova 2019; Warr 2016; Hasselberg 2015). Epäluottamuksen muita kohtaan on
tutkittu heikentävän karkotetuksi tulleiden selviytymistä kotimaassaan (Brother-
ton & Barrios 2009).

Yhteiskuntaan kohdistuvan epäluottamuksen muodostumisen lisäksi kotimaahan
paluu saattaa aiheuttaa myös kulttuurishokin. Kulttuurishokin ja pelkästään kar-
kotuksen odottamisen on tutkittu aiheuttavan karkotetuksi tulleilla henkilöillä ter-
veydellisiä ongelmia kuten masennus-, ahdistuneisuus- ja stressioireita.
(Boodram 2018; Warr 2016; Morris & Palazuelos 2015.) Myös viranomaisten vält-
tely, piileskely, eristäytyminen ja pelko puhua omasta tilanteesta kuvaa usein kar-
kotetuksi tulleiden elämää. Kotimaahan paluu on usean kohdalla tarkoittanutkin
ongelmia paikallisten viranomaisten kanssa. (Gothóni & Siirto 2016; Könönen &
Vuolajärvi 2016.) Eristäytymisellä ja viranomaisten välttelyllä voi olla yhteys myös
työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Kotimaassa kohdatun työttömyyden ja siitä
johtuvan heikon taloudellisen tilanteen on taas tutkittu korostaneen entisestään
karkotuksesta ja sitä kautta perheen luota pois joutumisesta johtuvaa psyykkistä
oireilua. (Morris & Palazuelos 2015.)

Perhesuhteilla on suuri merkitys kotiutumiseen liittyviin haasteisiin tai niistä sel-
viytymiseen. Ihmisen henkilökohtaisella tilanteella ja perhesiteillä on merkittävä
vaikutus siihen, miten karkotus koetaan ja miten se vaikuttaa karkotettujen elä-
mään (Könönen & Vuolajärvi 2016; Brotherton & Barrios 2009). Karkotuksella
saattaa olla negatiivisia heijastevaikutuksia perhesuhteisiin niin lähtö- kuin koti-
maassa (Boodram 2018; Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008). Perheen

perustaneet karkotetuksi tulleet henkilöt saattavat joutua läheisistään erilleen joko tilapäisesti tai pysyvästi, sillä perheenjäsenillä ei välttämättä ole keinoja tai halua muuttaa maahan, johon perheenjäsen on karkotettu (Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008). Karkotetuksi tulleilla henkilöillä ilmenee myös merkittäviä stressi-, masennus- ja ahdistuneisuusoireita sekä tunneperäisiä ongelmia, jotka johtuvat nimenomaan perheenjäsenten jättämisestä lähtömaahan (Boodram 2018; Morris & Palazuelos 2015).

Vaikka karkotetuksi tulleilla henkilöillä saattaa olla perhe kotimaassaan, voi perheen uudelleen yhdistämiseen liittyä myös haasteita. Haasteet vaikuttavat korostuvan tilanteissa, joissa perheen yhdistäminen tapahtuu ilman ulkopuolisten antamaa tukea. Tällaista yhdistämistä ei voida lähtökohtaisesti pitää aina myönteisenä, sillä karkotetut saatetaan leimata kotiyhteisöissään. Karkotetuksi tulleet henkilöt eivät välttämättä löydä kotimaassaan työtä eivätkä he näin ollen pysty auttamaan perhettään taloudellisesti, mikä voi syventää leimaantumisen kokemusta entisestään. (Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008.) Karkotetuksi tulemiseen liittyen usein stigma eli sosiaalinen leimaantuminen (Boodram 2018; Könönen & Vuolajärvi 2016; Brotherton & Barrios 2009).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka aineisto muodostuu kahdeksasta teemahaastattelusta. Olen analysoinut tutkimusaineiston aineistolähtöistä sisällyksenalyysia käyttäen. Tässä luvussa kerron tarkemmin tutkimukseni tarkoituksen, tutkimuskysymykseni ja miten toteutin tutkimukseni. Esittelen valitsemani tutkimusmenetelmän ja metodologiset ratkaisuni, joiden avulla olen hankkinut tutkimusaineistoni ja analysoinut sen. Lisäksi pohdin tutkimukseeni liittyneitä eettisiä kysymyksiä ja tutkimukseni luotettavuutta.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Vankitoimintojen kehittämistä tarkastellaan usein organisaation, politiikan ja julkisen keskustelun pohjalta mutta mitä mieltä ovat vankeutta suorittavat henkilöt? Tutkimukseni pyrkii tuomaan esille karkotettavien ja käännyttävien vankien näkökulmia, jotka ovat jääneet eri tutkimuksissa ja selvityksissä vähemmälle huomiolle Suomessa. Ulkomaalaisten vankien näkemysten tutkiminen antaa vastapainoa tutkimuksille, joissa vankien vapautumisen valmistamista ja vapautumiseen liittyviä kokemuksia tarkastellaan Suomeen jäävien näkökulmasta. Erilaisten näkemysten tutkiminen tuo myös vastapainoa tutkimuksille ja selvityksille, joissa ulkomaalaisten vankien tilannetta on selvitetty tilastollisista lähtökohdista.

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää rikosperusteisesti karkotettavien ja käännyttävien tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia, jotka voivat auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja ennakoimaan heidän vapautumiseensa liittyviä haasteita. Lisäksi tarkoitukseni on selvittää heidän näkemyksiään vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeista ja siitä, miten heidän vapautumistaan ja kotimaahan paluuta voitaisiin vankeusaikana tukea. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen vois siis auttaa kehittämään heidän kanssaan tehtävää työtä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Minkälaisia tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia karkotettavilla ja käännytettävillä vankeutta suorittavilla henkilöillä esiintyy?
- 2) Minkälaisia vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneilla on?
- 3) Miten karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vankilasta vapautumista ja kotimaahan paluuta voidaan vankeusaikana tukea?

Kokonaisuudessaan tutkimukseni tavoitteena on selvittää ulkomaalaisten vankien näkemyksiä rikosseuraamusalalla käytössä olevista hyvistä ja kehitettävistä vapautteen valmentavista tukitoimista. Tutkimukseni voi auttaa kohdentamaan vankeusaikaisen työskentelyn haastateltujen näkökulmasta tärkeisiin ja oleellisiin asioihin vankeuden jälkeiseen elämään valmentautumisessa tai ainakin se voi auttaa selvittämään mitä voitaisiin tehdä toisin.

4.2 Tutkimusaineiston hankintaan liittyneet kriteerit

Tutkimusaineiston hankintaa varten lähestyin vankiloiden henkilökuntaa löytääkseni sopivia haastateltavia tutkimukseeni. Haastateltavien valinta jäi vankiloiden henkilökunnan vastuulle. Olen käyttänyt haastatteluaineiston hankinnassa harkinnanvaraista otantaa, sillä tutkimukseni tarkoituksena oli kuvata, ymmärtää ja tulkita käsitteellä olevaa ilmiötä eikä tehdä tilastollisia yleistyksiä (Eskola & Suoranta 2008, 61). Harkittu otanta on kerätty tutkimuskysymysteni kannalta määrittelieni kriteerien pohjalta. Tärkeimpinä rajauskriteereinä toimivat vankeusrangaistuksen saanut Suomessa asuva ulkomaan kansalainen, jolla on ajankohtainen karkotus- tai käännytyspäätös; jäljellä oleva vankeusrangaistuksen pituus (alle 6 kuukautta) sekä kyky käydä haastattelut suomen- tai englannin kielellä. Kriteeri, että haastateltavat suorittavat tuomiotaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle kuuluvissa vankiloissa liittyi käytännön järjestelyihin. Olen kuvannut tutkimuksen toteutusympäristön, eli vankilat, joissa keräsin aineistoni, luvussa 2.1.

Pyysin vankilan henkilökuntaa antamaan heidän mielestään tutkimukseeni sopiville haastateltaville kirjeen (LIITE 2), jossa esittelin itseni ja kerroin minkälaista tutkimusta olen tekemässä. Kerroin haastatelluille sekä kirjeessä että ennen haastatteluiden aloittamista myös virkasuhteestani Rikosseuraamislaitoksessa. Haastatteluihin valikoitui kahdeksan henkilöä, jotka täyttivät pääosin määritellyt kriteerit. Yhdellä haastatteluun osallistuneella vapautumiseen oli vielä peräti kolme vuotta aikaa, joka selvisi haastattelutilanteessa. Haastattelun ehdittyä jo alkaa ja hänen täytettyään muut tutkimukseni kannalta merkittävät kriteerit, valikoitui myös hän lopulta tutkimusaineistooni. Aineistoni koostuu siis Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella tuomiotaan suorittavista miesvangeista, joilla on karkotus- tai käännytyspääätös sekä jäljellä olevaa rangaistusaikaa kymmenestä päivästä kolmeen vuoteen. Haastatellut olivat kotoisin Euroopasta (Baltian ja Balkanin alueelta), Afrikasta ja Lähi-idästä.

4.3 Teemahaastattelu tutkimusaineiston hankinnan menetelmänä

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, joka pohjautuu vankien haastatteluun. Haastattelu nähdään useissa laadullisissa tutkimuksissa syvällisenä ja luotettava tapana hankkia vastauksia tutkimuskysymyksiin (Hirsjärvi & Hurme 2008). Tulevaisuuden toiveet ja uhkakuvat ovat henkilökohtaisia tunteita ja aiempaan kokemukseen pohjautuvia näkemyksiä. Haastattelun onkin katsottu olevan sopiva arkojen ja vaikeiden asioiden tutkimiseen käytettävä menetelmä (Hirsjärvi & Hurme 2008), jonka takia arvioin teemahaastattelun olevan hyvä menetelmä hankkia tutkimukseeni sopivaa aineistoa. Haastatteluun pohjautuva keskustelu on myös yksi käytetyimpiä aineistonkeruumenetelmiä, kun haluamme kuulla ihmisten mielipiteitä, käsityksiä ja uskomuksia (Hirsjärvi & Hurme 2008).

Tutkimukset osoittavat lukemisen, kirjoittamisen ja matemaattisten vaikeuksien olevan yleisiä vankeusrangaistusta suorittavilla vangeilla ja näiden ongelmien esiintyvyys on yleisväestöön verrattuna suurempaa (Tuominen 2014). Haastattelu antoi mahdollisuuden myös lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksista kärsivien huomioimisen tutkimuksessani luotettavalla tavalla. Kielelliseen vuorovaikutukseen pohjautuva tapa hankkia tietoa mahdollisti näin ollen sellaisten henkilöiden

huomioimisen aineistossani, joille kirjallinen ilmaisu olisi ollut vaikeaa. Vaikka tutkimuskysymysteni kannalta keskeiset teemat määrittelivät haastatteluiden kulua, antoi teemahaastattelu myös joustoa siinä, miten esitin kysymykseni ja milloin ne esitin (Edwards & Holland 2013). Yksityiskohtaiset kysymykset eivät näin ollen ohjanneet haastatteluja. Pystyin tarvittaessa myös toistamaan kysymykset ja selventämään kysymysten sanamuotoja, jos haastateltu ei ymmärtänyt kysymystä tai käsitteellä olevaa aihetta. (Hirsjärvi & Hurme 2008.) Teemahaastattelun avulla sain muodostettua aineistoni monipuoliseksi sekä syvälliseksi kuvaukseksi tutkittavanani olevasta aiheesta.

Haastattelun teemoittelu takasi myös sen, että keskustelin haastateltujen kanssa tutkimuskysymysteni kannalta tärkeistä aiheista ja samoista asioista muiden haastateltujen kanssa. Teemahaastattelu ei myöskään poissulkenut avointa dialogia. (Eskola & Suoranta 2008.) Tutkimukseni haastatteluteemat muodostuivat tutkimuskysymyksistäni, eli rikosperusteisesti karkotettavien ja käännytettävien vankien tulevaisuuden toiveista ja uhkakuvista, vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeista ja siitä, miten heidän vapautumistaan voitaisiin vankeusaikana tukea (LIITE 1). Vapautumisen valmisteluun liittyvät teemat olen valinnut Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevasta vapauttamissuunnitelmasta ja siihen sisältyvistä kohdista, jotka liittyvät asumistilanteeseen, toimeentuloon, työhön ja koulutukseen, sosiaalisiin sidoksiin, päihdekuntoutustarpeeseen sekä muihin terveyttä ja hyvinvointia edistäviin tarpeisiin (Rikosseuraamuslaitos 2019). Tutkimuskysymysteni teemat nousivat esille myös vankien vapautumiseen liittyvistä aiemmista tutkimuksista (esim. Ekunwe & Jones 2011; Zaitzov 2011; Timonen 2009).

4.4 Teemahaastatteluiden toteutus

Tutkimuksen suorittamisen ja aineiston hankinnan kannalta asemani Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen virkamiehenä saattoi vaikuttaa aineiston hankintaan. En kuitenkaan huomannut, että virkasuhteeni Rikosseuraamuslaitoksessa olisi vaikuttanut merkittävällä tavalla haastateltujen avoimuuteen. Vuorovaikutus haastateltujen kanssa sujui hyvin. Haastattelut olisivat voineet muodostua haasteellisiksi haastattelutilanteen asetelman takia, sillä

arviointikeskus hallinnoi vankisijoittelua ja laatii rangaistusajan suunnitelmia eli toimii osana suunnitelmallista vapauttamista vankisijoittelun ja suunnitellun vankeusaikaisen toiminnan osalta. Haastatellut tarkastelivat vankeusaikaa kriittisesti huomioiden vankeusaikaan liittyneitä myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia. Virkasuhteeni ei vaikuttanut häirinneen haastateltuja eivätkä he pyrkineet vaikuttamaan omaan tilanteeseensa vaan keskustelivat tutkimuskysymysteni kannalta tärkeistä aiheista monipuolisesti. Haastattelutilanteet muodostuivat mielestäni tasavertaisiksi ja tutkimukseni kannalta informatiivisiksi.

Haastatteluaineistoni koostuu kahdeksasta yksilöhaastattelusta, jotka toteutin maaliskuussa vuonna 2020. Kuusi haastatteluista on tehty suomeksi ja kaksi englanniksi. Toteutin osan haastatteluista haastatellun kanssa fyysisesti samassa tilassa ja osan Skype-yhteyden välityksellä. Koronavirustilanne aiheutti Suomessa poikkeusolot kesken tutkimusaineistoni hankintaa hallituksen linjassa 16. maaliskuuta 2020 toimenpiteistä koronavirustilanteen hoitamiseksi Suomessa (Valtioneuvosto 2020). Koronaviruksen leviämisen estämiseksi myös Rikosseuraamuslaitos rajasi vankien tapaamisia väliaikaisesti, sillä fyysisten tapaamisten vähentämisen arvioitiin olevan keskeinen keino koronaviruksen leviämisen ehkäisyssä (Rikosseuraamuslaitos. Tiedotteet ja uutiset). Ehdin toteuttaa ennen koronaepidemian aiheuttamia poikkeusoloja kolme haastattelua fyysisesti samassa tilassa haastateltujen kanssa. Loppujen viiden haastattelun toteuttamiseksi parhaimmaksi vaihtoehdoksi muodostui Skype-yhteydellä toteutettavat haastattelut, sillä arvioin niiden olevan mahdollisimman samankaltaisia tilanteita kuin perinteiset fyysisesti samassa tilassa pidettävät haastattelut.

Haastattelupaikan valintaa pidetään olennaisena tekijänä haastattelun onnistumiselle (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018). Hyväksyin Skype-yhteyden mahdolliset vaikutukset minun ja haastateltujeni väliseen vuorovaikutukseen. Videoyhteyden välityksellä esimerkiksi katsekontaktin luominen oli vaikeaa, sillä videoyhteyden välityksellä ei voi samanaikaisesti katsoa kameraa ja näytöllä näkyvää videokuvaa haastatellun kasvoista. Moni haastatelluista kertoi olleensa aiemmin yhteydessä läheisiinsä Skype-yhteyden välityksellä, ja tämä saattoi vähentää videoyhteydestä mahdollisesti aiheutuvaa epävarmuutta sen tuttuuden myötä. Sekä kasvokkain että Skype-yhteyden välityksellä tehdyt haastattelut muodostuivat

luonteviksi ja yhteismitallisiksi aineistonkeruumenetelmiksi. Toisaalta videohaastattelut vaikuttivat ajoittain muodostuvan jopa kasvokkain tapahtuneita haastatteluita avoimemmiksi. Tähän saattoi vaikuttaa toisaalta haastateltujen persoonallisuus tai toisaalta esimerkiksi se, että Skype-yhteyden kautta tehdyissä haastatteluissa käyttämäni tallennin ei ollut näkyvillä. Äänityksen onkin arvioitu vaikuttavan haastattelujen kulkuun ja tallentamisen sammuttamisen on todettu saavan haastatellut herkeämään kertomaan käsitellyistä aiheista uudella innolla (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018).

Haastattelut kestivät 28 minuutista 1 tuntiin 30 minuuttiin. Sekä kasvokkain että videon välityksellä tapahtuvat haastattelutilanteet mielletään vuorovaikutustilanteiksi, joissa kahden ihmisen välisen viestinnän merkitys korostuu (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48–49). Minun tapani olla haastattelutilanteissa ja osallisuuteni ovat näin ollen voineet vaikuttavaa myös siihen, millaiseksi aineistoni muodostui. Jotkut haastatelluista vastasivat kysymyksiini lyhyesti, jolloin esitin uusia kysymyksiä aktiivisesti. Neljä haastattelua eteni teemojen mukaisesti lähes haastateltujen oman kerronnan varaisesti, ja niissä korostui kielellisen ilmaisun moniulotteisuus. Haastatellut eivät kuitenkaan aina puhuneet selkeästi aihe kerrallaan vaan etenkin toiveet, uhkakuvat ja vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeet kietoutuivat yhteen. Etenkin haastatteluissa, joissa haastatellut puhuivat teemoihin liittyvistä aiheista laajasti ja aktiivisesti, oli tutkijan roolini vaikutus vastauksiin vähäinen. Tutkittavana olevan ilmiön analysoimiseksi parhaiten uusia ideoita ja näkökulmia löytyykin rikkaasta aineistosta (Alasuutari 2011), jossa erityisen tiedon saaminen mahdollistuu usein hyvän ja luottamuksellisen suhteen kautta (Eskola & Suoranta 2008).

4.5 Tutkimusaineiston analyysi

Äänitin tekemäni teemahaastattelut, jonka jälkeen muutin haastatteluaineiston helpommin käsiteltävään muotoon litteroimalla sen tekstiaineistoksi. Litteroinnissa käytin apunani Express Scribe -litterointiohjelmaa. Analysoin tutkimusaineistoni aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen. Sisällönanalyysia pidetäänkin perusanalyysimenetelmänä, jota käytetään usein laadullisen tutkimuksen

perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91). Tutkimusaineistoni on suhteellisen pieni sen koostuessa kahdeksasta teemahaastattelusta, jonka takia tarkastelin aineistoa tutkimuksessani yksityiskohtaisesti. Aineiston koko ja tarve aineiston syvälliselle tarkastelulle loivat minulle mahdollisuuden käyttää aineistolähtöistä sisällönanalyysia tutkimusaineiston analysointimenetelmänä (Krippendorff 2019, 17). Halusin myös edetä aineiston analysoinnissa aineistoni ehdoilla (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Sisällönanalyysi noudattaa yksinkertaistettuna kaavaa, jonka mukaisesti tein päätöksen siitä, mikä aineistossa oli kiinnostavaa. Kävin aineistoni läpi tutkimukseni kannalta kiinnostavien asioiden erottelun ja merkitsemiseksi sekä epäoleellisten asioiden poisjättämiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.) Karsin aineistostani pois esimerkiksi haastattelun aloituksessa ilmenneitä tutustumiseen tai haastattelun lopetuksessa ilmenneitä haastattelun vointiin ja olotilaan liittyviä ilmaisuja. Pyrin löytämään aineistostani tutkimuskysymysteni kannalta olennaiset aiheet ja erittelin ne teemoittain niin, mitä kustakin teemasta oli sanottu ja miten asiat olivat aineistossa ilmaistu. Aineistoni pelkistämisen eli redusoinnin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110) avulla pyrin muodostamaan tiivistetyn kuvauksen aineistostani. Aineistossani esiintyneiden alkuperäisilmausien pelkistäminen (TAULUKKO 1) eli aineiston järjestäminen tiiviiseen ja selkeään muotoon vaati tarkkuutta siitä, etten kadottanut aineiston sisältämää informaatiota.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineistoni pelkistämisestä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
Pelottaa mutta mä en pysty menee X (kotimaa) koska mulla on vaarallista X:ssa (kotimaassa).	Kotimaassa on vaarallista
Mä saatan lähteä jonnekin mukaan ja sitten seuraavaksi mitä mä huomaan niin minut on hakattu ja mut on ryöstetty, vaikka mun munuaiset.	Pelko väkivallankohteeksi joutumiselle
Mä pelkään, että mä kuolen.	Pelko kuolemasta
There in X (homeland) I don't have life there. No, not life in X (homeland) because in the X (homeland) all the time you fear, you fear one or two, many things. They kill you and you die.	Kotimaassa joutuu pelkäämään, myös pelko kuolemasta

Sitä, että joku ampuu tai kuolemaa mut jos kuolema ei tule edes helpolla, esim jos luodin joku ampuu päähän niin se ei mitään mutta jos puukolla ja sit kaula vedetään irti niin se pelottaa enemmän.	Pelko vakavan väkivallan kohteeksi joutumiselle sekä kuolemanpelko
Maybe I'll get crazy or I kill myself before somebody do that or something to me.	Väkivallanpelko, jonka takia on valmis vahingoittamaan itseä
Mä oon miettinyt loppuun asti, että mä en mee takaisin. Ja jos mä meen takaisin niin lentokentästä meen suoraan salakuljettajalle ja lähden pois sieltä.	Pelko, joka voi johtaa maasta pakenemiseen salakuljetuksen avulla

Aineiston ryhmittelyssä eli klusteroinnissa käytin apunani teemoittelua, sillä teemoittelun avulla pystyin tarkastelemaan aineistossani esiintyneitä piirteitä, jotka olivat yhteisiä usealle haastatellulle (TAULUKKO 2). Hajotin aineistoni osiin ja kokosin sen uudelleen tutkimuskysymysteni kannalta loogiseksi kokonaisuudeksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108). Tämä vaati loogisen ajattelun lisäksi tulkintaa, jonka avulla luokittelin aineistossa esiintyneet ilmaisut niiden merkitystensä perusteella ala-, ylä- ja yhdistäviin teemoihin. Käsittelin litteroitua aineistoani etsien yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistin aineistoni informaation mahdollisesti toistettavissa oleviin päätelmiin. (Krippendorff 2019; Hirsjärvi & Hurme 2008; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

TAULUKKO 2. Esimerkki alateemojen muodostamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alateema
Kotimaassa on vaarallista	Väkivallanpelko
Pelko väkivallankohteeksi joutumiselle	
Pelko kuolemasta	Kuolemanpelko
Kotimaassa joutuu pelkäämään, myös pelko kuolemasta	
Pelko vakavan väkivallan kohteeksi joutumiselle sekä kuolemanpelko	
Väkivallanpelko, jonka takia on valmis vahingoittamaan itseä	Pelko omasta hyvinvoinnista ja itsensä vahingoittamisesta
Pelko, joka voi johtaa maasta pakenemiseen salakuljetuksen avulla	Valmius saattaa itsensä heikkoon ja riskialttiiseen asemaan

Aineiston käsitteellistämisen vaiheessa eli abstrahoinnissa (TAULUKKO 3) minun oli tärkeä ymmärtää, mitä aineistossani esiintyneet aiheet merkitsivät haastatelluille (Tuomi & Sarajärvi 2018, 113) pystyäkseen tutkimustuloksissa aineiston kuvaamisen lisäksi tekemään tulkintoja. Olen pyrkinyt kuvaamaan aineiston sisältöä sanallisesti enkä ole ainoastaan kuvannut tekstin sisältöä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–106). Aineistostani löytämieni teemojen ja ilmiöiden vertailu auttoi merkityksenantamista aineistosta havaitsemilleni sisällöille, joka auttoi myös löytämään niiden yhteyksiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

TAULUKKO 3. Esimerkki aineistoni teemoittelusta

Alateema	Yläteema	Kokoava teema
Väkivallanpelko	Väkivallan- ja kuolemanpelko	Henkeen ja terveyteen liittyvät uhkakuvat
Kuolemanpelko		
Pelko omasta hyvinvoinnista ja itsensä vahingoittamisesta	Itsensä vahingoittaminen	
Valmius saattaa itsensä heikkoon ja riskialttiiseen asemaan	Valmius asettaa itsensä alttiiksi riskeille	

Olen tehnyt tutkimustuloksiini johtaneen päättelyketjun eli aineistoni teemoittelun lukijalle kokonaisuudessaan näkyväksi. Olen pyrkinyt pitämään tutkimukseen sisällyttämäni aineiston analyysi -taulukon pelkistettynä mutta mahdollisimman informatiivisena (LIITE 4). Analyysitaulukon näkyväksi tekeminen voi auttaa lukijaa tutustumaan paremmin aineistossani esiintyneisiin piirteisiin.

4.6 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat sensitiivisiä niiden liittyessä vankien näkemyksiin tulevaisuuden toiveista ja uhkakuvista karkotus- tai käännytyspäätöksen saamisen jälkeen sekä vapautumisen valmisteluun ja kotimaahan paluuseen liittyviin tuen tarpeisiin. Jo tutkimusaiheen valinta on osa tutkimuseettistä pohdintaa. Tutkimusprosessi sisältää eettisiä valintoja ja päätöksiä alkaen aiheen valinnasta ja päättyen tutkimustulosten vaikutuksiin asti (Tuomi & Sarajärvi 2018; Kuula 2011). Tutkimukseni aihe vaati itseltäni pohdintaa siitä, miten tutkimuskysymykseni otetaan vastaan, kun lähden tutkimaan aihetta, joka on sensitiivinen ja perustuu ihmisten

henkilökohtaisiin näkemyksiin. Tutkimukseni aihepiiriä on kuitenkin ollut mahdollista tutkia, sillä olen pyrkinyt varmistamaan tutkimuksen toteutuksen tutkimuseettisten normien mukaisesti sekä tutkittavien oikeuksia ja yksityisyyttä kunnioittaen.

Pidin tärkeänä, että informoin haastatelluille tutkimukseni tarkoituksen ja tavoitteet sekä oman roolini opiskelijana ja Rikosseuraamislaitoksen virkamiehenä, sillä halusin pyrkiä mahdollisimman avoimeen vuorovaikutukseen. Halusin myös varmistua, että haastatellut ymmärsivät, miksi haastattelu tehdään. Kerroin haastattelujen alussa tutkimusaiheestani tarkemmin ja siitä, mitä sisältöjä haastattelussa käsitellään. Tällä pyrin varmistamaan haastateltujen itsemääräämisoikeuden antamalla heille mahdollisuuden päättää halustaan osallistua tutkimukseeni. Pyysin haastatelluilta kirjallisen ja suullisen suostumuksen haastatteluun, haastattelun äänittämiseen ja siihen, että saan käyttää haastatteluaineistoa tutkimuksessani (LIITE 3).

Ottaen huomioon tutkimukseni aihepiirin arkaluonteisuus, tutkittavaan kohderyhmään liittyvät erityispiirteet sekä se, että aihepiiri on vähän tutkittu Suomessa, liittyi tutkimukseeni eettisiä kysymyksiä etenkin tiedon hankinnan ja tiedon käytön osalta. Yksi tärkeimmistä tutkimukseeni liittyvistä eettisistä kysymyksistä liittyi haastateltujen yksityisyyden suojaan ja anonymiteetin säilymiseen (Kuula 2011). Otin yksityisyyden ja anonymiteetin suojaamisen huomioon jokaisessa tutkimukseni vaiheessa. Aineiston käsittelyn osalta yksityisyyden ja anonymiteetin suojaaminen tarkoitti, että olin ainoa äänitettyä ja litteroitua haastatteluaineistoa käsitellyt henkilö. Hävitin haastatteluaineiston poistamalla kaikki äänitiedostot ja litteroinnit tietokoneeltani ja haastatteluissa käyttämästäni äänitallentimesta.

Tutkimusaineistoni on pieni, jonka takia huolehdin myös tutkimustulosten kirjoittamisesta siten, etteivät haastatellut ole niistä tunnistettavissa. Anonymiteetti liittyy ihmisarvon kunnioittamiseen, joka on ihmistieteissä keskeinen tutkimuseettinen normi (Kuula 2011). Muokkasin käyttämiäni sitaatteja haastateltujen anonymiteetin turvaamiseksi (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018). Poistin sitaateista haastateltujen kansalaisuudet ja korvasin ne termein "kotimaa", "synnyinmaa" ja "homeland". Tämän lisäksi poistin sitaateista vankiloiden nimet.

Hyvään tutkimuseetiikkaan liittyy myös se, että tutkimusaineisto esitetään tutkimusraportissa sellaisena kuin se haastattelussa esitetään ilman vääristelyä tai perusteetonta valikointia. Tieteellisessä toiminnassa tutkimusaineiston valikoinnin lisäksi myös havaintojen vääristely, eli tarkoituksellinen alkuperäisten havaintojen muokkaaminen tai esittäminen niin, että lopullinen tulos vääristyy, katsotaan tieteellisten käytäntöjen loukkaamiseksi. (Kuula 2011.) Aineiston analyysiä, tulkintaa ja johtopäätöksiä tehdessäni vertailin omaa aineistoani ja tekemiäni tulkintoja aiempiin tutkimuksiin tutkimuseetiikan varmistamiseksi. Tutkimusaineistoni esittäminen suorien sitaattien kautta, huomioiden haastateltujen anonymiteetin säilyminen, on hyvän tutkimuseetiikan mukaista (Kuula 2011).

Yksi tärkeä tutkimuseettinen näkökulma on myös se, että tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittaville haittaa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Ottaen huomioon tutkimusaiheeni sensitiivisyys, saattoivat tutkimukseeni liittyvät haastattelut aiheuttaa esimerkiksi ahdistusta tai stressiä. Tutkimusaiheeni arkaluonteisuuden vuoksi pyrin varmistamaan, että haastatteluun osallistuvilla oli halutesaan mahdollisuus purkaa ja käsitellä haastatteluista mahdollisesti aiheutuneita tunteita ja ajatuksia. Arkaluonteisen aiheen tutkiminen on moraalisisista riskeistä huolimatta tärkeää, sillä tutkimukseni tavoitteena on vaikuttaa positiivisella tavalla tutkittavien asemaan Rikosseuraamuslaitoksessa ja yleisemmin (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Myös tulkintojen tekemisessä, sanavalinnoissani ja kirjoitustyyliissäni pohdin omaa suhdettani siihen, mitä tutkimukseni tulosten esittämisellä haluan tuottaa. Tutkimukseni eettisyyden näkökulmasta kiinnitin huomiota siihen, etten esittänyt aineistoani tavalla, joka loukkaisi tai vahvistaisi heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien eriarvoisuutta.

4.7 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimukseni luotettavuuden vahvistamiseksi noudatin hyviä tieteellisiä menettelytapoja, joita ovat muun muassa rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus aineiston keräämisessä, tulosten esittämisessä sekä niiden arvioimisessa (Kuula 2011). Tutkimuksen luotettavuuden vahvistamiseksi perehdyin aiempaan tutkimustietoon vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeista sekä maasta poistamisen

yksilöön kohdistuvista vaikutuksista ja esittelin ne tutkimuksessani asianmukaisella tavalla.

Tutkimukseni luotettavuudessa tulee huomioida, että toteutin haastattelut suomen ja englannin kielillä, joita haastatellut eivät puhuneet äidinkielenään. Yksi tutkimusaineiston hankintaan liittynyt kriteeri oli haastateltujen kyky käydä haastattelut suomen- tai englannin kielellä. Pidin haastateltujen suomen ja englannin kielen taitoa riittävän hyvänä, sillä he pystyivät vastaamaan esittämiini kysymyksiin, jotka olin kirjoittanut haastattelurunkooni (LIITE 1). Kysymykset eivät välttämättä olleet haastattelurunkoon kirjoitetuissa alkuperäisissä kysymysmuodoissa mutta pystyin käymään jokaisen haastatellun kanssa haastattelurungossa esiintyneet teemat läpi. Koska alkuperäisen kysymysmuotoiluni säilyttäminen ei ollut tärkeää, käytin haastatteluissa myös apusanoja ja kysyin kysymyksen useammalla ei tavalla käsitteiden tulkinta- ja merkityserojen minimoimiseksi (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018).

Kielelliset haasteet ovat siis saattaneet vaikuttaa vastauksiin ainakin osittain, sillä osan kyky keskustella vaikeista asioista muulla kuin omalla äidinkielellään oli rajoittunutta. En ole välttämättä ymmärtänyt kaikkien haastateltujen tarkoittamaa sanomaa tavalla, millä he olisivat toivoneet sen tulleen ymmärretyksi. Olin kuitenkin valmistautunut haastatteluissa täsmennyksiin ja väärinkäsityksiin (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018). Vähentääkseni kysymysten ymmärtämiseen liittyviä haasteita olisin voinut kääntää käyttämäni haastattelurungon selkokielelle etukäteen. Tutkimusaineiston hankintaani liittynyt kriteeri haastateltavien suomen- tai englanninkielentaidosta rajasi tutkimukseni ulkopuolelle muun kieliset ulkomalaiset vangit. Tämä on saattanut heijastua tutkimustuloksiini. Muita kieliä kuin suomea tai englantia puhuvien vankien puuttuminen tutkimusaineistostani heikentää tutkimustulosteni yleistettävyyttä ja tutkimukseni luotettavuutta.

Olen kuitenkin pyrkinyt huomioimaan tutkimusaineistoni analyysissä tutkimukseni luotettavuuden, jonka vahvistamiseksi kiinnitin huomioni esimerkiksi tapaani pelkistää tutkimusaineistoni. Pyrin pelkistämään aineistoni tavalla, joka edelleen kuvaisi tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman luotettavasti, sillä yhteyden osoittaminen tulosten ja aineiston välillä on tärkeää. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 36–

37.) Esittelin tutkimusaineistoni suorien lainausten kautta. Haastateltujen näkemysten esittäminen sellaisina kuin ne ovat haastatteluissa esitetty, tuo päättelyketjuni paremmin lukijalle näkyväksi (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010).

Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan usein myös sitä, että tutkimustulokset ovat toistettavissa. Tutkimukseni tuloksia ei voida yksiselitteisesti kuitenkaan tarkistaa tutkimusta toistamalla, sillä se, keitä vankiloissa sattui tutkimukseni aikaan olemaan, teki tutkimusaineistostani ainutkertaisen. Tutkimustuloksiani ei voida myöskään yleistää koskemaan kaikkia ulkomaalaisia vankeja. Tutkimukseni luotettavuutta lisää kuitenkin vankien valikoituminen monipuolisesti erilaisista vankilaympäristöistä, jonka myötä pystyin vähentämään vankilailmapiiriin, vankilakäytäntöjen ja vankilarakenteiden vaikutuksia tutkimusaineistooni (Linderborg, Blomster, Tyni & Muiluvuori 2012). Tutkimukseni luotettavuutta lisää myös se, että vertailin tutkimusaineistoani ja analyysiani aiempiin tutkimuksiin ja selvityksiin (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9–11), joiden perusteella muodostin toimenpide-ehdotuksia karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vapauttamisen valmisteluun.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiini ja käsittelen niiden kannalta keskeisimmät aineistossani esiintyneet teemat. Esittelen haastattelemieni karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankien tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia sekä vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita. Lisäksi analysoin, minkälaisia näkökulmia heidän puheissaan esiintyi siitä, miten heidän vapautumisestaan ja kotimaahan paluuta voitaisiin vankeusaikana tukea.

5.1 Tulevaisuuden toiveet

Tässä alaluvussa kuvailen ja analysoin haastateltujen esittämiä tulevaisuuden toiveita. Kokonaisuudessaan haastateltujen odotuksiin ja yhteiskuntaan paluuseen liittyi vähäisesti toiveikkuutta. Aineistossani esiintyneistä alkuperäisilmauksista muodostui kuitenkin neljä tulevaisuuden toiveisiin liittyvää kokonaisuutta: toive hyvästä elämästä Suomessa, kotimaahan liittyviä myönteisiä näkemyksiä, itsemääräämisoikeuden palautuminen ja irtaantumisoptimismi (vrt. Kivivuori & Linderborg 2009; Burnet 2004).

5.1.1 Toive hyvästä elämästä Suomessa

Monen haastatellun toiveet liittyivät hyvän elämän rakentamiseen Suomessa. Toiveet liittyivät usein *perheen perustamiseen* tai olemassa olevan *perheen ja lasten elämässä mukana pysymiseen, kouluttautumiseen ja työllistymiseen*. Kouluttautuminen, työllistyminen ja vakaan taloudellisen tilanteen saavuttaminen tarkoitti monelle hyvän ja normaalin elämän saavuttamista.

Moni haastatelluista toivoi työllistyvänsä vankeusaikana, sillä sen toivottiin vaikuttavan siihen, että Maahanmuuttovirasto tekisi peruuttavan päätöksen saatuun karkotus- tai käännytyspäätökseen. Maasta poistamiseen liittyvään kokonaisharkintaan haluttiin vaikuttaa, jotta maasta poistamisesta luovuttaisiin.

On mahdollisuus, että jos sulla on työpaikka ja kaikki on kunnossa Suomessa, että voi olla, että ei tule karkotusta.. mä en tiedä, mä toivon.

Toive saada *karkotus- ja käännetyispäätös kumottua* tai saada uusi oleskelulupa liittyi siihen, että saisi jatkaa elämän rakentamista Suomessa. Toiveet, että saisi jäädä asumaan Suomeen, liittyivät taas siihen, että *Suomi koettiin omaksi kotipaikaksi* ja se nähtiin *hyvänä maana asua*. Osalla haastatelluista oli kokemusta useammassa eri maassa asumisesta, joka oli entisestään vahvistanut heidän haluaan jäädä ja asettua Suomeen.

Mä rakastan Suomea. Et mä oon niin kuin.. koska mä olen tässä ollut jo X vuotta, että mä oon niin kuin, noh, pidän sitä omana. En mä nyt kotimaaksi sano mutta kotipaikaksi.

Haastatellut toivoivat myös *terveenä pysymistä*, sillä terveenä pysymisen nähtiin olevan yksi keino saavuttaa hyvä ja vakaa elämäntilanne. Haastatteluissa korostuivatkin toiveet normaalin arjen tukipilareista, sillä monelle oli seurannut Suomeen muuttamisesta hyviä asioita. Suomen olosuhteet vaikuttivat tuottaneen haastatelluille tyytyväisyyttä, ja näkemys Suomessa mahdollistuvista arkisista asioista vaikutti tuottavan heille iloa ja toiveikkuutta tulevaisuudesta.

5.1.2 Kotimaahan liittyviä myönteisiä näkemyksiä

Vaikka suurin osa haastatelluista näki hyvän elämän rakentumisen olevan mahdollista ainoastaan Suomessa, ei hyvän elämän rakentamisen mahdollisuus ollut kuitenkaan aina paikkasidonnaista. Aineiston perusteella kotimaahan paluuseen yhdistettiin myös myönteisiä näkemyksiä. Aineistosta ilmeni, ettei kaikilla ollut halua jäädä Suomeen. Osalla pettymys Suomeen ja ymmärrys oman mahdollisuuden menettämisestä Suomessa vahvisti sekä *halua palata kotimaahan* että *näkemyistä omista mahdollisuuksista muuttaa omaa elämäntilannettaan parempaan suuntaan juuri kotimaassa*. Puheissa välittyivät kuitenkin pettymykset saatuaan karkotus- tai käännetyispäätökseen.

Ehkä mulla on elämä muualla kuin täällä Suomessa, että mun elämä ei ole päättynyt. Täällä mä en vaan saanut sitä mahdollisuutta mitä

mä olisin halunnut ja se ei ollut minusta itsestä kiinni. Tuntuuhan se katkeralta, tosi katkeralta, että sulle tehdään näin.

Karkotuspäätös herätti miettimään omia vahvuuksia ja kotimaahan muuttoa motivoivia tekijöitä. Tulevaisuuden toiveet liittyivät esimerkiksi Suomessa *opittujen asioiden hyödyntämiseen* kotimaassa. Aineiston perusteella toiveet liittyivät esimerkiksi työllistymiseen sellaisiin töihin, joissa pystyisi hyödyntämään suomen kieltä sekä Suomessa suoritettuja koulutuksia.

Kotimaahan paluuseen myönteisesti suhtautuvia yhdisti se, että he *näkevät omien henkilökohtaisten tavoitteiden toteuttamisen ja itsensä kehittämisen olevan mahdollista omassa kotimaassa*. Tavoitteiden asettelu ja mahdollisuuden näkeminen toteuttaa omia haaveita näytti luovan heidän tulevaisuuteensa merkityksellisyyttä. Haastatellut eivät liittäneet vapautteen toiveita etenkään silloin, jos tulevaisuuden nähtiin toistuvan kotimaassa samankaltaisena kuin mitä se oli menneisyydessä ollut. Osalla haastatelluista vaikutti olleen vaikea ja turvaton elämäntilanne kotimaassa ennen Suomeen tuloa, jonka takia *tulevaisuuden kotimaassa toivottiin olevan parempaa kuin mitä se oli ennen ollut*.

5.1.3 Itsemääräämisoikeuden palautuminen

Haastateltujen tulevaisuuden toiveikkuus näytti liittyvän myös myönteiseen näkemykseen siitä, että he pystyvät taas vaikuttamaan oman elämän kulkuun vankeuden aiheuttamien rajoitusten jälkeen. *Valinnanvapaus tulevaisuuden suhteen ja oman elämän rakentaminen ilman ulkopuolista valvontaa* herätti haastatelluissa iloa. Oman aktiivisuuden ja omien vaikuttamismahdollisuuksien parantumisen nähtiin luovan edellytykset rakentaa hyvä elämä ja tavoitella muita henkilökohtaisia haaveita.

Onneksi nyt on kiva olo, että voi tehdä mitä itse haluaa eikä, että mitä sun tulee tehdä.

Kun tiät sä mulla on se karkotus täältä, niin osa ihmisistähän tulee kyllä takaisin. Olen tottunut käymään koko ajan Suomessa mutta mä en halua, että mua valvotaan ja katsotaan mitä mä teen. Haluan elää kuin oikea ihminen, se on mulle tärkeää.

Vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyviä myönteisiä näkemyksiä esiintyi kuitenkin ainoastaan sellaisilla haastatelluilla, jotka suhtautuivat myönteisesti maasta poistamiseen tai jotka olivat hyväksyneet karkotus- tai käännytyspäätöksen. Henkilöiden puheissa, jotka vastustivat maasta poistamista, esiintyi vähäisesti toiveikkuutta lähitulevaisuudesta tai näkemyksiä omista mahdollisuuksista vaikuttaa elämänselkkuun.

5.1.4 Irtaantumisoptimismi

Irtaantumisoptimismin selitetään johtuvan vapauteen liittyvillä suurilla odotuksilla. Vaikka tulevaisuus saattaa näyttäytyä epävarmana, rakentavat vangit usein itselleen mielikuvan rikoksettomasta elämäntavasta, johon liittyy työelämään ja perheeseen liittyviä rooleja. (esim. Burnet 2004.) Myös tässä tutkimuksessa karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneet uskoivat rikoksettomaan tulevaisuuteen. Näkemystä omasta *rikoksettomasta tulevaisuudesta* perusteltiin muun muassa hallittomuudella joutua takaisin vankilaan, virheistä oppimisella ja varmana näkemysnä omasta rikoksettomuudesta.

Mä en halua tehdä enää mitään rikosta, mun tarkoitus ei ole tehdä enää mitään rikosta. Mun tarkoitus on katsoa parempaan tulevaan ja mä uskon, että se on mahdollista.

Kun täällä istuu vankilassa niin jokainen päivä mieltä sitä oliko mitään järkeä tehdä niitä asioita mut nyt ei voi mitään kun on tehnyt.. niitä ei voi peruuttaa enää. Pitää vaan ottaa opikseen, etten tee samaa virhettä enää.

Aineiston perusteella myös maasta poistamisen ehdottomuutta kritisoitiin suhteessa omaan irtaantumisoptimismiin. Osa haastatelluista uskoi pystyvänsä saavuttaa rikoksettoman elämän, vaikka he olivat aiemmin siinä epäonnistuneet. Aineiston perusteella ulkomaalaisille ihmisille ei nähty annettavan mahdollisuutta oppia virheistään tai ainakaan heille ei nähty annettavan riittävästi aikaa muutoksen aikaansaamiseksi.

Kaikki me ollaan ihmisiä ja ihmisenä me tehdään virhettä ja niistä virheistä opitaan ja tota, toisella kestää vähän kauemmin kuin toisella.

Vaikka rikoksettomuuden saavuttamisessa ja yhteiskuntaan integroitumisessa tarvitaan haastateltujeni mukaan usein omaa muutoshalua, viittaavat tutkimustulokseni toisaalta myös siihen, että *sosiaalisen kontrollin* nähdään olevan yksi rikoksettomuutta tukeva tekijä. Esimerkiksi perheen kunnioittaminen ja sen aiheuttama muutos omassa käyttäytymisessä nähtiin olevan yksi rikoksetonta tulevaisuutta vahvistava tekijä.

Because I respect my family so much, so I don't behave same kind of way I was behaving in Finland.

Haastateltujen näkemykset omista valmiuksista irtaantua rikollisuudesta näytti olevan yleistä eikä rikoksettoman elämäntavan esteeksi muodostunut myöskään pelko kotimaahan joutumisesta yhtä haastateltua lukuun ottamatta. Haastateltu uskoi omiin mahdollisuuksiinsa elää rikoksettomasti siinä tilanteessa, mikäli hän saisi jäädä Suomeen.

Mutta mä tiedän, että jos pam, kaikki olisi päältä pois, niin olisin sata varma, että mitään ei tulis lisää enää, ei ikinä maahantulokieltoa lisää.

Vaikka monella haastatellulla oli runsaasti huolia tavanomaiseen elämään liittyen, näkivät he oman rikoksettomuuden olevan silti mahdollista saavuttaa. Moni uskoi pysyvänsä irtaantumispäätöksessään huolimatta siitä, miltä tulevaisuus heille näyttäytyi.

5.2 Tulevaisuuden uhkakuvat

Karkotus- tai käännytyspäätöksen saaminen aiheutti haastatelluille paljon tulevaisuuden uhkakuvia ja erilaisia pelkoja, joita kuvailen ja analysoin tässä alaluvussa. Tutkimukseni perusteella vapautuminen merkitsi usein pelkoa ja epävarmuutta tulevasta. Tulevaisuuteen liittyvien uhkakuvien ymmärtämisen kannalta tärkeäksi osoittautui haastateltujen aikaisempien, kotimaahan liittyvien, negatiivisten kokemusten huomioon ottaminen. Haastateltujen uhkakuvat erosivatkin toisistaan etenkin siltä osin, näkivätkö he mahdollisuutensa turvalliseen elämään

synnyinmaissaan. Muodostin uhkakuvista neljä kokoavaa teemaa, jotka toistuivat haastateltujen alkuperäisilmauksissa: henkeen ja terveyteen liittyvät uhat, ihmisuhteista ja viranomaiskontakteista etääntyminen, vaikeudet saavuttaa hyvä peruselämä kotimaassa sekä sopeutumisvaikeudet ja tulevaisuuden näköalattomuus.

5.2.1 Henkeen ja terveyteen liittyvät uhat

Yhteiseksi tulevaisuuden uhkatekijäksi etenkin Afrikkaan ja Lähi-Itään karkotettavilla osoittautui väkivallan- ja kuolemanpelko. He pelkäsivät kohtaavansa väkivaltaa kotimaassaan joko henkilökohtaisista syistä tai maan epävakaan tilanteen takia.

Mä pelkään, että mä kuolen.

Sitä, että joku ampuu tai kuolemaa mut jos kuolema ei tule edes helpolla, esim jos luodin joku ampuu päähän niin se ei mitään mutta jos puukolla ja sit kaula vedetään irti niin se pelottaa enemmän.

Aineiston perusteella osa haastatelluista oli kokenut kotimaassaan vaikeita tapahtumia tai nähneet erilaisia väkivallantekoja, kun taas osan mielikuvat kotimaan tilanteesta olivat myöhemmin rakentuneet väkivaltaisiksi. Pelko kotimaan väkivaltaisuudesta saattoi tuntua jopa niin toivottomalta, että se johti ajatuksiin itsensä vahingoittamisesta. Kotimaahan liittyvä väkivallan- ja kuolemanpelko näyttäytyi aineistossa myös valmiutena asettaa itsensä heikkoon ja riskialttiiseen asemaan kotimaasta poispääsemiseksi.

Mä oon miettinyt loppuun asti, että mä en mee takaisin. Ja jos mä meen takaisin niin lentokentästä meen suoraan salakuljettajalle ja lähden pois sieltä.

Ajatus kotimaahan paluusta aiheutti kaiken kaikkiaan voimakasta *pelkoa omasta hyvinvoinnista*. Aineiston perusteella henkeen- ja terveyteen liittyvät uhkakuvat aiheuttivat näkemyksiä *epäsuotuisten ja epätoivoisten keinojen käyttämisestä tulevaisuudessa selviytymiseksi*. Itsetuhoisia ajatuksia ei kuitenkaan kuvatta haastatteluissa sanallisesti yhtä haastateltua lukuun ottamatta.

5.2.2 Sosiaalisista suhteista ja viranomaiskontakteista etääntyminen

Aineiston perusteella yksi merkittävä tulevaisuuden uhkakuva liittyi *läheisten menettämiseen*. Pelot liittyivät puolisoista, ystäväistä ja perheestä eroon joutumiseen. Useimmat haastatellut olivat tottuneet saamaan Suomessa tukea lähipiiriltään tai puolisoltaan. Tulevaisuus kotimaassa näyttäytyi kuitenkin monen kohdalla siltä, ettei sosiaalista tukiverkostoa ole välttämättä lainkaan tai ainakin se tulisi olemaan puutteellinen. Perheestä erottamista pidettiin epäinhimillisenä.

Ei, minä en ikinä lähde takaisin koska mulla ei ole mitään siellä, mun perhe ei asu siellä.

Jos mun äiti kuolee tänne niin mä en voi tulla edes hautaa sitä, mikä on mun mielestä epäinhimillistä.

Karkotus- ja käännytyspäättökseen nähtiin *vaikeuttavan myös perheenperustamisen suunnittelua*. Tämä näyttäytyi aineistossa muun muassa haluttomuutena muodostaa parisuhdetta Suomessa karkotusuhan takia. Parisuhteen muodostamista ei pidetty oikeudenmukaisena kumppania kohtaan, sillä maasta poistaminen tulisi lopulta erottamaan heidät.

Aineiston mukaan maasta poistamiseen liittyvä päätös vaikutti estävän myös pidemmän tähtäimen suunnitelmien tekemisen puolison kanssa. Vaikka osa haastatelluista pystyi jollakin tasolla käsittelemään karkotus- tai käännytyspäättökseen haittavaikutuksia, vaikutti heillä olevan vaikeutta selittää muille maasta poistamisen tuomia mahdollisia konkreettisia muutoksia heidän tulevaisuuteensa.

Se on aika rankkaa, kun ei tiedä mitä tapahtuu, kun tuomio loppuu tai esimerkiksi on joutunut valehtelee tyttöystävälle, että kaikki järjestyy ja kyllä mä saan sen oleskeluluvan ja mennään naimisiin mutta loppujen lopuksi se on vaa puhetta, kun kukaan ei tiedä mitä oikeesti tapahtuu, kun nää asiatkin muuttuu, esimerkiksi onko karkotusta vai eikö ole? Vai pääsenkö nyt ja ei ole karkotusta mutta puolitoista vuotta, kun saa elämän kuntoon ja sit tuleekin karkotetuksi?

Osa haastatelluista liitti tulevaisuuden uhkakuvia myös *perheen sisäisten ristiriitojen syntymiseen*. Etenkin muslimista kristinuskoon kääntymisen ja

vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen paljastumisen pelättiin aiheuttavan perheen sisäisiä ristiriitoja etenkin kotimaassa.

Haastatteluissa korostui myös *epäluottamus kotimaan viranomaisia kohtaan*. Osa haastatelluista epäili omia kykyjään ja mahdollisuuksiaan saavuttaa hyväksytty yhteiskunnallinen asema etenkin synnyinmaassaan. Aineiston perusteella esimerkiksi oman rikoshistorian pelättiin johtavan siihen, että on jatkuvasti epäilyn kohteena. Aineiston perusteella viranomaisten uskottiin epäilevän haastateltujen kykyjä sopeutua yhteiskuntaan, ja se näytti vaikuttavan heikentävästi myös heidän omiin näkemyksiinsä kotimaahan integroitumisen onnistumisesta.

Jos oon vaan paikan päällä, kun joku saa turpaan, se riittää, että mun nimi juoksee sieltä läpi, niin mä saan puoli vuotta, jos mä olen vaan edes paikan päällä. Ei se ketään kiinnosta, jos mä olen tehnyt tai en.

Osa haastatelluista koki, ettei oma kotimaa pidä huolta kansalaisistaan. Luottamus pulaa kohdistettiin sekä viranomaisia että paikallisia kohtaan. Luottamus pulaa vaikutti johtavan myös *avun pyytämisen vaikeuteen*. Avun pyytämistä näytti vaikeuttavan se, että tietoa keneltä voi pyytää apua, ei ole.

I tell you I don't know to whom door I go to have some help in my homeland.

Kaikki poliisit ja kaikki on likaisia, ei tiedä kuka on kuka ja keneltä sä voit pyytää apua, se on se ongelma.

Haastatteluissa kävi ilmi, että epäluottamusta kohdistettiin yleisesti myös kotimaan oikeusjärjestelmää kohtaan. Suomen lainsäädännön nähtiin turvaavan oikeudenmukaiset rikostuomiot, kun taas kotimaan oikeuskäytäntöjä pelättiin. Puhelissa korostuivat pelko kotimaassa mahdollisesti saatavista kohtuuttoman pitkistä tuomioista ja kohtuuttomista oikeustoimista.

Karkotus- ja käännytyspäätöksen saaminen näyttäytyi kaiken kaikkiaan vaikeana etenkin sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla oli perheenjäseniä tai muita merkityksellisiä suhteita Suomessa. Keskeiset uhkakuvat liittyivät myös viranomaiskontaktien ja muiden ihmissuhteiden välttelyyn luottamus pulan tai

leimaantumisen pelon takia. Kaikkien haastateltujen tulevaisuutta uhkaavaksi tekijäksi muodostuikin *pelko joutua selviytymään vapaudessa ilman sosiaalista tukea tai yhteiskunnassa hyväksytyä asemaa*.

5.2.3 Vaikeudet saavuttaa hyvä peruselämä kotimaassa

Haastatellut määrittelivät tulevaisuuden uhkakuviksi myös erilaisia peruselämään liittyviä vaikeuksia kuten *työllistymisvaikeudet* ja *pelon taloudellisesta pärjäämisestä*. Tietämättömyys kotimaan työtilanteesta, kuten *tietämättömyys minkälaista työtä kotimaassa on tarjolla tai mistä töitä voi hakea*, aiheutti huolta.

Osa haastatelluista arvioi omien työllistymismahdollisuuksiensa olevan heikot. Näkemys omista heikoista työllistymismahdollisuuksista näytti aineiston perusteella pohjautuvan aiempiin huonoihin kokemuksiin työllistymispyrkimyksistä. Rikostaustan arvioitiin aiheuttavan vaikeuksia saada töitä ja kotimaan työllisyystilanteen arvioitiin olevan heikko, joiden takia omia mahdollisuuksia työllistyä edes pimeille työmarkkinoille ei nähty realistisina. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen arvioitiin liittyvän siihen, ettei vankilasta vapautumisen jälkeen enää kelpaa avoimille työmarkkinoille.

Ajattelen, että tarviin rakentamista mutta tarviiko se rakentaminen mua?

Myös erilaiset rahahuolet varjostivat haastateltujen tulevaisuuden näkymiä. Osa pohti, ettei kotimaassa ollut mahdollisuutta saada sosiaalietuuksia tai ainakin niitä pidettiin riittämättöminä elämiseen. Osa taas mietti mahdollisuuksiaan saada perheeltään taloudellista tukea, joka kuitenkin aiheutti monessa samanaikaisesti häpeää. Pelko taloudellisesta pärjäämisestä liittyi siihen, ettei monikaan tiennyt *mistä he saavat tulevaisuudessa toimeentulonsa*.

Aineiston perusteella tyypillinen uhkakuva liittyi myös yleiseen huoleen arkielämän sujuvuudesta. Osalla pelot liittyivät mahdolliseen asunnottomuuteen ja osalla yleisesti tyhjän päälle joutumiseen, kun tiedossa ei ole asuntoa eikä työpaikkaa. Mahdollisen asunnottomuuden vaikutus arkielämän taitoihin aiheutti

huolta. Moni ei myöskään enää kokenut tietävänsä miten kotimaassa ja siellä vallitsevassa jokapäiväisessä elämässä toimitaan.

Mulla ei ole tietoa, että missä mä tulen elämään siellä, mulla ei oo asuntoa siellä, mulla ei ole työpaikkaa varattuna siellä, mulla ei ole mitään. Mä joudun lähtee niinku tyhjän päälle, en ole saamas pakettimatkaa.

Kaiken kaikkiaan hyvän ja vakaan elämän saavuttamiseen liittyvinä uhkakuvina olivat *pelko taloudellisesta pärjäämisestä, pelko asunnottomuudesta, arjen sujuvuudesta ja työllistymisvaikeuksista*.

5.2.4 Sopeutumisvaikeudet ja tulevaisuuden näköalattomuus

Tutkimukseeni osallistuneilla esiintyi puheissaan epävarmuutta yhteiskuntaan ja etenkin kotimaahan integroitumisen onnistumisesta. Haastatteluissa tuli esille tulevaisuuden pelkoja muun muassa *leimaantumiseen* liittyen. Oma erilaisuus ja sitä kautta mahdollinen leimaantuminen aiheutti pelkoa kotimaahan sopeutumisesta.

Mä oon länsimaalaistunut, mulla on länsimaalaisia ajattelutapoja, mulla on länsimaalaisia vaikutuksia. Sit tota myös se, että mä oon alkoholisoitunut, niinku silleen, että mä oon juonut aika paljon alkoholia ja se näkyy minussa. Niin tota, siellä jos juodaan alkoholi, niin siellä ei suvaita, se on niinku, se on pitkä vankilatuomio tai sitten pahimmassa tapauksessa kuolema.

Osa peloista vaikutti liittyvän siihen, millä tavoin he uskoivat *tulevansa hyväksytyksi eri yhteisöissä*. Tämä näyttäytyi aineistossa muun muassa näkemyksenä *ihmissuhteiden luomisen vaikeudesta* kotimaassa. Uusien ihmissuhteiden muodostamisen pelättiin olevan vaikeaa oman taustan takia.

Tällasen ihmisen, joka on tullut Euroopasta, niin hänellä menee sit vielä kurjemmin, koska kukaan ei kunnioita semmosta ihmistä, joka on Euroopasta tullut, ei kukaan.

Sosiaaliseen hyväksyntään liittyvät uhkakuvat liittyivät myös siihen, miten haastatellut näkivät olevansa oikeutettuja elämään osana tulevaa yhteisöä, ja kuinka

he omilta henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan saattaisi poiketa paikallisista. *Kotimaan kulttuurista ja perinteistä vieraantuminen* muodostui usean kohdalla tulevaisuuden uhkakuvaksi.

Jos olis varttunut ja kasvanut siellä yhteisössä niin olis muokkaantunut sen yhteisön kanssa mut nyt mä en ole muokkaantunut sen yhteisön kanssa, kun olen asunut täällä Suomessa. Minä olen täällä suomalaisen yhteiskunnan kanssa muokkaantunut, mä olen ihan samanlainen, kun kuka tahansa Heikki tai Seppo tuolla siviilissä, meissä ei ole mitään eri.

Haastatteluissa korostuivat myönteinen kokemus Suomesta ja suomalaisista, jonka takia ajatus kotimaahan palaamisesta nähtiin kielteisenä. Oma synnyinmaata ei nähty enää omana kotimaana ja tottuneisuus Suomessa asumiseen aiheutti huolta synnyinmaahan sopeutumisesta. Kokemus omasta suomalaisuudesta ja suomalaisen kulttuurin omaksumisesta nähtiin vaikeuttavan omia mahdollisuuksia sopeutua takaisin synnyinmaahan.

Jos multa kysytään oonko mä X (haastatellun kotimaa) vai suomalainen niin mä tunnen itteni enemmän suomalaiseksi -- jos mä lähen kotimaahan niin en mä tiedä edes, kun mä oon oppinut kulttuurin täällä ja kaikki.

Nyt jos mä meen sinne semmoiseen yhteisöön missä on tietynlainen tapa puhua, ilmaista itseään, tuoda itseä ulos eri tilanteissa, ja kaikki tämmöiset niin mä en osaa niitä asioita. Mä en osaa. Ja se minun erilaisuus, niin miten se tulee näkymään ja mitä haittavaikutuksia sillä on, niin minä en tiedä.

Haastatteluissa korostuivat puheet myös *tulevaisuuden näköalattomuudesta* kotimaassa. Osa haastatelluista koki joutuvansa aloittamaan elämän uudelleen alusta asti karkotuksen myötä, ja se nähtiin stressaavana asiana. Kotimaahan paluu tai muutto toiseen maahan oli vaikea ajatus.

I don't wanna start new life nowhere, no in my homeland also because I can't live there and I'm tired of start again by zero.

Toisaalta tulevaisuuden näköalattomuus johtui myös siitä, että karkotus tarkoitti siirtymistä hyvästä tilasta huonoon tilaan. Aineiston perusteella karkotus näytti

tarkoittavan sitä, että ihmisiltä otetaan mahdollisuudet pois hyvään elämään. Moni koki karkotus- tai käännytyspäätöksen tarkoittavan sitä, että Suomi ei enää tarvitse heitä. Aineiston perusteella kyseenalaistaminen kohdistui siihen, miksi Suomi ei halua opettaa ulkomaalaisille rikoksen tehneille hyviä asioita niin, että he muuttuisivat ja tulisivat jatkossa olemaan yhteiskunnalle ja itselleen hyödyksi. Kuten aiemmin kuvasin hyväksytyksi tulemisen tarvetta eri yhteisöissä, liittyi tulevaisuuden uhkakuvat myös siihen, *minkälaisia elämisen mahdollisuuksia yhteiskunta henkilöille antaa.*

Tarkotushan olisi ihmisen saada hyvästä tilasta niinku opettaa hänelle, näyttää hänelle ne hyvät asiat niin, että se ihminen muuttuu jonain päivänä ja tulee paremmaks eli tulee olemaan yhteiskunnalle, itselle hyödyksi jollakin tavalla tiiät sä. Mut tälleen niin ku, että ihmisiltä annetaan niiden mahdollisuudet pois, niin jotenkin tuntuu musta epäinhimilliseltä.

Aineistossa esiintyi myös pelkoa "harmaasta arjesta" sekä siitä, että kaikki vapautumiseen ja vapauteen liittyvät *positiiviset ajatukset katoavat pian kotimaahan paluun jälkeen.*

Ensimmäisen kuukauden aikana asiat voi olla hyvää mutta ekan kuukauden jälkeen ne hyvät positiiviset ajatukset lähtee pois. Kun pääsee vapaaksi, niin se on kivaa, mutta anyway se arki tulee.

Kuten luvussa 5.2.1 esittelin, kotimaahan liittyvä tulevaisuuden näköalattomuus ja toivottomuus näyttäytyi aineistossa myös itsetuhoisina ajatuksina ja epäsuotuisina ja epätoivoisina keinoina pyrkiä selviytymään tulevaisuudessa. Karkotuspäätöksen saamiseen vaikutti siis liittyneen jopa traumaattisia piirteitä, sillä ajatus kotimaahan paluusta aiheutti osalle voimakasta *toivottomuutta*. Aineiston perusteella tulevaisuuden toivottomuus näyttäytyi niin voimakkaana, että karkotuspäätöksen odottaminen tuntui kuin odottaisi kuolemantuomiota.

Nyt mä oon täällä vankilassa ja mua odottaa karkotus. Odotan tässä niinku.. mutta mä oon tuomittu mutta mä odotan dead zone, tiät sä, mä oon ku dead zonessa. Mä odotan sitä kuolemantuomiota, sitä loppua.. Pam.

5.3 Vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeet

Suurin osa haastatelluista ei ollut aloittanut vapauteen valmistautumista huolimatta siitä, että suurimmalla osalla vapautumiseen oli haastattelun tekohetkellä aikaa selvästi alle kuusi kuukautta. Haastateltujen puhe keskittyi enemmän vapautumisen valmistelua vaikeuttavien tekijöiden määrittämiseen, vaikka monella oli kuitenkin sekä yksilötason että yhteiskunnallisen tason haasteita ja pelkoja vapaudessa selviämiseen. Tässä alaluvussa kuvaan ja analysoin haastateltujen puheissa esiintyneitä vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita ja vapautumisen valmistelua vaikeuttavia tekijöitä.

5.3.1 Asumisen ja toimeentulon varmistamiseen liittyvät tarpeet

Asunto ja toimeentulo nousivat tärkeimmiksi tekijöiksi rakentaa hyvä peruselämä. Koska karkotuksen ja käännytyksen ajankohta oli monelle epäselvä, liittyi asumiseen runsaasti epävarmuustekijöitä. Yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuutta ei nähty kovinkaan hyvänä, mikäli vakituista asuntoa ei vapauduttua ole. Asunnon nähtiin luovan mahdollisuuden sijoittua takaisin yhteiskuntaan. Sen nähtiin myös tarjoavan turvan ja omaa yksityisyyttä, jonka myötä myös tavanomaisten ja arkisten toimintojen nähtiin mahdollistuvan.

Siis olis hyvä, että mul olis paikka, se mitä mä toivon, et mulla on asunto, ettei tarvii liikkusella tuolla kadulla. Missä ihminen on turvassa, ihminen on turvassa kodin sisällä. Niin se, että minulla olis koti, missä käydä suihkussa, vaihtaa mun vaatteet ja sitten elää seuraavana päivänä arkielämää, et mihin mä voin tulla, syödä ruokaa rauhassa ja sitten seuraavan päivänä mennä töihin tai kouluun, elikkä asunto pääsääntöisesti mitä minä haluaisin.

Osalla haastatelluista oli tiedossa oleva asunto vankilasta vapauduttua. Tiedossa olevasta asunnosta huolimatta asunnon tärkeys nostettiin lähes poikkeuksetta yhdeksi tärkeimmäksi vapautumisen valmisteluun liittyväksi tekijäksi. Haastatellut vaikuttavatkin olevan erilaisessa asemassa asumisjärjestelyiden suhteen muun muassa sen takia, ovatko he muodostaneet parisuhteen Suomessa asumisen aikana. Parisuhteessa elävillä haastatelluilla paluu entiseen asuntoon näytti olevan mahdollista, mikäli heitä ei poisteta maasta heti vankilasta

vapautumisen jälkeen. Lähtökohtaisesti taas kotimaahan haluavat, sinne joutuvat ja Suomessa yksinasuvat kamppailivat asumisjärjestelyihin liittyvien huolien kanssa.

Asumiseen liittyvää monisäikeistä ongelmallisuutta kuvastaa yhden haastatellun kertomus, jossa hän kuvaili uuden asunnon saamisen tarvetta huolimatta mahdollisuudestaan palata puolisonsa asuntoon. Asumistilannetta vaikeutti haastatellun halu tai tarve vältellä viranomaisia.

En mä mene kadulle, että kyllä mun vaimolla on se asunto. Pitäis vaan saada muuttaa, koska viranomaisetkin tietää missä mä asun.

Asumisen ohella myös taloudelliseen tilanteeseen ja sen turvaamiseen liittyi moninaisia haasteita. Moni haastateltu mietti omia vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita siitä näkökulmasta, että he vapautuisivat Suomeen. Moni toivoi kykenevänsä *hankkimaan toimeentulonsa tulevaisuudessa itse*. Perheen tarjoamaan taloudelliseen tukeen ei haluttu enää turvautua ja oman rahan tienäminen koettiin tärkeäksi jo vankeusaikana, koska sen katsottiin luovan turvaa vapautumisen jälkeiselle ajalle.

Osa tiesi myös mahdollisuutensa saada toimeentulotukea Suomessa. Toimeentulotuen hakeminen ei kuitenkaan ollut kaikille vaihtoehto. *Kynnys avun pyytämiseen* esimerkiksi toimeentulotukea hakemalla oli osalle liian korkea. Aineiston perusteella esimerkiksi häpeä toimi esteenä toimeentulotuen hakemiselle.

Hävetti oikeesti mennä sinne ja pyytää rahaa esim. sosiaalitoimistolta ja tälle, en oo vaan pyytänyt. Loppujen lopuksi nää rahat, joku muu on ne tehnyt töitä niiden eteen ja saanut ne ja mä menisin vaan hakee ne sieltä. Esimerkiksi jos suurin osa menee pyytää rahaa Kelalta mutta jos menee itse tekee töitä, se on parempi, kun mennä hakee sieltä. Kun nää rahat on verorahaa, ja sit joku muu on tehnyt töitä niiden eteen, ja sit mä menisin hakee. Tulis tosi huono omatunto, jos hakis sieltä.

Karkotuspäätöksellä nähtiin olevan myös negatiivisia heijastevaikutuksia arkisiin asioihin kuten raha-asioiden hoitamiseen. Aineiston perusteella karkotuspäätös

oli aiemmin johtanut paperittomuuteen, jolloin esimerkiksi toimeentulotuen nostaminen omalta tililtä ei ollut mahdollista henkilöllisyystodistuksen puuttuessa.

Mulla ei ollut papereita millä hankkia töitä, tiedät sä, kaikki asiat, edes asiointi pankissa oli tosi hankala, tosi tosi tosi hankalaa. Mä sain toimeentulotuki mikä oli niin ku ihan normaali, että mä sain toimeentulotuki, elikkä mä sain toimeentuloa mutta mä en saanut niitä toimeentulorahoja ulos sieltä pankista.

Kertomuksista välittyivät vaikeat ja haastavat tapahtumat, joita karkotus- tai käännytyspäättös, jota ei laitettu täytäntöön, aiheutti arkielämään. Suomessa asuminen ilman oleskelulupaa näytti aiheuttavan haasteita vuokra-asunnon saamiseen, työllistymiseen ja raha-asioiden hoitamiseen. Karkotus- ja käännytyspäätökset näyttivät johtaneen tilanteeseen, jossa monen elämä vaikeutui huomattavasti. Hyvän peruselämän edellytysten saavuttamiseen näyttää siis sisäisen muutosvalmiuden ohella liittyvän myös yhteiskunnan rakenteet ja ulkopuoliset tekijät, joihin karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneilla saattaa olla vaikea itse vaikuttaa.

5.3.2 Työllistymiseen liittyvät tarpeet

Asunnon ja toimeentulon ohella työllistymiseen liittyvät tarpeet nousivat jokaisen haastatellun kertomuksista tärkeimmiksi tekijöiksi, joihin toivottiin kiinnitettävän vankeusaikana huomiota. Edellisessä luvussa esitetty asunnon saamisen tärkeys oli merkityksellistä myös työllistymisen saavuttamiselle. *Työpaikan löytämisen tärkeyttä* perusteltiin usein mielekkään tekemisen löytämisellä, rikoksettomuudella sekä työluvan hakemisella.

Myös *kouluttautumisen tärkeys* nähtiin merkittäväksi tekijäksi omien työllistymisedellytysten parantamisessa, sillä vankeustuomion arvioitiin olevan riski omalle työllistymiselle tulevaisuudessa. Osa haastatelluista pohti esimerkiksi rakennusalan olevan potentiaalinen työllistäjä tulevaisuudessa, sillä rikosrekisterin ei arvioitu haittaavan rakennusalan työllistymistä. Moni kokikin kouluttautumisen itselleen merkitykselliseksi ja työllistymisedellytyksiä vahvistavaksi tekijäksi.

It would help me to get a job, if you have qualitative education. I know the practical, I know the job, I can do the house from the bottom to roof but if you don't have education who will take you? I can't prove anything. Who will hire someone who have the paper or have worked 3 years or the one who just say yes, I can do it. Which one they will hire at first?

Karkotus- ja käännytyspäätöksen nähtiin aiheuttavan siis uhkakuvia tulevaisuuden työttömyydestä. Useat haastatellut kokivat omien vapautumisen valmisteluun liittyvien tarpeiden liittyvänkin *opiskelun tai työllistymisen edistämiseen*, ja se edellytti heidän mukaansa myös viranomaisten apua.

5.3.3 Muita vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita

Asumisen, työn ja toimeentulon ohella muita vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita nostettiin haastatteluissa vähäisesti esille. Useat haastatellut kertoivat tulevaisuuden uhkakuvista sekä käännytys- tai karkotuspäätöksen aiheuttamista tunneperäisistä haasteista kuten stressistä. Vapaudessa selviämiseen liittyvistä haasteista huolimatta moni haastatelluista ei kuitenkaan nähnyt vankeuden jälkeistä kuntoutusta tärkeäksi tai tarpeelliseksi.

Vaikka osalla haastatelluista oli ongelmia hyvinvoinnissaan ja päihteiden käytön kanssa, ei näihin liittyvää kuntoutusta nähty vapautumisen valmisteluun liittyvänä tarpeena. Ainoastaan yksi haastateltu nosti esille tuen tarpeensa päihteiden käytön lopettamiseksi. Hän korosti myös yleisellä tasolla vankeusaikaisen kuntoutuksen tarpeellisuutta, jota tulisi kohdentaa kaikille vangeille. Hän toivoi viranomaisten kiinnittävän huomiota kaikkien vankien kuntoutustarpeeseen vapautumisen valmistelussa.

Se, että ihminen löytää itsensä täällä vankilassa niin, että hän tietää mikä on hänen elämäntarkoituksensa. Ja et hänellä olisi semmoinen aidonmukainen alku siihen tulevaan elämään elikkä kun portti avautuu hänelle, niin hänellä olisi ne työkalut kädessä, joiden kanssa hän pystyisi työstämään eikä, että hänellä on vaan ne kampeet mitä hän on tuonut mukanaan, kun hän pääsee pois.

Haastateltujen kuntoutushaluttomuuteen saattoi vaikuttaa se, että he kokivat selviävänsä ongelmistaan uuden oleskeluluvan saamisen tai karkotus- ja

käännytyspäätöksen kumoamisen avulla. Suurin osa haastatelluista toivoikin saavansa kaiken tuen uuden oleskeluluvan saamiseksi tai karkotus- tai käännetytyspäätöksen kumoamiseksi.

Tärkeä asia on, että saan oleskeluluvan takaisin, joo, se on tärkein asia muut asiat, ne on.. pystyn ne hoitaa. Mä pärjään mutta se oleskelulupa, itse ei pysty tekemään asian eteen mitään vaan joku muu tekee sen päätöksen ja se riippuu uskooko se sua vai ei.

Karkotus- ja käännetytyspäätöksen aiheuttamien arkisten stressitilanteiden huomiointi osoittautui yksittäisiä kuntoutustarpeita tärkeämmäksi asiaksi. Jatkuva huoli siitä, mitä lähitulevaisuudessa tapahtuu, nähtiin kokonaisvaltaisena vapautumisen valmisteluun liittyvänä tarpeena. Haastatelluilla oli kuitenkin mielestään vähäisesti mahdollisuuksia vaikuttaa maasta poistamisen aiheuttamiin tunneperäisiin haasteisiin. He kokivat, että ongelmat poistuvat, mikäli he saisivat mahdollisuuden jäädä Suomeen vankilasta vapauduttuaan. Tuen saaminen oleskeluluvan hakemiseen tai karkotus- tai käännetytyspäätöksen kumoamiseen vaikuttikin olevan muuta tukea tärkeämpää.

5.3.4 Vapautumisen valmistelua vaikeuttavat tekijät

Vapautumisen valmisteluun liittyvistä tarpeista keskusteltaessa lähes poikkeuksetta keskustelu kääntyi vapautumisen valmistelua vaikeuttaviin tekijöihin. Aineistosta kävi ilmi, että osa oli esimerkiksi *tietämättömiä tuen muodoista*, joita heillä olisi mahdollisuus saada.

Ja mä en tiedä, mä haluaisin ehkä tukihenkilön kotimaassa ja itseasiassa mä en tiedä mitä mä voisin saada. Mulla ei ole uskoa sellaiseen, mä en usko, että saisin apua, että kotimaassa saisin jonkun tukihenkilön.

Vapautumisen valmisteluun suhtauduttiin myös varauksellisesti. Osa haastatelluista koki *vapautumisen valmistelun liian stressaavana*, kun taas osa *suhtautui epäilevästi vapautumisen valmistelun onnistumiseen*.

En halua suunnitella, että sit mä teen näin ja tätä ja tätä koska sitten kaikki muuttuu. Kaikki kuitenkin muuttuu. En halua suunnitella

tulevaisuutta, kun se ei anna yhtään mitään, kaikki on kuitenkin sit muuttunut.

Haastatteluissa näkyväksi tehtiin se, että karkotus- tai käännytyspäätöksen täytäntöönpano ja *maasta poistamisen ajankohdan epäselvyys vaikeuttivat vapautumisen valmistelua*. Haastateltujen pohdinnat osoittivat toisaalta myös sen, että vapaudesta ja tulevaisuuteen liittyvästä epävarmuudesta muodostui osan kohdalla asia, jota he eivät halunneet vankeusaikana ajatella.

Mä en tota kotimaa-juttua ole ollenkaan miettinyt. Mä en halua miettiä sitä, on realistisempaa miettiä sitten kun se päätös tulee. -- Se voi mennä pitkä aika, voi mennä vuosikin ennen kuin tulee lopullinen päätös. Noi ei ole sata varma, että se päätös tulisi tässä puolen vuoden sisällä edes.

I don't feel like I want. I wanna keep that inside me, do you understand? Until we see what happens and what they do.

Keskeneräinen karkotusasia saattoi aineiston perusteella johtaa myös paperittomuuteen, kun taas paperittomana eläminen loi kokemuksen, ettei elämällä ole tarkoitusta, kun tulevaisuudesta ei ole mitään tietoa. Karkotuspäätöksen täytäntöönpanon odottaminen oli vaikeuttanut aiemminkin elämää, ja se näytti vaikeuttavan vapautumisen valmistelua myös nykyhetkessä.

Mulla ei ollut minkäänlaista paperia, ei minkäänlaista statusta, mä en edes tiennyt miksi, miten mä olen olemassa täällä Suomessa. Tiedätkö sä, mä olin vaan olemassa, mä olin vaan niin ku sielu maan päällä mutta ei mitään tarkotusta. --- Mulla on vieläkin semmonen olo, koska mä oon ollut vankilassa X kertaa ja niin ku siinä ajassa, niin mulle ei ole vieläkaan selvinnyt mikä on mun elämäntarkoitus. Ja mulla ei ole mitään tietoa mun tulevaisuudesta.

Vapautumisen valmistelun vaikeuteen näytti liittyvän myös aikaisemmat kokemukset, joiden perusteella vankeusaikana *vapautumista ei valmisteltu riittävästi*. Aineiston perusteella riski oman onnen nojaan joutumiselle nähtiin olevan mahdollista.

Niin siellä X vankilassa mulla oli oma työntekijä, se kutsui mua joka kerta ja kävin siellä koska mut kutsuttiin sinne.. sitten se oli niin näin niin näin, juu jaa juu jaa, niin, ja viiden minuutin päästä se sanoo

moro moro. Ja taas kutsuttiin mut ei puhuttu mistään asunnosta, ei puhuttu elämästä jatkossa mitä mä aion tehdä, ei mitään tämmösiä. Ja sit mä sanoin, että nyt kun mä pääsen siviiliin, mulla ei ole asuntoa eli mun pitäis saada joku paikka mihin mä meen. Et niin, tää oli vaan sillee, että jaa, no mitä me tehään? Totaa, et yritetään järjestää asioita ja kaikkee tämmöstä ja mitään ei tapahtunut ja mitään ei järjestetty, ja sit mä pääsin pois sieltä ja mä olin oman onneni nojassa.

Haastatteluissa korostuivat vastoinkäymisten odottaminen, sillä niitä oli ollut ennenkin. Vapautumisen valmisteluun liittyvää passiivisuutta tai haluttomuutta selitti näin ollen toistuneet epäonnistumisen kokemukset. Vapautumisen valmistelua vaikeutti myös käännytys- tai karkotuspäätöksen aiheuttamat kasautuneet negatiiviset tulevaisuuden näkymät. Useammalla elämän osa-alueella nähtiin liittyvän puutteita mutta niiden uskottiin korjautuvan lähes poikkeuksetta uuden oleskeluluvan saamisen myötä. Vankeusrangaistuksesta vapautuminen ei siis vaikuttanut aina tarkoittavan sitä, että karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneet näkisivät pystyvänsä toteuttamaan tavoitteitaan ja toiveitaan ulkoisen kontrollin päätyttyä.

5.4 Vankeusaikainen tuki vapauteen valmentautumisessa

Vapauteen valmentamiseen liittyvästä tuesta keskusteltaessa merkittäviksi ja tärkeiksi tekijöiksi muodostuivat tasa-arvoinen kohtelu vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa, kuulluksi tuleminen ja tuen tarjoaminen, poistumislupien myöntäminen ja avolaitokseen sijoittaminen, päätösten perusteluiden selkiyttäminen sekä maasta poistamisen ajankohdasta tiedottaminen hyvissä ajoin. Vapautumisen tueksi toivottiin toisaalta myös tiivistä viranomaisyhteistyötä. Tässä alaluvussa kuvaan ja analysoin, miten nämä teemat esiintyivät aineistossani.

5.4.1 Tasa-arvoinen kohtelu vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa

Monet haastatellut toivat esille oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä vankeusajasta ja vapauteen valmentamisesta puhuttaessa. Vangit arvostivat sitä, *ettei ulkomaalaisten ja suomalaisten vankien välisessä kohtelussa olisi eroja*. Haastatellut kokivat epäoikeudenmukaisuutta etenkin miettiessään mahdollisuuksiaan saada vankeusaikana tukea tai voidakseen osallistua vankilassa

järjestettävään koulutukseen. Keskeisen haasteen nähtiin liittyvän siihen, ettei omalla käyttäytymisellä nähty olevan vaikutusta omiin mahdollisuuksiin päästä vankeusaikana haluamiinsa toimintoihin. *Toimintoihin osallistumisen rajallisuutta määritteli haastateltujen mukaan heidän ulkomaalaisuutensa.*

Because for foreigners nothing works. They don't really care about us. We are just for them numbers and prisoners. -- You should try to help people who really wanna help and it shouldn't matter who the guy is.

Moni halusi kouluttautua tai tehdä työtä, josta olisi tulevaisuudessa hyötyä. Aineiston perusteella ulkomaalaisten asema vankeusaikaisessa koulutuksessa näyttäytyi kuitenkin heikolta suhteessa suomalaisiin tai suomea hyvin puhuviin. Tämä osoittautui tilanteissa, joissa haastatellut eivät päässeet haluamaansa työtoimintaan tai koulutukseen riittämättömän suomen kielen takia. Vankeusaikainen toimetttömyys tai hyödyttömiksi koettuihin toimintoihin osallistuminen aiheutti turhautumista ja huolta. Haastatellut halusivat pystyä vapauduttuaan osoittamaan työnantajille, että he olivat keskittyneet vankeusaikana itsensä kehittämiseen tai ammattitaidon ylläpitämiseen. Suomen kielen opettelu koulutukseen pääsemiseksi ei aineiston perusteella ollut kuitenkaan mielekäästä, sillä vankilasta vapauduttua ja kotimaahan paluun jälkeen monikaan ei tulisi tarvitsemaan suomen kieltä.

But because I don't speak Finnish, I can't study because they are in Finnish. I don't speak properly Finnish, but I can understand and speak something. At first you have to learn Finnish and then you can have some education and the Finnish is that kind of language I don't need in three years in the future. Where I'm gonna use it? I won't be back here. Where I'm going to use it? Nowhere. So because we don't speak proper Finnish we don't get to study or any courses. They have many courses, but I don't get any because we don't speak.

Aineistosta ilmeni myös kokemukset, *ettei vankilasta tai vapaudessa toimivilta viranomaisilta saa riittävästä tukea.* Tämä näyttäytyi aineistossa muun muassa leimaantumisen kokemuksina eri viranomaisten luona asioidessa.

Mutta niin ku ne pohjat, ja ne niin ku semmoset työkalut siihen elämään multa on puuttunut. Mä en ole koskaan saanut niitä. En

vankilan viranomaisilta enkä tota siviiliviranomaisilta. Mä oon joutunut aina pärjäämään itse ja minut on aina leimattu.

Varauksellinen suhtautuminen saatavaan tukeen näyttäytyi myös tilanteessa, jossa saadun tuen arveltiin liittyvän ainoastaan viranomaisten haluun varmistaa maasta poistuminen.

I'm gonna have the flight ticket and two police officers besides me and they gonna drag me to the police of my home country to spend 20-30 minutes or one hour talking with the police and they will open the door.. if you have the suitcase where you have your cloths, you will pay that and get out of there. That's I'm gonna get.

Suurin osa haastatelluista *uskoi joutuvansa valmistautumaan vapauteen ja selviytymään siellä ilman viranomaisten tukea*. Kokonaisuudessaan haastateltujen näkemys oli, etteivät he tule saamaan tukea tai ainakin sosiaalinen tuki tulisi jäämään ainoastaan omien vanhempien tai puolison varaan. Osa haastatelluista pohti sitä, miksi Rikosseuraamuslaitos edes auttaisi ulkomaalaista.

Miksi Suomen vankila auttaisi ulkomaalaista?

Edellinen sitaatti ilmensi monen haastatellun ajatusta omista kuntoutus- ja tuen mahdollisuuksista vankeusaikana. Kaiken kaikkiaan tärkeää vaikutti olevan se, että karkotus- ja käännytyspäätöksen saanut tulisi kohdelluksi vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa *tasavertaisena muiden vankien kanssa*.

5.4.2 Kuulluksi tuleminen ja tuen tarjoaminen

Haastateltujen tulevaisuutta vaikutti määrittelevän karkotus- ja käännytyspäätökset sekä niihin liittyvät pitkät prosessit. Heillä ei vaikuttanut olevan enää mahdollisuutta vaikuttaa näihin päätöksiin tai prosessien keston. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että moni *toivoi tulevansa kuulluksi maasta poistamiseen liittyvässä päätöksenteossa uudelleen*. Moni heistä uskoi myös pystyvänsä vaikuttamaan tehtyyn päätökseen, mikäli he saisivat tapaamisen Maahanmuuttovirastossa ja tulisivat kuulluksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kuulluksi tuleminen maasta poistamiseen liittyvässä päätöksenteossa ja näkemys päätöksen lopputulemaan vaikuttamisesta mahdollistaisi monen haastatellun mukaan toiveen täyttymisen hyvästä elämästä Suomessa. Useampi haastateltu näki mahdollisuutensa elää virallista elämää, mikäli he saisivat mahdollisuuden jäädä Suomeen.

Ehkä joskus kun mä olen nyt tässä asunut joku pari kolme vuotta niin et ei ole mitään rangaistusta eikä mitään tyhmyyksiä mitä olisin tehnyt.. sitten aluksi pääsisin jonkun tuomarin kanssa puhumaan, että ehkä olis mahdollista saada maahantulokielto, vaikka ehdolliseksi tai jotain, saisko jotain semmosta? Että saisin virallista elämää elää.

Kuulluksi tulemisen tarve muodostui merkittäväksi teemaksi vapautteen valmentautumista käsiteltäessä. Toisaalta kuulluksi tulemistä ensisijaisempaa vaikutti osan kohdalla olevan se, millaiseen lopputulokseen maasta poistamiseen liittyvä harkinta johtaa.

Mun mielestä viranomaisten pitäis vaan myöntää ja katsoa niiden virheitä mitä ne on tehnyt ja katsoa, ettei ne tekis sitä uudestaan koska tässä menetetään ihmiselämää vain sen takia et joku on tehnyt virheen. Joku ei vaan halua tutkia asioita vähän paremmin.. jollakin ei ollut aikaa.. joku on halunnut lähteä kotiin vähän aikaisemmin töistä.. niin menetetään ihmiselämiä tämän takia. Mun mielestä se on semmoinen asia, johon viranomaisten pitäis ihan oikeesti.. koska me halutaan kaikki olla ihmisiä ja me halutaan auttaa toinen toisia ja pitää, sen pitää olla aitoa.

Edellinen haastattelusta poimittu sitaatti kuvastaa myös sitä, *voivatko vangit luottaa tehtyihin päätöksiin* silloin, kun viranomaiset tekevät ihmisten elämää koskevia päätöksiä kiireessä kuulematta henkilökohtaisesti päätöksen kohteena olevaa henkilöä. Epäoikeudenmukaisuus päätöksenteossa tuotiin esille myös vankeus-aikaisissa päätöksentekoprosesseissa. Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan koettiin tekevän päätöksiä epäreilusti ja vankien kannalta epäoikeudenmukaisesti. Merkittävin kritiikki liittyi päätöksentekoprosesseihin, joissa heitä kuultiin ainoastaan kirjallisesti. Päätöksiin oli vaikea luottaa, sillä viranomaisten pelättiin tekevän päätöksiä ”fiilispohjalta”.

Like if I send you a paper that I would like to go to the open prison, I did this and I did that.. what would you decide because you don't

know me? You don't know what I have done here in prison so if you have a good day, you say yes, but if you have bad day, nobody is going anywhere. That's how it feels the system works. That's how I feel the system like Rise or whatever does how they work in my opinion.

Toinen merkittävä kuulluksi tulemiseen liittyvä tarve näytti syntyneen tilanteissa, joissa viranomaiset tekevät vankeja koskevia päätöksiä perustaen päätökset vapaudessa tehtyihin tekoihin huomioimatta sitä, miten he ovat vankeusaikana käyttäytyneet.

Mun mielestä se mitä olet siviilipuolella tehnyt, tai ketä mä olen ollut, että mun mielestä sitä ei voi laskea tähän. Tärkeintä pitäis olla se, ketä mä olen tässä vankilassa, kun mä lusin. Kun mulla ei ole mitään ongelma.

Kaiken kaikkiaan haastatteluissa korostuivat *negatiivinen kokemus kuulluksi tulemisen mahdollisuudesta*. Tutkimusaineiston mukaan lähes kaikki asiat hoidetaan vankilassa kirjallisesti. Tämä vaikutti vahvistavan vankien kokemusta myös siitä, etteivät viranomaiset halua auttaa, kun *kukaan ei ole tavoitettavissa eikä kukaan tule tapaamaan pyynnöistä huolimatta*.

You are like a football, they're passing you around, but you will not getting anywhere.

Vankilasta saatua tukea vapautumisen valmistelussa ei siis pidetty aina riittävänä. Aineistossa esiintyi myös tyytyväisyyttä vapautumisen valmisteluun ja siihen, että he uskoivat saavansa apua karkotus- tai käännytyspäätöksestä huolimatta. Toisaalta kuitenkin se, miten osan asioihin oli vankilasta vapautumisen yhteydessä paneuduttu, herätti kokemuksen myös yksin jäämisestä omien asioiden hoidossa. Aineiston perusteella tuen puute aiheutti kokemuksen, ettei vapautuvia ulkomaalaisia huomioida eikä heidän selviytyminen vapaudessa todellisuudessa kiinnosta henkilökuntaa.

Viimeksi kun mä vapauduin, mikä oli erittäin naurettavaa oli se, että vankilaviranomaiset, mä haluun puhua sulle rehellisesti, sillä ne yritti tehdä niiden töitä mutta niiden työtä oli tietyllä tavalla määritetty mitä ne voi tehdä ja mitä ne ei voi tehdä. Ja ne teki vain sen mitä ne voi tehdä, eli täyttää niiden työtunnit et ne saa palkkaa siitä.

Työntekijöiden kiire, vähäinen resursointi ja työntekijöiden passiivisuus nostettiin esille useammassa haastattelussa. Näiden vapautumisen valmistelun puutteellisuutta selittävien tekijöiden ohella tuen merkitystä korostettiin niin konkreettisten asioiden hoidossa kuin muiden asioiden auttamisessa.

Antaa sille ihmisille niitä muutamia muuttavia työkaluja elikkä --- sil ei olis hampaankolossa viranomaisia kohtaan, sillä ei olisi mitään hampaankolossa yhteiskuntaa vastaan, et hänelle olis tarjottu ne mahdollisuudet, et hänelle on aidosti annettu asunto, autettu häntä asunnon etsimisessä, autettu häntä työn etsimisessä, autettu häntä itseään etsimisessä.

Kaiken kaikkiaan monet toivoivat tulevansa kuulluksi niin karkotus- tai käännytyspäätöksiin liittyen kuin heihin liittyvissä vankeusaikaisissa päätöksentekoprosesseissa. He toivoivat myös saavansa tukea vapautumisen valmisteluun. *Kohtaamisen tärkeys* nousi esille useamman haastattelun yhteydessä. Vapautumisen valmisteluun liittyvän tuen suhteen henkilökunnan toivottiin osallistuvan etenkin asunnon etsimiseen, työpaikan hakemiseen ja koulutusmahdollisuuksien kartoittamiseen.

5.4.3 Poistumislupien myöntämisen ja avolaitossijoituksen merkitys

Moni haastatelluista koki poistumislupien ja avolaitossijoituksen tukevan ja kontrolloivan vapautumista. Etenkin *avolaitossijoituksen katsottiin mahdollistavan hallitun siirtymisen vapauteen*, jolloin riski rikollisen elämäntavan jatkamiselle katsottiin olevan vähäisempi. Avolaitossijoitukseen sisältyvien velvoitteiden nähtiin tukevan myös vapauteen valmentautumista, kun avolaitoksessa voisi harjoitella normaalimpaa arkielämää kontrolloidussa ympäristössä. Avolaitossijoituksen avulla alkavan arkielämän rakentumisen nähtiin tukevan hallittua siirtymistä vapauteen.

Kun mä pääsen vankila-ajalla avotalossa jo samassa töissä siihen yritykseen mihin mä olisin myöhemmin mennyt kun olen vapaalla, niin et omat työt jatketaan. No, se on mun mielipide taas. Mun mielestä se olis ihan normaalia, koska sitten sä olet myös ihan kurissa, ei kännyköitten kanssa pelaamista, ei huumeiden kanssa pelaamista. Olisit silti kurissa ja kävisit töissä. Sul nousee se työmoraali, sulle tulee oma rutiini ja heti saman tien kun sä pääset vankilassa,

samana päivänä sä saat jatkaa sitä työtä, että ei tulis tällast tyhjä momenttia, että ne lähettää mut mun synnyinmaahan, mä tulen takasin ja sit on tämmönen, että oho, taas tulee kaverit ja taas kännit.. ja että mä meen sit viikon päästä töihin.. tai kahen viikon päästä et..

Avolaitoksen kautta vapautumisen katsottiin olevan tärkeää onnistuneen yhteiskuntaan palaamisen näkökulmasta. *Avolaitossijoituksen nähtiin mahdollistavan paremmat edellytykset työllistyä*, joka nousi useammassa haastattelussa tärkeimmäksi eroksi suljetusta ja avolaitoksesta vapautumisen välillä. Avolaitokseen pääsyn nähtiin myönteisenä asiana myös siitä syystä, että siellä *pääsisi totuttelemaan normaalia elämää*. Ajatus suhteellisen vapaissa olosuhteissa elämisen lisäksi yksi konkreettinen myönteinen asia oli myös *yhteydenpidon mahdollistuminen läheisiin* ennen maasta poistamista.

Esimerkiksi jos lähtis täs avovankilasta, vois olla enemmänkin esimerkiksi perheen kanssa tekemisissä, kun ne on täällä. Jos mä lähdän niin siitä tulee pitkä aika ennen kuin nähdään niitä ja nääks mä enää ikinä niitä ja sit olis parempi, jos olis muu talo kuin täällä vankilassa kun täällä on kaikki vaikea oikeestaan.

Avolaitoksen ohella myös *poistumisluvulle pääsemisen nähtiin mahdollistavan kattavamman vapautumisen valmistelun*. Osa haastatelluista toivoi, että pääsisi hoitamaan arkisia asioita itsenäisesti poistumisluvilla, kuten postin haun ja asiainnin Maahanmuuttovirastossa. Moni vaikutti siis *haluavan säilyttää omatoimisuutensa ja vahvistaa tai säilyttää itsenäisyyden asioiden hoidossa vankeusajana*.

Avolaitoksessa olemiseen nähtiin siis liittyvän myönteisinä puolina tavallisen arjen kaltaisuuden siviilitöiden mahdollistuessa sekä omien asioiden hoitamisen mahdollisuuden poistumislupien myötä. Jokainen haastateltu koki vapaampiin olosuhteisiin pääsemisen tärkeäksi osaksi vapautteen valmentautumista. Vapaammassa oloissa elämisen nähtiin myös tarjoavan paremman mahdollisuuden viettää aikaa perheen kanssa ennen maasta poistamista.

5.4.4 Päätösten perustelujen ajatuksellinen ymmärrettävyys

Osa haastatelluista kertoi, etteivät he tiedä *miksi he ovat vankeusrangaistuksen lisäksi saaneet karkotus- tai käännytyspäätöksen* tai ainakaan he eivät ymmärtäneet tai hyväksyneet maasta poistamisen perusteita. Aineiston perusteella *eri viranomaisissa tehdyt päätökset näyttäytyivät ristiriitaisina*, ja ne aiheuttivat hämmennystä. Aineiston perusteella karkotuspäätöksen perusteiden ymmärtämistä vaikeutti muun muassa se, että karkotuspäätös oli aiemmin kumottu samoilla perusteilla mitkä nyt olivat johtaneet karkottamiseen. Perhesuhteet, Suomessa pitkään asuminen ja rikoskäyttäytymisen vähentyminen tai rikosten vakavuuden lieventyminen eivät heidän mukaansa enää estäneet karkottamista. Elämässä tapahtunutta parannusta ei oltu heidän mukaansa huomioitu maasta poistamiseen liittyvässä päätöksenteossa, ja sitä oli vaikea ymmärtää.

Maasta poistamiseen liittyvät perusteet näyttäytyivät ristiriitaisina myös esimerkiksi vankilaviranomaisten tekemien päätösperusteluiden kanssa. Tämä näyttäytyi muun muassa tilanteessa, jossa haastateltu pääsi vankilan päätöksellä itsenäisesti poistumisluville mutta oli samanaikaisesti karkotuspäätöksen mukaan vaaraksi yhteiskunnalle. Oleskelulupiin, maasta poistamiseen ja vankeuteen liittyvät lupaharkinnat näyttäytyivät useimmille monimutkaisina asioina aiheuttaen hämmennystä ja jopa epäoikeudenmukaisuuden tunteita.

Mä käyn lomalla täällä ja mä tuun takaisin täällä ja sit karkotuspäätöksessä puhutaan, että hän on vaaraksi yhteiskunnalle.. et eihän se semmoinen asia voi pitää paikkansa jos kaveri pääsee liikkuu täältä yksin eli pääsee yhteiskuntaan eikä ole siellä uhkaksi kenellekään. Et se asia ei ainakaan pidä paikkansa eli sen vois sivuuttaa.

Epätietoisuus konkreettisista päätökseen johtaneista syistä vaikutti tarkoittavan osalle torjutuksi tulemistä ja se synnytti kokemuksen, ettei kelpaa. Riippumatta kuitenkin siitä, miten haastatellut suhtautuivat saadun karkotus- tai käännytyspäätöksen perusteisiin, suurin osa haastatelluista piti *karkotus- tai käännytyspäätöstä epäoikeudenmukaisena lisärangaistuksena* vankeusrangaistuksen ohella. Moni haastatelluista mietti, miksi ulkomaalainen ei saa Suomessa toista mahdollisuutta vankeusrangaistukseen johtaneen virheen jälkeen.

It feels bad because you have live your life X years here and you had everything going good but then you make this mistake and you can't make any mistakes.. and the tension is too high. It seems like we don't get any second chance.

Jokainen tekee virheitä ja mä oon tehnyt täällä virheitä ja mä oon nyt istumassa sitä tuomiota. Mulla on X vuotta mitä jouduin istuu, mä oon maksanut sen hinnan.. musta tuntuu vaan, että mun tuomio on kaksikertainen kuin muilla vangeilla. Se vankilatuomio ja karkotus. Jokainen tekee virheitä, en vaan esim. minä koska mä oon ulkomaalainen.

Toisaalta kritiikkiä kohdistettiin myös vankeusaikaisiin hallinnollisiin päätöksiin. Aineiston perusteella poistumislupahakemuksiin saatettiin tehdä kielteinen päätös esimerkiksi karkotuspäätöksen takia. Tällaisia päätöksiä pidettiin *epäoikeudenmukaisina ja lainvastaisina*.

Tutkimusaineiston perusteella erilaisten *hallinnollisten päätösten perusteet saattavat jäädä vangeille tulkinnanvaraisiksi* ja ne saattavat aiheuttaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Mikäli henkilö kokee eri hallinnonalojen päätöspöytäkirjojen olevan ristiriidassa keskenään, saattaa se herättää toivoa itselleen epämieluisan päätöksen kumoamisen mahdollisuudesta. Eri viranomaispäätöksiin liittyvä tulkinnanvaraisuus voi alkaa määrittelemään vankien todellisuutta tavalla, joka saattaa myös vahvistaa heidän epäluottamustaan viranomaisia kohtaan. Karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vankien viranomaisiin kohdistuvaa epäluottamusta olen kuvannut tarkemmin luvuissa 5.2.2 ja 5.4.2.

5.4.5 Viranomaisyhteistyö

Vaikka tutkimusaineistossa esille ei tullut vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita kartoittaessa erityisiä yksilöityjä kuntoutustoiveita, korostui aineistossa vangeilla esiintyvän tarpeita käsitellä menneisyyteen liittyviä traumaattisia kokemuksia. Aineiston perusteella toiveet liittyivät *tiiviseen yhteistyöhön vankilan henkilökunnan kanssa. Vankeusaikaisen työskentelyn tulokset toivottiin myös jaettavan viranomaisten kanssa eri instituutioiden kesken*.

Niin tässä vankilan viranomaisella pitäis olla psykologi ja tämmönen päihdetyöntekijä ja sitten joku tämmönen sosiaalityöntekijä, pitäis olla kaikki nämä ihmiset pitäis olla yhdessä ja toimia tämän henkilön kanssa, ainakin kerran viikossa nähdä, jos ei muuten. Ja sitten se mitä ne on käynyt läpi tämän henkilön kanssa, keskustellut tämän henkilön kanssa, pitäisi jakaa muiden viranomaisten kanssa kuten esim. ulkomaalaisviraston tai sitten poliisin tai silleen, että on jotain tietoa tästä ihmisestä ja tästä ihmisen muutoksentehtävistä.

Aineiston perusteella karkotus- tai käännytyspäätöksen saanutta vankia ei tulisi jättää myöskään yksin. Aineiston perusteella haastatellut arvostaisivat, jos heidän elämäntilanteeseensa paneuduttaisiin ja heitä pidettäisiin tutustumisen arvoisina. Aineistosta kävi myös ilmi, että viranomaiset hyötyisivät siitä, jos kaikkien vapautumista tuettaisiin ja heitä autettaisiin huolimatta mihin he ovat vapautumassa.

Tai että hänessä nähtäisiin jotain muutoksia ja sit sitä kautta porrasteisesti rakennettaisiin tätä henkilön elämää uudelleen niin, et siinä on viranomaiset mukana eikä vaan silleen et kaveri pääsee vankilasta ulos ja heipparallaa. Kenelläkään ei ole tietoa tästä ihmisestä, kuka tämä ihminen on, mitä apua hän kaipaa, mitä apua me oltais voitu tarjota tälle ihmiselle, millainen ihminen se on ollut, millaisen ihmisen me ollaan päästetty irti meistä. Mä yritän sanoo tällä näin, että molemmille on hyötyä toinen toisistaan, et niin ku viranomaiset pitäis enemmän tehdä töitä.

Jos nää olis vaan yhdessä, niin ku yhteistyössä jollain tavalla mutta kun ei oo.. niin näillä on semmonen käsitys ja sit näillä on semmonen käsitys ja mä oon siinä välissä. Se tuntuu jotenkin vähän semmoselta eriskummalliselta, et niin ku joku on säätänyt näitä lakeja mut se ei ole oikeen miettinyt miten se vaikuttaa tietyllä tavalla siihen ihmiseen.. ja mitkä on semmoset asiat esimerkiksi mitkä voisivat helpottaa sen ihmisen elämää, elämistä, et on vaan niin ku saat vaan potkun perseeseen vois sanoa.. se tuntuu kurjalta.

Haastateltujen aikaisempien elämäntapahtumien ja nykyisyyden samanaikainen huomioiminen näytti olevan tärkeää, sillä se vaikutti monen mielestä lisäävän ymmärretyksi tulemistä eri viranomaisten silmissä. Karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneet vangit toivoivat tulevaisuutta kohdatuksi haasteellisessa tilanteessa olevina ihmisinä, joilla on kykyä muuttua. He myös toivoivat saavansa mahdollisuuden muutokseen.

Mun rikokset ei ole enää niin vakavia, ne on mennyt koko ajan alaspäin, alaspäin. Eli toisin sanoen on tapahtunut parannusta, niin viranomaisten eli Maahanmuuttoviraston ja ulkomaalaispoliisin ja sitten tämän vankilan viranomaisten pitäis tehdä yhteistyötä, että ne ymmärtäisi mikä on tän henkilön muutostekijä.. missä hän on muuttanut, kuka tämä henkilö on, minut nähdä tällöisenä ihmisenä täällä.

Aineiston mukaan vankeusaikaisten toimien merkitys korostui vapautteen valmentautumisesta puhuttaessa. Osalla karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneista vaikutti olevan heikot resurssit toimia itsenäisesti, jonka takia he vaikuttivat olevan enemmän riippuvaisia *viranomaisten avusta*. Vaikka viranomaistoimiin kohdistettiin runsaasti epäilyjä, korostui viranomaistoimien merkitys etenkin tilanteissa, joissa niiden toivottiin vaikuttavan myönteisellä tavalla omaan mahdollisuuteen jäädä Suomeen.

5.4.6 Tieto maasta poistamisen ajankohdasta

Vapautumiseen liittyvissä asioissa erityisesti *maasta poistamisen ajankohdasta toivottiin tietoa hyvissä ajoin*. Moni haastatelluista toivoi, että maasta poistamisen ajankohta selviäisi riittävän ajoissa, jolloin se mahdollistaisi omaan elämään liittyvien eri vaihtoehtojen ja siihen liittyvien muutosten valmistelun.

That one also makes me tired because I don't wanna like tomorrow they come and say you have to go. I wanna that they tell me one year, six months, three months.. so I'll be ready and I can be feeling like, not like a week they say.

Suurin osa oli epätietoisia maasta poistamisen ajankohdasta. Karkotuksen toimeenpanoon liittyvä epävarmuus oli yksi huolta aiheuttava asia, joka pahimmillaan näytti lisäävän heidän riskiään syyllistyä rikoksiin.

Kun se ekan kerran mulla tuli se karkotus, siitä lähtien mä olen odottanut, piti odottaa kolme vuotta. Sit ei mua kiinnostanut mitään asioita ja kaikki meni huonompaan suuntaan, vedin kamaa, kun ei tienynyt mitä seuraavaksi tapahtuu. Oli niin stressiä ja kaikkea. Se kesti niin pitkään se prosessi -- Kesti melkein kolme vuotta kunnes sain päätöksen -- Sit vaan mua ei kiinnostanu ja tein kaikkia huonoja valintoja enemmän.

Moni haastatelluista jakoi tämän kokemuksen, että *epätietoisuus maasta poistamisen ajankohdasta ja jatkuva odottaminen lisäsi heidän riskiään syyllistyä rikoksiin*. Tämän takia osa toivoikin, että maasta poistaminen tapahtuisi pian vapautumisen jälkeen, mikäli heille ei aiota antaa mahdollisuutta jatkaa elämää Suomessa. Mikäli maasta poistaminen ei tapahdu heti henkilön vapauduttua vankilasta, on heillä aineiston perusteella yhtäläinen tarve valmistella asioitaan Suomessa kuin muilla Suomeen vapautuvilla vangeilla.

Sille ihmiselle pitäis antaa mahdollisuus, et onko tässä ihmisessä muutoksentekejiä vai ei ole. Jos hänes on, niin sit sille ihmiselle pitäis antaa mahdollisuus, mut jos hänes ei ole niin sit hänes ei ole ja sille ei mahda mitään ja silloin pitäis karkottaa.. eikä vaan jättää sitä ihmistä tänne oleskelemaan vaan sitä pitäis ottaa pois ja viedä sinne jonnekin mistä hän on tullut. Mitä minun kohdalla esimerkiks kun mä vapauduin viimeksi vankilasta, mua ei viety mihinkään, mä olin täällä Suomessa vielä, mulla ei ollut asuntoa, mulla ei ollut mitään ja mitä tapahtui, oli tämä uusi rikos.

Yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneet, joiden maasta poistamista ei laiteta heti täytäntöön, ovat ongelmallisessa asemassa. Heidän maasta poistamisensa ajankohtaa ei välttämättä tiedetä eikä heidän elämäntilanteeseensa välttämättä paneuduta vankeusaikana kunnolla, jonka takia he saattavat jäädä heikkoon asemaan kuntoutuksen ja vapautumisen valmistelun näkökulmasta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Maasta poistamiseen liittyvät tulevaisuuden näkymät vaikuttavat vaihtelevan karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden elämäntilanteiden mukaan. Toiveiden ja uhkakuvien muodostumiseen vaikutti etenkin se, minkälaiset mahdollisuudet heillä oli saavuttaa turvallinen ja vakaa elämä kotimaassa. Tämän tutkimuksen mukaan karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vapautuvien vankien yleisimmät tulevaisuuden toiveet liittyivät hyvän elämän rakentamiseen Suomessa, itsemääräämisoikeuden palautumiseen ja irtaantumisoptimismiin (TAULUKKO 4).

TAULUKKO 4. Keskeisimpiä tulevaisuuden toiveita

Keskeinen toive	Toiveiden yksityiskohtaisempi tarkastelu
Hyvän elämän rakentaminen Suomessa	Perheen perustaminen Suomessa
	Työllistyminen Suomessa
	Suomi nähdään omana kotipaikkana
	Halu saada kumottua karkotuspäätös
Irtantumisoptimismi	Varmuus omasta rikoksettomuudesta
	Halu välttää vankilaan joutuminen
	Virheistä oppiminen
	Halu muuttua
Itsemääräämisoikeuden palautuminen	Elämän rakentaminen ilman ulkopuolista kontrollia
	Oman näköisen elämän rakentaminen
	Oma aktiivisuus ja vaikuttamismahdollisuudet

Tutkimustulosteni mukaan maasta poistamista odottavien tulevaisuutta leimaa toiveikkuutta vahvemmin tulevaisuuteen liittyvät moninaiset uhkakuvat. Karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneilla vangeilla on runsaasti vapautumiseen ja kotimaahan paluuseen liittyviä huolenaiheita ja pelkoja, jotka korostuivat tässä tutkimuksessa. Keskeisimmät tulevaisuuden uhkakuvat liittyivät henkeen ja terveyteen liittyviin pelkoihin, sosiaalisista suhteista ja viranomaiskontakteista etäännyttämiseen, vaikeuksiin saavuttaa hyvä elämä kotimaassa sekä sopeutumisvaikeuksiin ja tulevaisuuden näköalattomuuteen (TAULUKKO 5).

TAULUKKO 5. Keskeisimpiä tulevaisuuden uhkakuvia

Keskeinen uhkakuva	Uhkakuvien yksityiskohtaisempi tarkastelu
Henkeen ja terveyteen liittyvät uhkakuvat	Väkivallan- ja kuolemanpelko
	Itsensä vahingoittaminen
Sosiaalisista suhteista ja viranomaiskontakteista etääntyminen	Pelko läheisten menettämisestä
	Luottamuspula paikallisia ja viranomaisia kohtaan
	Avun pyytämisen vaikeus
Vaikeudet saavuttaa hyvä elämä kotimaassa	Pelko taloudellisesta pärjäämisestä
	Pelko asunnottomuudesta ja arjen sujuvuudesta
	Pelko työllistymisvaikeuksista
Sopeutumisvaikeudet ja tulevaisuuden näköalattomuus	Leimaantuminen
	Pelko, ettei tule hyväksytyksi kotimaassa
	Vaikeudet sopeutua kotimaan kulttuuriin ja yhteisöön
	Vahva kokemus omasta suomalaisuudesta vaikeuttaa kotimaahan sopeutumista
	Tulevaisuuden näköalattomuus omassa kotimaassa
	Positiivisten ajatusten kadottaminen
	Toivottomuus

Tässä tutkimuksessa esiintyneet vapautumisvaiheeseen liittyvät huolet ovat yhteneväiset aikaisempien tutkimusten kanssa, joissa Suomeen vapautuvilla keskeiset vapauteen liittyvät tarpeet liittyvät asumiseen, taloudelliseen tilanteeseen, työllistymiseen ja koulutukseen (esim. Timonen 2009; Granfelt 2007). Karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneilla erityispiirteenä korostui kuitenkin samanaikainen tarve sekä järjestellä asioita Suomessa että saada tietoa kotimaan tilanteesta siellä selviytymiseksi. Oppaan laatiminen, jossa käsitellään karkotukseen ja käännytukseen liittyviä asioita ja annetaan tietoa eri maiden apua tarjoavista toimijoista, voisi tukea vapautuvien vankien kotimaahan paluun suunnittelua.

Haastateltujen tulevaisuuden uhkakuvat liittyivät arkisten asioiden ohella myös epävarmuuteen omista mahdollisuuksista ja kyvyistä integroitua takaisin kotimaan yhteiskuntaan. Tutkimustulosteni perusteella karkotus- ja käännytyspäätös aiheutti monelle näkemyksen siitä, ettei enää kelpaa suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämä johti usean kohdalla siihen, etteivät he olettaneet saavansa vankeusaikana tukea tulevaisuutensa rakentamiseen. Myös aiempien tutkimusten mukaan karkotus tai sen uhka voi kyseenalaistaa rikoksen tehneen ulkomaalaisen jäsenyyden suomalaisessa yhteiskunnassa (esim. Honkatukia & Suurpää 2007). Tutkimuskirjallisuuden mukaan vankilasta vapautuneen henkilön epäily omista

kyvyistä saavuttaa hyväksyty yhteiskunnallinen asema saattaa heijastua myös hänen todelliseen sopeutumiseensa (Russell, Seymour & Lambie 2013). Maasta poistamisesta aiheutuvien kriisitilanteiden ymmärtäminen vaikuttaa olevan oleellista karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden kanssa työskentelyssä. Tämän tutkimuksen perusteella tulevaisuuden toiveikkuutta ylläpitävässä työskentelyssä tärkeää olisi kulttuurisen tiedon hallinta ja tiedon hyödyntäminen siitä, millaiset keinot edistävät kriisitilanteista selviytymistä.

Myös pelkästään asunnottomuuden on tutkittu aiheuttavan kokemuksia sosiaalisesta hylkäämisestä ja tunteen siitä, ettei rikoksen tehnyt kykene täyttämään yhteiskunnassa vaadittuja ominaisuuksia (Durnescu 2019; Honkatukia & Suurpää 2007). Asunnon saaminen tarkoitti karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneille usein myös toivoa uuden oleskeluluvan saamisesta Suomessa, kun taas uusien oleskelulupahakemusten tai muutoksenhaun laatiminen maasta poistamiseen liittyviin päätöksiin näytti liittyvän heidän pyrkimyksiinsä taistella ajastaan Suomessa. Suomeen jäämiseen liittyvä halu korostui etenkin henkilöillä, jotka eivät uskoneet hyvään elämään kotimaassaan. Tutkimustulos on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa siitä, että maasta poistamista odottavat saattavat turvautua oikeudellisiin prosesseihin käännetyksen välttämiseksi ja kamppailakseen ajastaan Suomessa (Könönen 2019).

Tutkimustulosteni mukaan karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneilla oli siis vahva epätietoisuus tulevasta, johon liittyi toivottomuuden tunteita. Tutkimustulosta voidaan pitää samansuuntaisena aiempien tutkimusten kanssa, joiden perusteella karkotuksen on tutkittu aiheuttavan muun muassa masennus-, ahdistuneisuus- ja stressioireita (esim. Warr 2016; Morris & Palazuelos 2015). Kasautuvien ja suhteellisen pitkäaikaisten ongelmien on tutkittu liittyvän myös itsemurhavaaraan johtavaan kehityskulkuun. Itsemurhavaaran on arvioitu olevan sitä suurempi, mitä useampia riskitekijöitä henkilön elämässä esiintyy samanaikaisesti. Tutkimuksessani esiintyneiden näköalattomuuden, toivottomuuden, itsensä merkityksettömänä tuntemisen, umpikujassa olemisen kokemuksen ja kasaantuneiden kielteisten elämäntapahtumien on arvioitu olevan vankien itsemurhavaaran riskitekijöitä. (Rikosseuraamuslaitos 2014.) Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida tehdä päätelmiä siitä, että karkotus- ja käännytyspäätöksen

saaneilla olisi kohonnut itsemurhavaara. Tutkimusaineistossani korostui kuitenkin tulevaisuuden näköalattomuus sekä epätoivoisten ja heikkojen keinojen valitseminen vaikeasta tilanteesta selviytymiseksi.

Tulevaisuuden toiveiden ja uhkakuvien lisäksi selvitin tässä tutkimuksessa karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita ja heidän näkemyksiään vapautteen valmentavasta tuesta. Vaikka moni haastatelluista määritteli omia yhteiskuntaan integroitumista vaikeuttavia henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia haasteita, oli heidän vaikeampaa määrittellä omia vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeitaan ja minkälaista konkreettista tukea he tarvitsisivat vapautumisvaiheeseensa (TAULUKKO 6). Toisaalta heidän vapautteensa valmentavissa näkemyksissä oli kuitenkin havaittavissa samankaltaisuutta riippumatta siitä, mihin he olivat vapautumassa.

TAULUKKO 6. Keskeisimpiä vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeita

Vapautumisen valmisteluun liittyvä tarve	Vapautumisen valmisteluun liittyvien tarpeiden yksityiskohtaisempi tarkastelu
Peruselämän edellytysten varmistaminen	Asunnon tärkeys
	Turvattu taloudellinen tilanne
	Työllistyminen ja kouluttautuminen
Vapautumisen valmistelua vaikeuttavat tekijät	Tietämättömyys tarjolla olevasta tuesta
	Varauksellinen suhtautuminen vastaako vapautumisen valmistelu todellista tilannetta vapauden koittaessa
	Maasta poistamisen ajankohta on epäselvä, joten valmistellaanko vapautumista Suomeen vai kotimaahan?
	Vapautumisen valmisteluun ei saa vankilassa riittävästi tukea

Tutkimustulosteni perusteella tulevaisuudesta ja etenkin kotimaahan paluusta muodostui monelle asia, jota heidän oli vaikea ajatella. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, miksi myös vapauttamiseen ja kotimaahan paluuseen liittyvän tuen miettimisestä muodostui vaikea asia. Se, mitä kuntoutus ja vapautteen valmentaminen tarkoittaa, kun vanki ei valmistaudu ainoastaan vapautumiseen vaan myös maasta poistamiseen (Brouwer 2020; Bosworth, Hasselberg & Turnbull 2016), tulisi määrittellä eri organisaatioissa laajemmin. Keskeisimmät huomiot vankeus- aikaisesta tuesta osana vapautumisen valmistelua ja kotimaahan paluun

suunnittelua liittyivät tämän tutkimuksen perusteella tasa-arvoiseen kohteluun, kuulluksi tulemiseen ja tuen saamiseen, poistumislupien myöntämiseen ja avolaitossijoitukseen sekä päätöspäätöseluiden ymmärrettävyyteen (TAULUKKO 7).

TAULUKKO 7. Keskeisimpiä näkemyksiä vapautteen valmentavasta tuesta

Vankeusaikainen vapautteen valmentava tuki	Vapautteen valmentavien tukimuotojen yksityiskohtaisempi tarkastelu
Tasa-arvoinen kohtelu	Rajalliset mahdollisuudet osallistua vankilan toimintoihin kielivaikeuksien tai ulkomaalaisuuden takia
	Yksin jääminen asioiden hoidossa
	Ulkomaalaiset eivät saa viranomaisilta tukea
Kuulluksi tuleminen ja tuen saaminen	Kuulluksi tuleminen päätöksenteon yhteydessä
	Kohtaamisen tärkeys
	Henkilökunnan apu asunnon etsimiseen, työpaikan hakemiseen ja koulutusmahdollisuuksien kartoittamiseen
Poistumislupien myöntäminen ja avolaitossijoitus	Hallittu siirtyminen vapautteen ja normaaliin elämään totuttelu
	Avolaitoksesta on paremmat mahdollisuudet käydä töissä ja pitää yhteyttä perheeseen
	Halu hoitaa itsenäisesti arkisia asioita poistumisluvilla
Päätöspäätöseluiden parempi ymmärrettävyys	Karkotus- ja käännetyispäätöksiä on vaikea hyväksyä
	Osa vankeusaikaisista päätöksistä koetaan mieltävaltaisiksi ja epäoikeudenmukaisiksi
	Eri viranomaisten päätöspäätöselut koetaan olevan ristiriidassa keskenään
	Päätöspäätöselut koetaan tulkinnanvaraisiksi

Vankien haluan tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti liittyi läheisesti avolaitokseen pääsy ja poistumislupien myöntäminen. Moni halusi toimia itsenäisesti omien asioiden hoidossa ja he arvioivat avolaitoksen ja poistumislupien myöntämisen mahdollistavan kattavammin vapautteen valmentautumisen. Aiempien tutkimusten mukaan ihmisen omaa toimijuutta ja sosiaalista osallisuutta pidetäänkin tärkeinä elementteinä yhteiskuntaan sijoittumisen tukemisessa (esim. Hilborn 2011; Järvelä 2011). Vankien toive siitä, että vankeuden rakenteet (kuten poistumisluvilla tai avolaitokseen pääsy) mahdollistaisivat asioiden itsenäisen hoidon, on yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta tärkeä huomioida. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan pitää samankaltaisina aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan uuteen ympäristöön kiinnittymistä auttaa, mikäli yksilö pystyy toimimaan

ympäristössään omaehtoisesti (Rautniemi 2011; Viikki-Ripatti 2011, 222–223) ja muut luovat uskoa heidän kykyihinsä sopeutua yhteiskuntaan (Russell, Seymour & Lambie 2013).

Avoimempiin olosuhteisiin pääsyn ohella myös viranomaisten toimien merkitystä korostettiin. Etenkin tiedon saaminen maasta poistamisen ajankohdasta koettiin oleelliseksi vapautumisen valmisteluun vaikuttavaksi tekijäksi. Osa haastatelluista myös halusi, että heitä autettaisiin ja he saisivat tukea. Tutkimustulosteni mukaan viranomaistoimien tarve korostui etenkin sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka eivät tienneet minkälaista tukea he voisivat saada tai jotka kokivat omaavansa vähäisesti resursseja pärjätä. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia tutkimusten kanssa, joiden mukaan vangeista on arvioitu löytyvän monia, jotka haluavat muuttaa elämäänsä mutta tarvitsevat siihen tukea ja joille tulisi antaa mahdollisuus muutokseen jo perusoikeuksien sekä ihmisarvon perusteella (esim. Warr 2016; Karsikas 2005).

Tutkimuksessani korostui esimerkiksi haastateltujen halu parantaa omia työllistymismahdollisuuksia. Samalla monella oli kuitenkin kokemus, etteivät he kielivaikeuksien tai oman ulkomaalaisuuden takia saa mahdollisuutta kouluttautua vankeusaikana. Tutkimustulos on verrattavissa aiempiin kansainvälisiin tutkimuksiin, joiden mukaan karkotusta odottavat vangit ovat tyytymättömiä mahdollisuuksiinsa päästä omia taitoja kehittäviin toimintoihin (esim. Bouwer 2020; Warr 2016). Aiempien tutkimusten mukaan karkotettujen kotimaassa kohtaaman työttömyyden on myös tutkittu lisäävän psyykkistä oireilua (Morris & Palazuelos 2015) sekä leimaantumisen kokemusta, kun he eivät ole pystyneet auttamaan perhettään taloudellisesti (Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008). Työllistymisedellytysten parantaminen näyttäytyy tämän tutkimuksen perusteella olevan tärkeä vapauteen valmentautumista tukeva elementti eikä siinä tulisi kiinnittää huomiota siihen, mihin henkilö on vapautumassa.

Kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen tärkeys korostui vankeusaikaisten toimintojen ohella myös viranomaispäätöksissä. Haastatellut toivoivat tulevansa kuulluksi tavalla, jolla heille syntyisi kokemus, että he ovat saaneet mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoon. Osallistumismahdollisuuden itselle merkittävien asioiden

käsittelyssä on tutkittu paitsi lisäävän hyvinvointia (Järvelä 2011, 238–239) myös tyytyväisyyttä saatuihin päätöksiin (Lind & Tyler 1988). Rikoksesta seurannut vankeusrangaistus ja maasta poistamiseen liittyvä päätös muodostivat lähes jokaiselle haastatellulle kokemuksen tuplarangaistuksen saamisesta. Virallisesti karkotus- ja käännytyspäätökset eivät ole rikosoikeudellisia seuraamuksia vaan ne perustuvat ulkomaalaislakiin (L 2004/301). Karkottamisen ja käännyttämisen virallinen luonne ei kuitenkaan vaikuttanut vastaavan haastateltujen omaa kokemusta maasta poistamisesta toimenpiteenä. Tutkimukseni perusteella haastatellut suhtautuivat myös muihin heille epämieluisiin hallinnollisiin päätöksiin varauksellisesti. Tähän näytti vaikuttavan muun muassa heidän huonot kokemuksensa kuulluksi tulemisen mahdollisuudesta. Ihmisten onkin tutkittu pitävän itselle epäsuotuisia päätöksiä reiluin ja epämieluisat päätökset hyväksytään helpommin, mikäli päätöksentekoprosessi on koettu oikeudenmukaisena (Lind & Tyler 1988).

Tutkimustulosteni mukaan eri viranomaisten tekemien päätösten perustelut saattavat myös näyttäytyä vangeille ristiriitaisina ja tulkinnanvaraisina. Vaikeus ymmärtää päätösperusteluja ja kokemus niiden ristiriitaisuudesta saattaa vahvistaa heidän epäluottamustaan viranomaisiin ja saada heidät kyseenalaistamaan eri päätösten oikeellisuutta ja lainmukaisuutta. Viranomaismenettelyihin ja hallinnollisten päätösten ymmärrettävyyteen eli siihen, miksi jotain tehdään, tulisi kiinnittää huomiota. Vankeusaikaisten toimien ei tulisi lisätä epäluottamusta viranomaisia kohtaan, jotta se ei vaikuttaisi haitallisesti karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden haluun vastaanottaa tukea eikä lisäisi aiemmissakin tutkimuksissa esiin tullutta eristäytyneisyyttä ja rajoittunutta luottamusta yhteiskuntaa kohtaan (esim. Gothóni & Siirto 2016; Könönen & Vuolajärvi 2016; Honkatukia & Suurpää 2007).

Kaiken kaikkiaan haastateltujen tietämättömyys tulevaisuudesta ja näkemys elämäntilanteen vaikeudesta vaikuttaa kertaantuvan, mikäli he kokevat tulevansa kohdelluksi vankeusaikana väärin tai epätasa-arvoisina. Henkilöt, jotka poistetaan maasta heti vankilasta vapautumisen jälkeen ovat erityisen riippuvaisia vankeusaikaisista vapauteen valmentavista toimista. Vaikka haastateltujen tilanteita ei voida yleistää koskemaan kaikkia karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneita, olen koonnut alla olevaan taulukkoon keskeisimpiä tutkimustuloksia, ja mitä niistä

olisi mahdollisesti siirrettävissä karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vapautumisen valmisteluun (TAULUKKO 8).

TAULUKKO 8. Tutkimustulosten perusteella tekemiäni toimenpide-ehdotuksia

Tutkimustulos	Yhtymäkohdat aikaisempaan tutkimukseen	Toimenpide-ehdotus
Tulevaisuuden näköalattomuus ja moninaiset uhkakuvat	Karkotus ja sen uhka voi aiheuttaa psyykkistä oireilua (Warr 2016; Morris & Palazuelos 2015), minkä lisäksi tutkimustuloksissani esiintyi useita itsemurhavaaran riskitekijöitä (Rikosseuraamuslaitos 2014)	Riskitekijöiden arvioiminen itsemurhavaaran tunnistamiseksi vapautumisen valmistelun yhteydessä
Epäily omista mahdollisuuksista ja kyvyistä integroitua takaisin kotimaahan	Epäily omista kyvyistä saattaa vaikuttaa todelliseen sopeutumiseen (Russell, Seymour & Lambie 2013; Viikki-Rippatti 2011)	Kulttuuristen tietojen hallinta ja tiedon hyödyntäminen siitä, millaisia kriisitilanteita lähestyvä vankilasta vapautuminen ja maasta poistaminen tai sen uhka muodostavat sekä millaiset keinot edistävät kriisitilanteista selviytymistä ja toiveikkouden ylläpitämistä
Halu osallistua vankeusaikaisiin toimintoihin, kuten opiskeluun ja työhön	Kotimaassa kohdattu työttömyys lisää psyykkistä oireilua ja leimaantumisen kokemuksia (Morris & Palazuelos 2015; Hagan, Eschbach & Rodriguez 2008)	Työllistymisedellytysten parantaminen huomioimatta mihin henkilö vapautuu
Kokemukset yksin jäämisestä ja ulkomaalaisten saamasta heikosta tuesta	Muiden kohdistama epäluuloisuus vapautuneiden vankien kykyihin sopeutua yhteiskuntaan voivat heikentää heidän mahdollisuuksiaan onnistua yhteiskuntaan integroitumisessa (esim. Russell, Seymour & Lambie 2013)	Kohtaamisen tärkeys ja vankeusaikaisiin toimiin panostaminen korostuu etenkin tilanteessa, jossa yhteiskunnan normaalipalvelut eivät ole vapautumisen jälkeen saatavilla maasta poistamisen takia

Kokemukset eri viranomaisten päätösten perustelujen ristiriitaisuudesta ja tulkinnanvaraisuudesta	Epäsuotuisten päätösten hyväksyminen on helpompaa, mikäli annetaan mahdollisuus osallistua päätöksentekoprosessiin ja prosessi koetaan oikeudenmukaisena (Lind & Tyler 1988)	Kuulluksi tulemisen varmistaminen ja päätöspäätösten läpikäyminen ymmärrettävällä tavalla
Epätietoisuus kotimaan tilanteesta siellä selviytymiseksi eikä tietoa, keneltä voi pyytää apua, ole	-	Oppaan laatiminen , jossa käsitellään karkotukseen ja käännytykseen liittyviä asioita ja annetaan tietoa eri maiden apua tarjoavista toimijoista yhteystietoineen.
Epätietoisuus maasta poistamisen ajankohdasta ja maasta poistamisen täytäntöönpanon odottamisen luomat vaikeudet selviytyä vapautumista	-	Viranomaisyhteistyö maasta poistamisen ajankohdan selvittämiseksi. Huolellinen vapautumisen valmistelu yhteistyössä muiden tahojen kanssa arjen sujumuuden varmistamiseksi, mikäli henkilö jää odottamaan maasta poistamista

Karkotettavien ja käännytettävien vankien tulevaisuuskuvien selvittäminen vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella olevan tärkeä osa vapautumisen valmistelua. Tutkimustulos on yhteneväinen aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan vankien vapautumiseen liittyvien ennustettavissa olevien riskien käsitteleminen on tärkeää yhteiskuntaan sijoittumisen tukemisessa (esim. Hilborn 2011). Tässä tutkimuksessa esille tuotuja karkotus- tai käännytyspäätöksen saaneiden vankien vapautumisen valmistautumiseen liittyviä erityspiirteitä ei tule kuitenkaan pitää ainoina ominaisina piirteinä heidän vapautumisensa valmistelussa, vaan heidät tulee huomioida yksilöinä.

7 POHDINTA

Ulkomaalaisten osuuden kasvaessa Suomen vankiloissa tärkeäksi on tullut kyetä tuottamaan ja hyödyntämään monipuolisesti tietoa siitä, miten karkotus- ja käännytyspäätös vaikuttaa vankeusrangaistuksen jälkeiseen elämään. Aiheen tutkiminen on tärkeä vapautuvien vankien yhdenvertaisuuden parantamisen ja kuntoutusmuotojen kehittämisen kannalta. Tutkimuksessani olen halunnut tavoittaa karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden oman äänen. Tavoitteenani oli selvittää vankeutta suorittavien karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia, mitä heidän vapauteensa valmentautumisessa on hyvä huomioida ja minkälaisia näkökulmia heillä on vapautumisensa valmisteluun liittyen.

Tässä tutkimuksessa vankeusajan jälkeistä elämää ja vapautumisen valmentautumista tarkasteltiin tulevaisuuden näkemysten tasolla. Haastatellut pohtivat vapautumistaan mielikuvien kautta suorittaessaan haastatteluiden ajankohtina vielä vankeusrangaistustaan Suomessa. Haastateltujen tulevaisuuden toiveiden ja uhkakuvien tutkiminen osoittautui tässä tutkimuksessa tärkeäksi, sillä karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden kohdalla vapautumisen valmistelussa ainoastaan vapautumisvaiheeseen liittyvien akuuttien tarpeiden huomioimiseen liittyy riskinsä. Pelkästään lähitulevaisuuteen liittyviin tarpeisiin keskittyminen saattaa heikentää karkotuksesta ja käännytyksestä aiheutuvien kauaskantoisempien vaikutusten arvioimisen ja näin ollen yksilön hyvän elämän ja hyvinvoinnin kannalta tärkeiden asioiden huomiotta jättämisen.

Johtopäätöksissäni ja toimenpide-ehdotuksissani keskityinkin haastateltujen omien vapautumisen valmentautumista tukevien näkemysten lisäksi siihen, minkälaisia yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviä ilmaisuja heidän puheissaan esiintyi tulevaisuuden toiveita ja uhkakuvia sekä vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita käsiteltäessä. Vertailin keskeisimpiä tutkimustuloksiani aiempaan tutkittuun tietoon, jonka perusteella pystyin hahmottamaan seikkoja, joita olisi hyvä huomioida karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vapautumisen valmentamisessa (TAULUKKO 8). Keskeisimmät toimenpide-ehdotukseni liittyvät vankeusaikaisiin

toimiin panostamiseen huomioimatta sitä, mihin henkilö on vapautumassa; riskitekijöiden tunnistamiseen itsemurhavaaran tunnistamiseksi; tiedon hyödyntämiseen siitä, millaisia kriisitilanteita maasta poistaminen aiheuttaa ja millaiset keinot edistävät kriisitilanteista selviytymistä; kuulluksi tulemisen ja päätösperusteluiden ymmärrettävyyden varmistamiseen sekä huolelliseen vapautumisen valmisteluun huomioiden maasta poistamisen ajankohta ja vapautuvan vangin kotimaan tilanne sekä apua tarjoavat toimijat. Tutkimustulosteni perusteella vapautumisen valmistelussa korostuu myös henkilökohtainen kohtaaminen ja yksilöllisten vapauttamissuunnitelmien tekeminen, sillä ihmiset ovat yksilöllisiä, heillä on erilaiset tarinat ja he asettuvat vankilasta vapauduttuaan eri yhteiskuntiin.

Voidaanko haastateltujen henkilökohtaisista näkemyksistä sitten vetää organisaation toimintaa ohjeistavia päätelmiä? Vaikka tämän tutkimuksen perusteella ei voida tehdä kaikkia ulkomaalaisia koskevia yleistettävissä olevia johtopäätöksiä, eivät yksilölliset näkemykset täysin poissulje yleisiä tai yhteiskunnallisia näkökulmia. Tutkimustuloksiani voidaan hyödyntää karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden kanssa työskentelyssä tai heille kohdennettavien vankitoimintojen kehittämisessä. Tutkimukseni tuottamaa tietoa on myös mahdollista hyödyntää laajemmin eri yksiköissä ja toimipaikoissa, joissa työskennellään käännytystä tai karkotusta odottavien henkilöiden kanssa. Toisaalta tutkimustuloksieni voivat vähintään toimia keskustelun avaajana karkotettavien ja käännyttävien vankien aseman tarkastelulle, sillä tiedostan, että tutkimukseni perusteella tekemissäni toimenpide-ehdotuksissa on yleistettävyyden näkökulmasta rajoitteita.

Käytännön työn kehittämisen näkökulmasta tietoa tulisi kerätä laajemmin yhdistelemällä määrällistä ja laadullista tutkimustietoa, joka koskettaisi laajempaa joukkoa karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneista vangeista. Monipuolisemman ja laajemmin eri näkökulmia huomioivan tiedon kerääminen antaisi entistä tarkempaa tietoa vankeuden aikaisten vapauteen valmentavien toimien kehitystarpeista. Yksi karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneita koskeva jatkotutkimusaihe voisi olla selvittää heidän kokemaansa kuntoutuksen tarvetta antamalla tutkimuskysymysten asettelussa painoarvoa maasta poistamiselle. Lisäksi tutkimuksessa olisi hyvä selvittää nimenomaisesti sitä, mitkä seikat selittävät koettua kuntoutustarvetta. Mikäli tutkimustuloksissa toistuisi vähäinen tuen tarve, olisi

tutkimuksessa tärkeä kiinnittää huomio myös siihen, mitkä tekijät ovat yhteydessä vähäisesti koettuun kuntoutuksen tarpeeseen.

Vaikka karkotus- ja käännytyspäättöksen saaneiden vankien yhteiskuntaan integraation haasteisiin ei ole olemassa yksinkertaisia vastauksia, voidaan Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan arvioida olevan oleellisessa asemassa vaikuttaa vankeutta suorittavien karkotus- ja käännytyspäättöksen saaneiden vapautumisen sujuvuuteen. Tämän tutkimuksen perusteella ulkomaalaislain tavoitteessa nopeuttaa törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden, rikoksen uusijoiden ja yleiselle järjestykselle vaarallisten henkilöiden maasta poistamista ja vankeuden tavoitteessa tukea vankia integroitumaan yhteiskuntaan kohdataan vaikeita yhteiskunnallisia haasteita. Tutkimukseni osoittaa kuitenkin sen, että maasta poistaminen tai siihen valmistautuminen tulisi pyrkiä toteuttamaan vastuullisesti ja suunnitelmallisesti.

LÄHTEET

- Aer, J. (2016). *Ulkomaalaisoikeuden perusteet*. Helsinki: Alma Talent.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Boodram, C.-A. S. (2018). Exploring the Experiences of Deportation and Reintegration of Aging Deported Men in Trinidad and Tobago. *Gerontology and Geriatric Medicine*. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/2333721418754950>
- Bosworth, M., Hasselberg, I., & Turnbull, S. (2016). Punishment, citizenship and identity: An Introduction. *Criminology & Criminal Justice*, 16(3), 257–266. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/1748895816635720>
- Brotherton, D. C., & Barrios, L. (2009). Displacement and stigma: The social-psychological crisis of the deportee. *Crime, Media, Culture*, 5(1), 29–55. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/1741659008102061>
- Brouwer, J. (2020). Bordered penalty in the Netherlands: The experiences of foreign national prisoners and prison officers in a crimmigration prison. *Punishment & Society*, 22(5), 703–722. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/1462474520915825>
- De Genova, N. (2019). Detention, deportation, and waiting: Toward a theory of migrant detainability. *Gender & Research/Gender a Výzkum*, 20(1), 92-104. Saatavilla 12.10.2020 <https://genderonline.cz/pdfs/gav/2019/01/05.pdf>
- Durnescu, I. (2019). Pains of Reentry Revisited. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(8), 1482–1498. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/0306624X19828573>
- Edwards, R. & Holland, J. (2013). *What is Qualitative Interviewing?* Bloomsbury Academic.
- Ekunwe, I. & Jones, R. (2011). Doing Re-entry: Accounts of Post-prison Release in Finland and the United States. Teoksessa I. O. Ekunwe & R. S. Jones (toim.) *Global perspectives on re-entry* (s. 443-469). Tampere: Tampere University Press.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin:*

- 1, *Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, (s.209–231). (5., uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Gothóni, R. & Siirto, U. (2016). Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa R. Gothóni & U. Siirto (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Granfelt, R. (2007a). Tuettua polkua vapauteen. Selvitys kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2007. Saatavilla 10.04.2020 https://www.kritsi.fi/wp-content/uploads/2018/04/tuetua_polkua_vapauteen_2007.pdf
- Granfelt, R. (2007b). Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. *Asunnottomuuskirja - Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen* (s.101–112). SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 13, 2007. Saatavilla 23.11.2019 http://www.socca.fi/files/69/Asunnottomuuskirja_nakokulmia_asunnottomien_palvelujen_kehittamiseen.pdf
- Hagan, J., Eschbach, K., & Rodriguez, N. (2008). U.S. Deportation Policy, Family Separation, and Circular Migration. *International Migration Review*, 42(1), 64–88. Saatavilla <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2007.00114.x>
- Hartoneva, A., Mohell, U., Pajujoja, J. & Vartia, M. (2015). *Yhdyskuntaseuraukset ja vankeus*. Helsinki: Tietosanoma.
- Hasselberg, I. (2015). Balancing Legitimacy, Exceptionality and Accountability: On Foreign-national Offenders' Reluctance to Engage in Anti-deportation Campaigns in the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies: Deportation, Anxiety, Justice: New Ethnographic Perspectives*, 41(4), 563-579. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.957173>
- Hilborn, J. (2011). Sel sid son: A Neurocriminology Model of the Re-entry and Desistance Process. Teoksessa I. O. Ekunwe & R. S. Jones (toim.)

- Global perspectives on re-entry* (s.21-57). Tampere: Tampere University Press.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Honkatukia, P. & Suurpää, L. (2007). *Nuorten miesten monikulttuurinen elämänkulku ja rikollisuus*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80. Saatavilla 24.03.2020 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152445/232_Honkatukia_Suurpaa_2007.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Juvonen, A. (2012). *Maahanmuuton juridiikkaa: Käytännön käsikirja*. Helsinki: Edita.
- Järvelä, S. (2011). Yhteisö ja Integraatio. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s.234–242). Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Kallio, H. (2018). Maasta poistaminen. Teoksessa H. Kallio, T. Kotkas & J. Paalander (toim.) *Ulkomaalaisoikeus* (s.449–515). Helsinki: Alma Talent.
- Karsikas, V. (2005). Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankeiden voimaantuminen. Rikosseuraamusvirastonjulkaisuja 3/2005. Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla 10.04.2020 <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b98886bb-ca4b-4847-a5cb-31b0a0dfc1b9>
- Kaurala, M. & Iivari, J. (2017). Vankien sosiaalinen asema ja sosiaalityö. Teoksessa A. Kanaoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja* (s.313–322.) Helsinki: Tietosanoma.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. (2009). Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinolosta, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla 19.04.2020 https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusaria/6AqMErwM2/2_2009_Lyhytaikaisvanki.pdf
- Knuuti, U. (2007). *Matkalla marginaalista valtavirtaan*, Helsinki: Yhteiskuntapolitiittisen laitoksen julkaisuja 1/2007.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

- Kyngäs, M. (2000). *Vankeus miehen elämäkulussa: Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Könönen, J. (2019). Ulkomaalaislain odotushuone. Monipaikkainen etnografinen tutkimus säilöönottojärjestelmästä Suomessa. *Tiede & edistys* 44(3), 214–232. Saatavilla 09.09.2020 <https://www.researchgate.net/publication/337358487> Ulkomaalaislain odotushuone Monipaikkainen etnografinen tutkimus sailoonottojarjestelmästä Suomessa
- Könönen, J. & Vuolajärvi, N. (2016). Karkotuskoneiston keskeyttämät elämät. Teoksessa K. Viitanen & K. Tähjä (toim.) *Karkotetut: Mitä heille tapahtuu?* (s.166–169). Helsinki: Kustantamo S&S.
- L 1022/2018. Laki ulkomaalaislain muuttamisesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181022>
- L 2013/629. Laki valvotusta koevapaudesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>
- L 2004/301. Ulkomaalaislaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>
- L 2005/767. Vankeuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>
- Lahti, P. (2010). *Ehdonalaisvalvontaan määrättyjen kokemuksia vankilan jälkeisestä arjesta – Kuka tukee rikoksetonta elämää?* Sosnet, yliopistoverkosto. (Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatti tutkielma, Jyväskylän yliopisto). Saatavilla 24.03.2020 <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=5c23dc40-16c3-4971-8fe5-df64dc8099c2>
- Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: delinquent boys to age 70*. Harvard University Press.
- Lind, E. A. & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum.
- Maahanmuuttovirasto. Luvat ja kansalaisuus. Käännäminen ja karkottaminen. Saatavilla 6.10.2020 <https://migri.fi/kaannyttaminen-ja-karkottaminen>

- Maahanmuuttovirasto. Tilastot. Maasta poistaminen. Saatavilla 6.10.2020
<https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23332>
- Morawetz, N. (2005). Detention decisions and access to habeas corpus for immigrants facing deportation. (Immigration Law and Human Rights: Legal Line Drawing Post-September 11). *Boston College Third World Law Journal*, 25(1), 13–33. Saatavilla 26.11.2019
<https://core.ac.uk/download/pdf/71462999.pdf>
- Morris, J. E. & Palazuelos, D. (2015). The health implications of deportation policy. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 26(2), 406-409. Saatavilla <https://doi.org/doi:10.1353/hpu.2015.0038>
- Mulgrew, R. (2018). The role of oversight in foreign-national only prisons: Counteracting the disapplication of rehabilitation. *Crime, Law and Social Change*, 70(1), 77-92. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9720-4>
- Mäkipää, L. (2010). Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249.
- Näkki, P. (2006). Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38). Helsinki: Yliopistopaino. Saatavilla 24.03.2020 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71184/Selv200638.pdf?sequence>
- Oikeusministeriö. (14.10.2019). Oikeusministeriön ja rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus 2020–2023. Helsinki. Saatavilla 09.04.2020
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/8ERQ1yM5p/Rise_OM_Tulossopimus_2020_saavutettava.pdf
- Oikeusministeriö. (2018). Oikeusministeriön ja rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus 2019–2022. Toimenpiteet vuodelle 2019. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla 09.04.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/jAtHGAYAh/KPO_Rise_tulossopimus_2019_-_2022_liitteiden.pdf
- Olesen, A. (2016). Debt as a Criminal Risk Factor in Denmark. *Oñati socio-legal series*, 6(3), 676–706.

- Pajuoja, J. (2019). Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessin tulevaisuus. Oikeusministeriön julkaisu: Selvityksiä ja ohjeita 2019:15. Saatavilla 01.12.2019 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/OMSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf
- Petersilia, J. (2004). What works in prisoner reentry? Reviewing and questioning the evidence. Saatavilla 27.11.2019 https://www.uscourts.gov/sites/default/files/68_2_2_0.pdf
- Rantala, K. (2006). Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita? Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen. Teoksessa: K. Rantala & P. Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia* (s.207–227). Helsinki: Gaudeamus.
- Rantala, K. (2004). Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Uusintarikollisuuden vähentäminen yksilökohtaisella työotteella ja verkostoituen. Tampereen Huumepilotin 4. raportti 2004. Tampere: Sosiaali- ja terveystoimi.
- Rantala, K., Tyni, S., Koskenniemi, L., Liimatainen, A. & Kääriäinen, H. (2017). Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Saatavilla 01.12.2019 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/224593/Tutkimuksia_4_Kati_Rantala_ym_20174.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- Rautniemi, L. (2011). Integraatio ja yhteiskunnan tarkastelutaso. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s.243–249). Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Rikosseuraamuslaitos. (2014). Itsemurhien ehkäisy ja kiireellisen hoidon tarpeen arviointi rikosseuraamusalalla. Saatavilla 03.09.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisumuut/wX8Hkn9I9/Itsemurhien_ehkaisy_-esite_2014.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. (2016). Rikosseuraamuslaitoksen kansainvälisen toiminnan suuntaviivat. Rikosseuraamuslaitoksen raportti. Saatavilla 18.11.2019

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/vqogalJsf/Kansainvaliset_suuntaviivat_netti.pdf

- Rikosseuraamuslaitos. (2017). Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela -säännöt. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla 25.03.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/MZQ5sInI7/Vankeinhoidon_va776himm776issa776a776nno776t_low.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. (2019). Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019. Saatavilla 15.09.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. Vapautumisen valmistelu. Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla 08.04.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantaonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>
- Rikosseuraamuslaitos. Tiedotteet ja uutiset 2020. Rikosseuraamuslaitos lisää sähköisten palveluiden käyttöä koronaviruksen leviämisen hillitsemiseksi. Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla 07.04.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetja uutiset/2020/03/rikosseuraamuslaitoslisaasahkoistenpalveluiden_kayttoakoronaviruksenleviamisenhillitsemiseksi.html
- Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusalueet. Saatavilla 08.04.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajyhteystiedot/aluekeskukset.html>
- Rikosseuraamuslaitos. Säännökset. Määräykset ja ohjeet. Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (7/004/2017). Saatavilla 16.09.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginsijoittaminen-tai-siirtaminen-avolaitokseen-ja-avolaitoksesta-suljettuun-vankilaan-70042017.html>
- Russell, G., Seymour, F., & Lambie, I. (2013). Community Reintegration of Sex Offenders of Children in New Zealand. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(1), 55–70. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/0306624X11426132>

- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Tampere: Vastapaino.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Singh Bhui, H. (2007). Alien experience: Foreign national prisoners after the deportation crisis. *Probation Journal*, 54(4), 368–382. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/0264550507083536>
- Timonen, H. (2009). Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapautteen. Joensuu: Joensuun kasvatustieteellisiä julkaisuja.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla 08.04.2020 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf?_ga=2.221131352.1590767500.1600275011-1240994715.1600275011
- Tyni, S. (2015). Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. (Akateeminen väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto). Saatavilla 09.04.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vai_kuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf
- Valtioneuvosto. (2015). Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Saatavilla 23.09.2020 https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_net.pdf
- Valtioneuvosto. (2020). Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi. Tiedote 140/2020. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö & Valtioneuvoston viestintäosasto. Saatavilla 08.04.2020 <https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/>

[/asset_publisher/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeus-
oloissa-koronavirustilanteen-vuoksi](#)

- Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s.197–223). Acta Poenologica 2/2011. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Warr, J. (2016). The deprivation of certitude, legitimacy and hope: Foreign national prisoners and the pains of imprisonment. *Criminology & Criminal Justice* 16(3), 301–318. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/1748895815603775>
- Zaitzov, B. H. (2011). We´ve come a long way, baby... or have we? Challenges and opportunities for incarcerated women to overcome re-entry barriers. Teoksessa I. O. Ekunwe & R. S. Jones (toim.) *Global perspectives on re-entry* (s.225-256). Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1. Teemahaastattelun runko

TAUSTATIEDOT

- Ikä
- Jäljellä oleva rangaistusaika
- Kuinka pitkään henkilö on asunut Suomessa
- Minne hänet karkotetaan tai käännytetään
- Elämäntilanne ennen vankilaan joutumista (perhesuhteet, työ- tai koulutustilanne, taloudellinen asema, sosiaaliset siteet)
- Suhtautuminen Suomeen
- Yleinen suhtautuminen maasta poistamiseen ja kotimaahan paluuseen

TULEVAISUUDEN TOIVEET

- Mitä haastateltava odottaa tulevaisuudelta kotimaassaan?
- Minkälaisia tulevaisuuden toiveita hänellä on?
- Millaisen elämäntilanteen hän toivoisi saavuttavan?
- Mitä positiivisia ajatuksia kotimaahan paluu herättää?

TULEVAISUUDEN UHKAKUVAT

- Mitä tunteita kotimaahan paluu herättää?
- Millaisia pelkoja tai uhkakuvia kotimaahan paluu herättää?
- Millaisia riskejä kotimaahan paluuseen liittyy?
- Millaiseen elämäntilanteeseen haastateltava pelkää joutuvansa?

VAPAUTUMISEN VALMISTELUUN LIITTYVÄT TARPEET

- Asumistilanne
- Työtilanne, työhön tai koulutukseen liittyvät tarpeet
- Taloudellinen tilanne, toimeentulon hankkiminen
- Sosiaaliset sidokset ja perhetilanne kotimaassa
- Tuen tarve esimerkiksi päihitteettömyyden, terveydentilan ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen liittyen
- Muu kuntoutus- tai tuen tarve

VANKEUSAIKA VAPAUTEEN VALMENTAUTUMISEN TUKENA

- Minkälaista tukea toivoisit saavasi vapautumiseen liittyen?
- Miten vankeusaikana vapautumista ja kotimaahan paluuta voitaisiin tukea?

MUUT

- Onko vielä jotain, mitä haluat sanoa?

LIITE 2. Haastateltavalle lähetettävä kirje

Hei,

Opiskelen Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulu -tutkintoa (Sosionomi YAMK). Työskentelen samanaikaisesti erikoissuunnittelijana Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa.

Olen tekemässä tutkimusta, jossa haluan selvittää Suomessa asuvien karkotus- ja käännytyspäätöksen saaneiden vankeutta suorittavien tulevaisuuden toiveita ja pelkoja sekä sitä, minkälaisia vapautumiseen valmisteluun liittyviä tarpeita heillä on. Tutkimukseni painopiste on vankeutta suorittavien henkilökohtaisissa näkemyksissä ja kokemuksissa. Tutkimukseni tarkoitus on tuottaa uutta tietoa nykyisten rangaistusajan käytäntöjen ja vankitoimintojen kehittämistä varten tuomalla esille rangaistusta suorittavien omia näkemyksiä siitä, mitä tekijöitä he pitävät tärkeinä vapautumisen valmistelussa ja valmistautuessaan kotimaahan paluuseen. Teidän näkemyksenne ovat tärkeitä ja kaikista oleellisimpia tutkimukseni toteuttamiselle.

Tarkoitukseni on haastatella vankeusrangaistuksensa loppuvaiheessa olevia henkilöitä, jotka ovat saaneet karkotus- tai käännytyspäätöksen. Tulen toteuttamaan haastattelun helmi-maaliskuun 2020 aikana. Haastattelut nauhoitetaan ja kaikki haastatteluaineistot (äänitallenteet sekä kirjalliset materiaalit) tuhotaan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tulen käsittelemään haastattelun sisällöt ja materiaalin niin, ettei lopullisesta opinnäytetyöstäni kenenkään henkilöllisyyttä ole mahdollista tunnistaa.

Mikäli olette halukas osallistumaan tutkimukseen, pyydän teitä allekirjoittamaan ohessa olevan suostumuksen ja toiveenne haastatteluajankohdasta sekä palauttamaan sen oheisessa palautuskuoressa kirjekuoressa olevaan osoitteeseen tai antamalla se osastosi rikosseuraamuskeskukseen.

Suostumuksenne saatuani tulen tapaamaan teitä.

Ystävällisin terveisin,
Sonja Hakkarainen

LIITE 3. Suostumus haastatteluun ja sen nauhoittamiseen

SUOSTUMUS

Suostun osallistumaan haastatteluun, jonka Sonja Hakkarainen toteuttaa kevään (helmi-huhtikuun) 2020 aikana. Annan suostumukseni sille, että haastattelu nauhoitetaan ja haastatteluaineistoa voidaan käyttää tutkimuksessa.

_____ / _____ 2020
Paikka ja aika

_____
Allekirjoitus ja nimenselvennys

_____
Toiveeni haastatteluajankohdasta

LIITE 4. Tutkimusaineiston analyysi -taulukot

Tulevaisuuden toiveet

Alateema	Yläteema	Kokoava teema
Toive pysyä Suomessa asuvan lapsen elämässä mukana	Perheen perustaminen Suomessa	Hyvän elämän rakentaminen Suomessa
Toive perheen perustamisesta Suomessa		
Toive avioitumisesta puolison kanssa		
Toive kouluttautumisesta Suomessa	Työllistyminen Suomessa	
Toive työllistymisestä Suomessa		
Toive yrityksen perustamisesta Suomessa		
Toive terveenä pysymisestä	Terveenä pysyminen	
Halu jäädä asumaan Suomeen	Suomeen jääminen	
Toive saada karkotustai käännytyspäättös kumottua		
Toive uuden oleskeluluvan saamisesta		
Suomi nähdään omana kotipaikkana		
Toive, että Suomi antaisi uuden mahdollisuuden		
Halu muuttaa Suomesta	Halu rakentaa elämää kotimaassa	Kotimaahan liittyviä myönteisiä näkemyksiä
Pettymys Suomeen vahvistaa omaa halua palata kotimaahan		
Elämän rakentaminen on mahdollista myös kotimaassa	Mahdollisuus rakentaa elämää myös kotimaassa	
Suomessa opittuja taitoja halutaan hyödyntää kotimaassa		
Toive, että tulevaisuus ei toistu samankaltaisena kuin aiemmin	Toive aiempaa paremmasta tulevaisuudesta	
Valinnanvapaus tulevaisuuden suhteen	Vaikuttamismahdollisuudet	
Oma aktiivisuus ja vaikuttamismahdollisuudet		

Elämän rakentaminen ilman ulkopuolista valvontaa	Elämän rakentaminen ilman ulkopuolista kontrollia	
Halu välttää vankeustuomion saaminen	Halu välttää vankilaan joutuminen	Irtaantumisoptimismi (vrt. Burnet 2004)
Halu muuttua		
Virheistä oppiminen	Virheistä oppiminen	
Näkemyks rikoksettoman tulevaisuuden saavuttamisesta	Varmuus omasta rikoksettomuudesta	
Varmuus omasta rikoksettomuudesta		
Toive, että Suomi antaisi aikaa muutoksen aikaansaamiseksi	Toive, että Suomi antaisi mahdollisuuden näyttää itsessä tapahtuneen muutoksen	
Käännätyksen ja maahantulokiellon kumoutuminen takaisi oman rikoksettoman tulevaisuuden		
Perheen merkitys omassa rikoksettomassa tulevaisuudessa	Sosiaalinen kontrolli rikoksettomuuden tukena	

Tulevaisuuden uhkakuvat

Alateema	Yläteema	Kokoava teema
Väkivallanpelko	Väkivallan- ja kuolemanpelko	Henkeen ja terveyteen liittyvät uhkakuvat
Kuolemanpelko		
Pelko omasta hyvinvoinnista ja itsensä vahingoittamisesta	Itsensä vahingoittaminen	
Valmius asettaa itsensä heikkoon ja riskialttiiseen asemaan	Valmius asettaa itsensä alttiiksi riskeille	
Pelko joutua puolisoista ja perheestä erilleen	Pelko läheisten menettämisestä	Sosiaalisista suhteista ja viranomaiskontakteista etääntyminen
Pelko joutua ystäväistä erilleen		
Perheen sisäiset ristiriidat		
Perheen perustaminen ei ole mahdollista		
Tulevaisuutta ei voi suunnitella		
Luottamuspula tuttuja kohtaan	Luottamuspula paikallisia ja viranomaisia kohtaan	
Luottamuspula paikallisia kohtaan		

Luottamuspula viranomaisia kohtaan		
Luottamuspula oikeus-toimia kohtaan		
Avunpyytämisen vaikeus		
Tietämättömyys kotimaan työtilanteesta	Työllistymisvaikeudet	Vaikeudet saavuttaa hyvä peruselämä kotimaassa
Pelko työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisestä		
Heikot työllistymismahdollisuudet		
Pelko tyhjänpäälle joutumisesta	Huoli arjen sujuvuudesta	
Pelko asunnottomuudesta		
Rahahuolet		
Epätietoisuus mistä toimeentulo tulevaisuudessa rakentuu	Pelko taloudellisesta pärjäämisestä	
Pelko ihmissuhteiden rakentamisen vaikeudesta	Vaikeudet luoda ihmissuhteita	Sopeutumisvaikeudet ja tulevaisuuden näköalattomuus
Leimaantuminen	Hyväksytyksi tuleminen eri yhteisöissä	
Pelko, ettei kelpaa		
Vaikeudet sopeutua kotimaan kulttuuriin ja yhteisöön	Kotimaan kulttuurista vieraantuminen	
Kokemus omasta suomalaisuudesta ja sopeutuneisuudesta suomalaiseen kulttuuriin vaikeuttaa kotimaahan paluuta		
Suomi ei anna mahdollisuutta muuttua	Yhteiskunta ei anna mahdollisuutta hyvään elämään	
Elämän aloittaminen kotimaassa uudelleen on stressaavaa ja väsyttävää	Tulevaisuuden näköalattomuus	
Tulevaisuuden näköalattomuus omassa kotimaassa		
Positiivisten ajatusten häviäminen kotimaahan paluun jälkeen		
Toivottomuus		

Vapautumisen valmisteluun liittyvät tarpeet

Alateema	Yläteema	Kokoava teema	
Tiedossa oleva asunto vapauduttua	Asunnon tärkeys	Asumisen ja toimeentulon varmistamiseen liittyvät tarpeet	
Tarve löytää asunto viranomaisten välittelemiseksi			
Epävarmuus asumistilanteesta			
Ei tiedossa olevaa asuntoa			
Halu saada oma asunto			
Tieto miten hakea toimeentulotukea	Turvattu taloudellinen tilanne		
Perheen taloudelliseen tukeen ei haluta turvautua			
Halu hankkia toimeentulo itse			
Toimeentulotuen hakemiseen liittyy häpeää			
Paperittomuus vaikeuttaa raha-asioiden hoitoa	Karkotuspäätöksen vaikutukset arkielämään		
Paperittomuus vaikeuttaa asunnon vuokraamista			
Paperittomuus vaikeuttaa työllistymistä			
Tiedossa oleva työpaikka	Työpaikan löytämisen tärkeys		Työllistymiseen liittyvät tarpeet
Tarve löytää työpaikka tai mielekästä tekemistä			
Uudelleen kouluttautumisen tarve	Kouluttautumisen tärkeys		
Tuen tarve päihteiden käytön lopettamiseksi	Kuntoutuksen varmistaminen	Muita vapautumisen valmisteluun liittyviä tarpeita	
Tarve kokonaisvaltaiselle tuelle vapautumisen yhteydessä			
Tuen tarve karkotus- tai käännytyspäätöksen kumoamiseksi	Halu saada apua Suomeen jäämiseksi		
Tuen tarve uuden oleskeluluvan saamiseksi			
Tietämättömyys mahdollisista tuen muodoista	Tietämättömyys tarjolla olevista vapautumiseen liittyvistä tukimuodoista		Vapautumisen valmistelua vaikeuttavat tekijät
Tietämättömyys mistä voisi saada apua			

Vapautumisen valmistelun ja vapautumisen välisenä aikana kaikki muuttuu	Varauksellinen suhtautuminen vapautumisen valmistelun onnistumiseen	
Vapautumisen valmistelu on stressaavaa		
Karkotuksen ajankohdan epäselvyys vaikeuttaa vapautumisen valmistelua	Maasta poistamisen ajankohdan epäselvyys vaikeuttaa vapautumisen valmistelua	
Käännytyspäätöksen ajankohdan epäselvyys vaikeuttaa vapautumisen valmistelua		
Vankeusaikana vapautumista ei ole valmisteltu riittävästi	Vankeusaikaisen tuen puute vapautumisen valmistelussa	

Vankeusaikainen tuki vapautumisen valmistautumisessa

Alateema	Yläteema	Kokoava teema
Ulkomaalaisia kohdellaan eri tavalla kuin suomalaisia	Ulkomaalaisten eriarvoisen kohtelu	Tasa-arvoinen kohtelu vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa
Viranomaiset eivät auta ulkomaalaisia		
Rikosseuraamuslaitos ei auta ulkomaalaisia		
Vapautumista tuetaan ainoastaan poistamalla ulkomaalainen maasta	Ulkomaalaisuus ja puutteellinen kielitaito estää toimintoihin pääsyn	
Ulkomaalaisuus estää työllistymistä edistäviin toimiin pääsyn		
Puutteellinen kielitaito estää opiskelun		
Halu saada mahdollisuus vaikuttaa maasta poistamispäätökseen	Halu tulla kuulluksi omilla asioissa	Kuulluksi tuleminen ja tuen tarjoaminen
Halu osoittaa kykyä muuttua ja saada mahdollisuus jäädä Suomeen		
Halu, että myös viranomaisten virheet huomioidaisiin päätöksenteossa		
Päätökset tehdään tunnepohjaisesti tuntematta	Päätökset koetaan epäoikeudenmukaisiksi, kun	

päätöksen kohteena olevan tilannetta	kuuleminen tapahtuu kirjallisesti		
Ihmisiä ei tulisi määrittellä eikä päätöksiä perustella pelkän historian perusteella			
Asiointi hoidetaan kirjallisesti, joka on vaikeaa ja hidasta eivätkä asiat selviä	Kohtaamisen tärkeys		
Työntekijöiden kiire estää tuen saamisen			
Työntekijöitä ei ole tarpeeksi			
Työntekijät eivät ole kiinnostuneita auttamaan			
Poistumislupien myöntämättömyys vaikeuttaa asioiden hoitoa	Vapautumiseen liittyviä asioita halutaan valmistella itsenäisesti	Poistumislupien ja avolaitossijoituksen merkitys	
Poistumislupien myöntäminen mahdollistaisi asioiden itsenäisen hoitamisen			
Avolaitossijoitus mahdollistaisi henkilökohtaisten asioiden hoitamisen			
Avolaitosmahdollisuus mahdollistaisi töissä käymisen	Avolaitossijoitus tukee työllistymistä		
Työnteko avolaitoksessa parantaisi omia työllistymismahdollisuuksia			
Avolaitos tarjoaa mahdollisuuden totutella elämään vapaudessa	Avolaitos mahdollistaa normaaliin elämään totuttelun		
Avolaitos mahdollistaa hallitun vapautumisen, jolloin riski rikoksiin syylistymiselle pienenee	Hallittu siirtyminen vapautteen avolaitoksen kautta		
Avolaitos tärkeys läheisten yhteydenpidossa	Avolaitos mahdollistaa yhteydenpidon läheisiin		
Maasta poistamisen perusteita ei ymmärretä	Päätösperusteluita ei ymmärretä		Päätösperusteluiden ajatuksellinen ymmärrettävyys
Viranomaispäätökset herättävät ristiriitaisuutta			

Maasta poistamisen perusteita on vaikea hyväksyä	Päätöstä on vaikea hyväksyä	
Maasta poistamiseen liittyvää päätöstä pidetään tuplarangaistuksena vankeuden ohella		
Karkotuspäätöksen perusteet ristiriidassa vankilaviranomaisten päätösperusteluiden kanssa	Päätösperusteet ovat tulkinnanvaraisia	
Itselle tärkeätä syytä hakea poistumislupaa ei nähty vankilassa tärkeänä syynä	Päätökset ovat epäoikeudenmukaisia	
Ulkomaalaisille ei anneta mahdollisuutta päästä poistumisluvulle tai avolaitokseen		
Ulkomaalainen rikosentekijä ei saa toista mahdollisuutta		
Viranomaisten ei tulisi määritellä päätöksissään ihmistä ainoastaan historiansa perusteella		
Tiivis yhteistyö vankilan henkilökunnan kanssa	Yhteistyö	
Viranomaisyhteistyö yli organisaatorajojen		
Viranomaisyhteistyö hyödyttää sekä vankia että viranomaisia		
Toive, että omiin asioihin paneuduttaisiin vapautumisen valmistelussa	Viranomaisten tuen merkitys	
Halu tulla nähdyksi ja autetuksi vaikeassa tilanteessa		
Vapautumisen valmistelua ei aidosti tueta		
Maasta poistamisen ajankohta halutaan tietää hyvissä ajoin	Tieto maasta poistamisen ajankohdasta	Tieto maasta poistamisen ajankohdasta
Epätietoisuus maasta poistamisen ajankohdasta lisää alttiutta tehdä huonoja valintoja	Epätietoisuus maasta poistamisen ajankohdasta lisää rikoksiin syyllistymisen riskiä	

Epätietoisuus maasta poistamisen ajankohdasta on aiemmin johtanut rikoksiin		
Ulkomaalaisille tarjottava mahdollisuus muuttua tai karkotus pistettävä heti täytäntöön	Karkotus koetaan helpommaksi kuin epätietoisuuden kanssa eläminen	
Maasta poistamisen ajankohdan epäselvyys vaikeuttaa arkielämää		